

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΓΕΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2023-2024

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Σοφίας Α. Τόμπρα

Α.Μ.: 7340112301007

Νομολογιακή επισκόπηση των λόγων αποκλήρωσης

Επιβλέποντες:

Γεωργιάδης Γεώργιος

Τριανταφυλλίδης Βασίλειος

Καράμπελα Ναταλία

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2024

Copyright © Σοφία Α. Τόμπρα, 2024

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	3
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
I. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	7
1. Η αποκλήρωση σε ευρεία έννοια	8
2. Η αποκλήρωση σε στενή έννοια.....	9
II. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	10
1. Ύπαρξη διαθήκης.....	11
2. Δήλωση βούλησης του διαθέτη για στέρηση της νόμιμης μοίρας του μεριδούχου	11
3. Ύπαρξη νόμιμου λόγου αποκλήρωσης	11
4. Μνεία του λόγου αποκλήρωσης στη διαθήκη	12
5. Ύπαρξη του λόγου αποκλήρωσης κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης	13
6. Μη παροχή συγγνώμης	13
7. Τύχη της αποκληρωτικής διάταξης λόγω μη συνδρομής των προϋποθέσεων	13
III. ΛΟΓΟΙ ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	14
1. Εισαγωγή.....	14
2. Λόγοι υπέρ του ανιόντος.....	14
2.1. Επιβουλή της ζωής του διαθέτη, του συζύγου του ή άλλου κατιόντος του (ΑΚ1840 αρ.1).....	15
2.2. Πρόκληση σωματικών κακώσεων στον διαθέτη ή στον σύζυγό του, από τον οποίο κατάγεται ο κατιών (ΑΚ1840 αρ.2)	16
2.3. Διάπραξη κακουργήματος ή σοβαρού πλημμελήματος κατά του διαθέτη ή του συζύγου του (ΑΚ1840 αρ.3)	17
2.4. Κακόβουλη αθέτηση της εκ του νόμου υποχρέωσης για διατροφή του διαθέτη (ΑΚ1840 αρ.4).....	23
2.5. Βίος άτιμος ή ανήθικος (ΑΚ1840 αρ.5)	28
3. Λόγοι υπέρ του κατιόντος	38
4. Λόγοι υπέρ του συζύγου.....	40
4.1. Βάσιμος λόγος διαζυγίου.....	40
4.2. Υπατιότητα του αποκληρούμενου συζύγου	43
4.3. Δικαίωμα του διαθέτη να ασκήσει αγωγή διαζυγίου, το οποίο να υφίσταται κατά τον χρόνο θανάτου του	46
IV. ΑΠΟΣΒΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗΣ ΜΕ ΣΥΓΓΝΩΜΗ	49
V. ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	50

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.....	58

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αρ.	αριθμός
Αρμ	Αρμενόπουλος
ΑρχΝομ	Αρχείο Νομολογίας
ΑχΝομ	Αχαϊκή Νομολογία
εδ.	Εδάφιο
ΕΕΝ	Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
επ.	Επόμενα
ΕΡΝΟΜΑΚ	Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα
Εφ	Εφετείο
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
κ.λπ.	και τα λοιπά
κ.ο.κ.	και ούτω καθεξής
ΜΕφ	Μονομελές Εφετείο
ΜΠρ	Μονομελές Πρωτοδικείο
ν.	νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ό.π.	όπου και προηγουμένως
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔνη	Ποινική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
ΠΠρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Πρ	Πρωτοδικείο
ΣΕΑΚ	Σύντομη Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
σελ.	σελίδα
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα πιο απαιτητικά ζητήματα του Κληρονομικού Δικαίου είναι η ερμηνεία των διατάξεων της τελευταίας βούλησεως ή αλλιώς των διαθηκών και συγκεκριμένα η διαπίστωση της πραγματικής βούλησης του διαθέτη, ώστε να εξασφαλιστεί ότι το σύνολο των περιουσιακών του στοιχείων θα περιέλθει μετά τον θάνατό του στα πρόσωπα τα οποία εκείνος επιθυμεί. Αναγνωρισμένος από τον νόμο θεσμός, είναι αυτός της αποκλήρωσης, κατά τον οποίο ο διαθέτης δηλώνει ρητά ότι επιθυμία του είναι να στερήσει από κάποιον νόμιμο κληρονόμο του το μερίδιό του επί του συνόλου της περιουσίας του.

Με βάση τους κανόνες του κληρονομικού δικαίου, οι πλησιέστεροι συγγενείς ενός προσώπου, μετά τον θάνατο αυτού, έχουν το γνωστό ως «δικαίωμα στη νόμιμη μοίρα». Νόμιμη μοίρα είναι το μερίδιο επί του συνόλου της κληρονομιαιάς περιουσίας του αποβιώσαντος που δικαιούται ο νόμιμος μεριδούχος ακόμη και εάν ο διαθέτης αποφάσισε να εγκαταστήσει κληρονόμο του μετά τον θάνατό του, κάποιο άλλο πρόσωπο. Για τον λόγο αυτό, τα πρόσωπα αυτά, τα οποία έχουν δικαίωμα εκ του νόμου στην κληρονομιαιά περιουσία του αποβιώσαντος, ονομάζονται αναγκαίοι κληρονόμοι. Ωστόσο, ο θεσμός της αποκλήρωσης εισάγει εξαίρεση από την προστασία της νόμιμης μοίρας και λόγο έκπτωσης ή αποκλεισμού του κληρονόμου από το κληρονομικό του δικαίωμα επί της κληρονομιαιάς περιουσίας του κληρονομούμενου. Αυτό δύναται να συμβεί όταν με τη συμπεριφορά του μεριδούχου διαταράσσεται ο οικογενειακός δεσμός μεταξύ αυτού και του κληρονομούμενου, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται πλέον λόγος προστασίας του πρώτου. Συνέπεια αυτού είναι η επιθυμία του διαθέτη να μην εγκαταστήσει, αλλά αντιθέτως να αποκληρώσει τον κληρονόμο του. Περιπτώσεις αποκλήρωσεων μεταξύ των μελών οικογενειών που γίνονται για λόγους, που πολλές φορές ούτε που φαντάζεται κανείς, μας ωθούν στη σκέψη πότε και για ποιους λόγους είναι νομικά δυνατό να αποκληρώσει κανείς κάποιον κληρονόμο του, ώστε να μην υφίσταται κίνδυνος ακυρότητας της αποκληρωτικής διατάξεως.

Σύμφωνα με την ΑΚ1839, ο διαθέτης μπορεί, για ορισμένους περιοριστικά αναφερόμενους στον νόμο λόγους, να στερήσει τον μεριδούχο από τη νόμιμη μοίρα, αποκληρώνοντάς τον με διάταξη τελευταίας βούλησης. Ωστόσο, οι λόγοι αυτοί δεν είναι πάντοτε σαφείς. Έννοιες όπως «σοβαρό πλημμέλημα», «άτιμος ή ανήθικος βίος» κ.λπ. αποτελούν αόριστες νομικές έννοιες, οι οποίες κάθε φορά αφήνονται στην κρίση του δικαστή να τις προσδιορίσει ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η κάθε περίπτωση. Αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες αυτές, ναι μεν παρέχουν ευελιξία ως προς την εφαρμογή των νόμων, αλλά και την προσαρμογή αυτών στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές συνθήκες, ενέχει όμως ο κίνδυνος της υποκειμενικής προσέγγισης αυτών.

Η παρούσα μελέτη, μέσα από μια πολύπλευρη εξέταση παλαιότερων έως πολύ πρόσφατων δικαστικών αποφάσεων, επιχειρεί να παράσχει μια σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα για το πως τα δικαστήρια έχουν εφαρμόσει και ερμηνεύσει τον νόμο σε παρόμοιες υποθέσεις αποκλήρωσης. Βασικός στόχος είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την κατεύθυνση της δικαστικής σκέψης αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους ο διαθέτης αποκληρώνει νόμιμο μεριδούχο του και ιδιαιτέρως όταν στη διάταξη εμπεριέχονται αόριστες νομικές έννοιες όπως «σοβαρό πλημμέλημα» ή «άτιμος και ανήθικος βίος». Συγκεκριμένα, για κάθε λόγο αποκλήρωσης θα γίνει μια σύντομη παρουσίαση και ανάλυση σημαντικών δικαστικών αποφάσεων, παλαιότερων ετών, αλλά και πιο πρόσφατων, ενώ όπου είναι απαραίτητο θα γίνεται γενική εκτίμηση του συνόλου των νομολογιακών ευρημάτων, καθώς και των συμπερασμάτων του δικαστηρίου σχετικά με τη συγκεκριμένη κατηγορία υποθέσεων.

Επιπλέον, θα πραγματοποιηθεί μια προσπάθεια συγκριτικής ανάλυσης των κρίσιμων σημείων των δικαστικών αποφάσεων προκειμένου να αναδειχθούν τυχόν αποκλίσεις ή ομοιότητες ως προς την εφαρμογή και την ερμηνεία των διατάξεων που σχετίζονται με τους λόγους αποκλήρωσης, ενώ θα εξεταστεί και το πώς διαμορφώνονται με την πάροδο των ετών οι γενικότερες τάσεις της νομολογίας, καθώς και αν υφίσταται μεταστροφή αυτής. Τέλος, με την ολοκλήρωση της εν λόγω έρευνας, αναμένεται να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την εξέλιξη της νομολογίας σε ζητήματα αποκλήρωσης που θα προάγουν τη νομική σταθερότητα και θα συμβάλουν στην ενίσχυση της ασφάλειας του δικαίου.

I. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, ο θάνατος ενός προσώπου θέτει σε εκκίνηση την κληρονομική διαδοχή του, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η περιουσία του περιέρχεται σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα. Η κληρονομική διαδοχή ενός προσώπου επέρχεται είτε με διαθήκη, είτε εκ του νόμου. Με διαθήκη επέρχεται όταν ο κληρονομούμενος εγκατέστησε ο ίδιος με τη διαθήκη του τους κληρονόμους του, ενώ εκ του νόμου η επαγωγή της κληρονομιάς επέρχεται όταν δεν υφίσταται διαθήκη του αποθανόντος ή όταν η διαδοχή από διαθήκη ματαιωθεί ολικά ή μερικά. Με διάταξη διαθήκης ο διαθέτης δύναται να στερήσει από την κληρονομία ορισμένο από τους κληρονόμους του, ο οποίος βάσει των διατάξεων του ελληνικού δικαίου θα τον κληρονομούσε ελλείψει αυτής.

Παρ' όλα αυτά, ο νόμος περιορίζει ως ένα σημείο τον κληρονομούμενο ως προς τη διαχείριση και τη διάθεση της περιουσίας του μετά τον θάνατό του, καθώς δεσμεύει ποσοστό της κληρονομιάς του υπέρ των στενών συγγενών και του συζύγου του. Πρόκειται δηλαδή για περιορισμό της «ελευθερίας του διατιθέναι» ο οποίος δικαιολογείται λόγω της ανάγκης για προστασία της οικογένειας του κληρονομούμενου από την αδικαιολόγητη στέρηση της κληρονομιαίας περιουσίας, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι τα πρόσωπα αυτά, ανεξαρτήτως βουλήσεως του διαθέτη, θα λάβουν ένα ελάχιστο ποσοστό της κληρονομιάς. Με τον θεσμό της νόμιμης μοίρας και τον περιορισμό της ελευθερίας διάθεσης της κληρονομιαίας περιουσίας, ο νομοθέτης επιδιώκει να ενισχύσει τον εξαιρετικά σημαντικό κοινωνικό ρόλο που επιτελεί η οικογένεια, καθώς και την οικονομική προστασία αυτής.

Έτσι λοιπόν, με τον θεσμό της νόμιμης μοίρας αναγνωρίζεται εκ του νόμου στους δικαιούχους, δηλαδή στους κατιόντες, στους γονείς και στον επιζώντα σύζυγο του κληρονομούμενου, κληρονομικό δικαίωμα στην περιουσία του αποθανόντος, ακόμη και αν ο τελευταίος τους απέκλεισε από την κληρονομική διαδοχή. Τα εν λόγω πρόσωπα, τα οποία αποτελούν τους αναγκαίους κληρονόμους του αποβιώσαντος, αποκαλούνται «νόμιμοι μεριδούχοι».

Εν τούτοις, με τον θεσμό της αποκλήρωσης εισάγεται εξαίρεση από την προστασία της νόμιμης μοίρας. Η αποκλήρωση αποτελεί κατ' ουσίαν λόγο έκπτωσης ή αποκλεισμού του κληρονόμου από την κληρονομιαία περιουσία του αποθανόντος και γίνεται με διάταξη τελευταίας βούλησης. Το αποτέλεσμα δηλαδή της ασκήσεως της δυνατότητας αυτής, δηλαδή του αποκλεισμού ορισμένου προσώπου από το κληρονομικό δικαίωμα, ονομάζεται αποκλήρωση. Στον νόμο προβλέπονται δύο είδη αποκλήρωσης: η αποκλήρωση σε ευρεία έννοια, δηλαδή η στέρηση του εξ αδιαθέτου δικαιώματος στην κληρονομιαία περιουσία, η οποία αφορά σε φυσικά πρόσωπα εξ αδιαθέτου κληρονόμους και η αποκλήρωση σε στενή

έννοια, δηλαδή η στέρηση του δικαιώματος στη νόμιμη μοίρα, η οποία αφορά μόνο τους νόμιμους μεριδούχους¹.

1. Η αποκλήρωση σε ευρεία έννοια

Σύμφωνα με την ΑΚ1713 ο κληρονομούμενος δύναται, να αποκλείσει με τη διαθήκη του από την εξ αδιαθέτου διαδοχή, χωρίς να χρειάζεται να εγκαταστήσει σε αυτήν κληρονόμο, κάποιον συγγενή ή τον σύζυγό του, με την επιφύλαξη των διατάξεων για τη νόμιμη μοίρα. Ο κληρονομούμενος έχει δικαίωμα με τη διαθήκη του να ορίσει ότι δεν επιθυμεί να κληρονομηθεί από κάποιον συγγενή ή τον σύζυγό του, που εάν δεν υπήρχε διαθήκη, θα δικαιούταν μερίδιο επί της κληρονομίας. Κατά κανόνα, η αποκλήρωση κληρονόμου που θα κληρονομούσε εξ αδιαθέτου δεν σημαίνει έκφραση απογοήτευσης ή δυσαρέσκειας του κληρονομούμενου, χωρίς βεβαίως να αποκλείεται να συμβαίνει και αυτό². Η αποκλήρωση αυτή είναι ελεύθερη, αρκεί να μην προσβάλλεται με τον τρόπο αυτό η νόμιμη μοίρα των αναγκαίων κληρονόμων του διαθέτη. Ο κληρονομούμενος δύναται δηλαδή να στερήσει από ορισμένο κληρονόμο του που έχει την ιδιότητα του νόμιμου μεριδούχου το εξ αδιαθέτου κληρονομικό του δικαίωμα μόνο όμως για το ποσοστό που υπερβαίνει τη νόμιμη μοίρα. Αυτό σημαίνει ότι ο αποκλεισμός του προσώπου από την εξ αδιαθέτου διαδοχή δεν μπορεί να φτάσει μέχρι του σημείου να στερηθεί ο μεριδούχος τη νόμιμη μοίρα του.

Ο αποκλεισμός από την κληρονομική διαδοχή εξ αδιαθέτου κληρονόμου, που δεν είναι συγχρόνως και νόμιμος μεριδούχος, αλλά και του ίδιου του νόμιμου μεριδούχου για ποσοστό που υπερβαίνει τη νόμιμη μοίρα δεν απαιτεί αιτιολογία³, σε αντίθεση με τη σε στενή έννοια αποκλήρωση κατά την οποία απαιτείται η αναφορά συγκεκριμένου λόγου για την εγκυρότητα αυτής. Αν, παρ' όλα αυτά, γίνει αναφορά σε κάποιον λόγο⁴ αποκλεισμού, αυτός πρέπει να κινείται στο πλαίσιο της νομιμότητας και των χρηστών ηθών (ΑΚ174, 178) και να μην είναι αποτέλεσμα πλάνης, γεγονός που καθιστά τη διάταξη της διαθήκης ακυρώσιμη (ΑΚ1784)⁵. Ο κληρονομούμενος, επομένως, δύναται στη διαθήκη του να ορίσει τα πρόσωπα που θα τον κληρονομήσουν και να αποκληρώσει κάποιον, ο οποίος θα τον κληρονομούσε εξ αδιαθέτου αν δεν υπήρχε η διαθήκη. Έχει τη δυνατότητα επίσης να ορίσει ποιοι θα είναι οι κληρονόμοι του χωρίς να κάνει αναφορά σε ορισμένο πρόσωπο το οποίο θα τον κληρονομούσε εξ αδιαθέτου αν δεν υπήρχε διαθήκη. Με άλλα λόγια, η με ευρεία έννοια αποκλήρωση μπορεί να γίνει είτε ρητά, είτε σιωπηρά. Ρητή είναι η αποκλήρωση με ευρεία έννοια, όταν δηλώνεται απερίφραστα μέσα στη διαθήκη η βούληση του διαθέτη για αποκλεισμό ορισμένου ή ορισμένων προσώπων από την εξ αδιαθέτου διαδοχή και σιωπηρή, όταν προκύπτει έμμεσα από τις διατάξεις της διαθήκης ότι ο κληρονομούμενος διαθέτει το σύνολο της κληρονομιαίας περιουσίας του σε ορισμένα πρόσωπα, παραλείποντας κάποιο πρόσωπο το οποίο θα καλούταν στην εξ αδιαθέτου

¹ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.1-2.

² Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.11.

³ ΕφΑθ 5320/2003 ΕλλΔνη 45, 1078: Κατά την οποία ο αποκλεισμός κληρονόμου, ο οποίος δεν είναι συγχρόνως και νόμιμος μεριδούχος, από την εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή, δεδομένου ότι μπορεί να είναι και σιωπηρός, δεν απαιτεί αιτιολογία.

⁴ ΑΠ 1349/2005 ΕλλΔνη 47, 159· ΑΠ 1389/1990 ΕλλΔνη 33, 331: Σε περίπτωση που ο λόγος δεν είναι νόμιμος ή είναι αναληθής, ο μεριδούχος αποκλείεται από την εξ αδιαθέτου διαδοχή και λαμβάνει το ποσοστό που αντιστοιχεί στη νόμιμη μοίρα του.

⁵ ΑΠ 1349/2005 ΕλλΔνη 47, 159· ΕφΘεσ 2513/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο αποκληρούμενος μπορεί να ζητήσει την ακύρωση της εγκαταστάσεως άλλων κληρονόμων και συνακόλουθα την εξ αδιαθέτου μερίδα του, αν ο διαθέτης απέκλεισε τον ίδιο και εγκατέστησε αυτούς λόγω πλάνης ως προς τη νομιμότητα ή την αλήθεια του λόγου αποκλήρωσης· Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1976, σελ.585· Απ. Γεωργιάδης, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1713 αρ.6.

διαδοχή αν δεν υπήρχε διαθήκη⁶. Για παράδειγμα, ο κληρονομούμενος (Κ) ο οποίος έχει σύζυγο (Σ) και δύο αδερφές (Α, Β), μπορεί να ορίσει στη διαθήκη του είτε ότι «κληρονόμοι μου θα είναι η σύζυγός (Σ) μου στα $\frac{3}{4}$ και η αδελφή μου (Α) στο $\frac{1}{4}$ της κληρονομιάς, στην αδελφή μου (Β) δεν αφήνω τίποτα», είτε ότι «εγκαθιστώ κληρονόμους μου τη σύζυγό (Σ) μου στα $\frac{3}{4}$ και την αδελφή μου (Α) στο $\frac{1}{4}$ της κληρονομιάς», χωρίς να κάνει κάποια αναφορά στην αδελφή του Β η οποία θα τον κληρονομούσε εξ αδιαθέτου αν δεν υπήρχε διαθήκη. Με τους δύο ως άνω τρόπους έχουμε αποκλήρωση σε ευρεία έννοια της Β⁷.

Επιπλέον, η αποκλήρωση με ευρεία έννοια μπορεί να είναι είτε ολική, είτε μερική. Ολική είναι όταν ο εξ αδιαθέτου κληρονόμος αποκλείεται με τη διαθήκη από ολόκληρη την εξ αδιαθέτου μερίδα και μερική είναι όταν αποκλείεται από μέρος μόνο αυτής. Στην αποκλήρωση με ευρεία έννοια μπορεί, επίσης, να τεθεί και αίρεση ή προθεσμία. Το αν η αίρεση είναι αναβλητική ή διαλυτική θα διαπιστωθεί σύμφωνα με την ερμηνεία της τελευταίας βούλησης του διαθέτη⁸.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της εν ευρεία έννοια αποκλήρωσης, ο αποκληρούμενος θεωρείται ότι δεν υπήρχε κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου και συνεπώς δεν καλείται στην κληρονομία ως εξ αδιαθέτου κληρονόμος. Αν όμως έχει την ιδιότητα του νόμιμου μεριδούχου, θα κληθεί ως αναγκαίος κληρονόμος, εκτός αν έχουμε αποκλήρωση σε στενή έννοια. Έτσι λοιπόν, στην εξ αδιαθέτου διαδοχή θα συντρέχει είτε διαδοχή βαθμών, είτε προσαύξηση, είτε διαδοχή τάξεων. Επίσης, στην περίπτωση αποκλήρωσης του συζύγου, εκτός από το εξ αδιαθέτου δικαίωμα του, θα στερείται και το εξ αίρετο. Ωστόσο, ο διαθέτης δύναται να αποκλείσει με τη διαθήκη του τον σύζυγο μόνο από το εξ αίρετο, χωρίς να τον αποκλείει και από το εξ αδιαθέτου κληρονομικό του δικαίωμα⁹.

2. Η αποκλήρωση σε στενή έννοια

Σύμφωνα με την ΑΚ1839 ο διαθέτης δύναται για περιοριστικά αναφερόμενους στον νόμο λόγους να αποκλείσει με τη διαθήκη του τον μεριδούχο από την νόμιμη μοίρα του. Όπως προαναφέρθηκε, η νόμιμη μοίρα αποτελεί έναν από τους βασικότερους θεσμούς του κληρονομικού δικαίου ο οποίος αποβλέπει στην προστασία των εγγύτερων συγγενών του κληρονομούμενου από ενδεχόμενη αυθαίρετη διανομή της κληρονομιάς περιουσίας. Αυτό για τον μεριδούχο σημαίνει ότι δικαιούται εκ του νόμου ένα ποσοστό της κληρονομιάς, και συγκεκριμένα το $\frac{1}{2}$ της εξ αδιαθέτου διαδοχής, ακόμη και στις περιπτώσεις που ο διαθέτης έχει καταλείψει την περιουσία του στη διαθήκη του διαφορετικά. Ο θεσμός αυτός, λοιπόν, ενεργεί προστατευτικά υπέρ των πλησιέστερων συγγενών του διαθέτη, εξασφαλίζοντας τους ένα ελάχιστο οικονομικό υπόβαθρο. Ωστόσο, στις περιπτώσεις που για διάφορους λόγους έχουμε ρήξη του οικογενειακού δεσμού, ο διαθέτης δικαιούται να στερήσει τον μεριδούχο ακόμα και από αυτό το ελάχιστο ποσοστό της κληρονομιάς που δικαιούται να λάβει εκ του νόμου.

Αποκλήρωση σε στενή έννοια είναι η στέρηση της νόμιμης μοίρας από τον μεριδούχο με διάταξη τελευταίας βούλησης και για λόγους που αναφέρονται περιοριστικά στον νόμο, εν αντιθέσει με την αποκλήρωση σε ευρεία έννοια, η οποία αφορά σε κάθε περίπτωση που δεν καταλείπεται σε εξ αδιαθέτου κληρονόμο η κληρονομική του μερίδα¹⁰. Η δυνατότητα αυτή του διαθέτη, να στερήσει δηλαδή από μεριδούχο του το κληρονομικό δικαίωμα, αποτελεί εκδήλωση της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας και συγκεκριμένα της «ελευθερίας του

⁶ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.160.

⁷ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.4-6.

⁸ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.160-161.

⁹ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.12.

¹⁰ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.566.

διατιθέναι» η οποία διέπει όλο το κληρονομικό δίκαιο¹¹. Ωστόσο, ο διαθέτης έχει αυτό το δικαίωμα, να στερήσει δηλαδή από μεριδούχο του τη νόμιμη του μοίρα, μόνο όμως για τις υποδεικνυόμενες στον νόμο περιπτώσεις, ενόψει της παρεχόμενης από τον νόμο προστασίας της οικογένειας¹². Η αποκλήρωση όταν αναφέρεται στο σύνολο της νόμιμης μοίρας είναι ολική, ενώ όταν αναφέρεται σε μέρος της είναι μερική. Στην αποκλήρωση σε στενή έννοια μπορεί να έχουμε λόγους για τους οποίους ανιών δύναται να αποκληρώσει κατιόντα, λόγους για τους οποίους κατιών δύναται να αποκληρώσει ανιόντα και λόγους για τους οποίους ο αποθανών σύζυγος δύναται να αποκληρώσει τον επιζώντα σύζυγό του. Ειδικότερα για τους κατιόντες, η αποκλήρωση για λόγους πρόνοιας συνιστά ειδική μορφή αποκλήρωσης, καθώς ο δικαιολογητικός της λόγος διαφέρει σε σχέση με τη βασική μορφή αποκλήρωσης. Έτσι λοιπόν, μπορεί να έχουμε αποκλήρωση κατιόντα, αποκλήρωση γονέα ή αποκλήρωση συζύγου. Η κατηγοριοποίηση αυτή γίνεται κυρίως για τον λόγο ότι για κάθε κατηγορία προβλέπονται στον νόμο συγκεκριμένοι λόγοι αποκλήρωσης¹³. Το δικαίωμα αποκλήρωσης του διαθέτη είναι διαπλαστικό¹⁴, καθώς συνεπάγεται τη μη γέννηση του δικαιώματος στη νόμιμη μοίρα, κατά τον χρόνο της επαγωγής της κληρονομιάς, στο πρόσωπο του μεριδούχου που αποκληρώθηκε. Το δικαιολογητικό θεμέλιο του δικαιώματος αποκλήρωσης έγκειται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει λόγος να προστατεύεται ο μεριδούχος όταν έχει υποπέσει σε σοβαρό παράπτωμα απέναντι στον διαθέτη ή σε στενό συγγενικό ή συζυγικό του πρόσωπο ή που έχει επιδείξει τέτοια συμπεριφορά που τον καθιστά ανάξιο για οποιαδήποτε εύνοια. Ο θεσμός της νόμιμης μοίρας αποσκοπεί στην προστασία της οικογένειας και κατά συνέπεια στην προστασία συγκεκριμένων κληρονόμων από το ενδεχόμενο να αποκλειστούν πλήρως από την κληρονομία. Εν τούτοις, ο σκοπός αυτός παύει να υφίσταται στις περιπτώσεις που λόγω κατακριτέας και μη αποδεκτής συμπεριφοράς εκ μέρους του μεριδούχου, κλονίζεται ο οικογενειακός και συναισθηματικός δεσμός ανάμεσα στον ίδιο και στον διαθέτη¹⁵.

Τέλος, ενώ η αποκλήρωση σε ευρεία έννοια εξαρτάται από την απόλυτη ελευθερία διάθεσης του κληρονομούμενου και μπορεί να είναι ρητή ή σιωπηρή, για να είναι έγκυρη η αποκλήρωση σε στενή έννοια, είναι απαραίτητο να τηρηθούν ορισμένες προϋποθέσεις εκ του νόμου. Επίσης, ενώ με την αποκλήρωση σε στενή έννοια ο αποκληρούμενος στερείται τη νόμιμη μοίρα του, με την αποκλήρωση σε ευρεία έννοια ο αποκληρούμενος στερείται το πέραν της νόμιμης μοίρας εξ αδιαθέτου κληρονομικό του μερίδιο. Συν τοις άλλοις, η αποκλήρωση σε στενή έννοια εκφράζει τη δυσαρέσκεια του αποκληρούμενου εκ μέρους του διαθέτη, εν αντιθέσει με την σε ευρεία έννοια αποκλήρωση που δεν εμπεριέχει κανενός είδους αποδοκιμασία στο πρόσωπο του αποκληρούμενου¹⁶.

II. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Προκειμένου η αποκλήρωση να είναι έγκυρη και να επιφέρει να έννομα αποτελέσματά της, θα πρέπει να συντρέχουν ορισμένες τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις σωρευτικώς¹⁷. Οι

¹¹ Γεωργιάδης, *Η προστασία της νόμιμης μοίρας*, 2013, σελ.165.

¹² Ζερβογιάννη, «Η μεταρρύθμιση του γερμανικού κληρονομικού δικαίου: Μια κριτική προσέγγιση από τη σκοπιά του Έλληνα νομικού», *ΕφαΔ 3/2010*, σελ.34.

¹³ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.12-13.

¹⁴ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.566· Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β΄, 1976, σελ.893· Φύλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ. 653.

¹⁵ ΕφΠατρ 407/2003 ΑρχΝ 55, 182: Κατά την οποία όταν επέρχεται ρήξη του οικογενειακού δεσμού, δεν υφίσταται πλέον λόγος για απόδοση της νόμιμης μοίρας, ο θεσμός της οποίας προβλέπεται για λόγους προστασίας της οικογένειας και του συναισθήματος δικαιοσύνης μεταξύ των μελών της · Σαϊτάκης, «ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.425.

¹⁶ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.20.

¹⁷ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.567· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρο 1839 αρ.4 επ.

προϋποθέσεις, λοιπόν, που πρέπει να πληρούνται για να στερηθεί ο μεριδούχος τη νόμιμη μοίρα του αναλύονται κατωτέρω.

1. Ύπαρξη διαθήκης

Σύμφωνα με την ΑΚ1839 εδ. β' η αποκλήρωση γίνεται με διάταξη διαθήκης. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι προϋποθέσεις οι οποίες θα πρέπει να συντρέχουν για την σύνταξη έγκυρης διαθήκης, οι ίδιες προϋποθέσεις θα πρέπει να συντρέχουν προκειμένου και η αποκλήρωση να είναι έγκυρη. Η διάταξη της αποκλήρωσης μπορεί να είναι γραμμένη σε οποιοδήποτε τύπο διαθήκης από αυτούς που προβλέπονται στον νόμο, δηλαδή ιδιόγραφη, μυστική, δημόσια ή έκτακτη. Η αποκλήρωση μπορεί είτε να αποτελεί το μοναδικό περιεχόμενο της διαθήκης, και έτσι να έχουμε απλώς περίπτωση αρνητικής διαθήκης, είτε να περιέχει και άλλες διατάξεις, όπως λόγου χάρι, πρόβλεψη κληροδόχου, εγκατάσταση κληρονόμου κ.λπ.¹⁸. Τέλος, η αποκλήρωση δεν απαιτείται να υποβληθεί σε πανηγυρικό τύπο, αλλά αρκεί να συνάγεται αναμφισβότως από την ερμηνεία του περιεχομένου της διαθήκης η επιθυμία του διαθέτη για στέρηση από τον μεριδούχο της νόμιμης μοίρας του¹⁹.

2. Δήλωση βούλησης του διαθέτη για στέρηση της νόμιμης μοίρας του μεριδούχου

Ο κληρονομούμενος θα πρέπει να αναφέρει ρητώς στη διαθήκη την επιθυμία του για στέρηση του μεριδούχου από τη νόμιμη μοίρα. Εν τούτοις, η επιθυμία αυτή του διαθέτη για αποκλήρωση γίνεται δεκτό ότι μπορεί να προκύπτει και ερμηνευτικά²⁰. Γίνεται, επίσης, δεκτό²¹ πως είναι δυνατό να αξιολογηθούν και στοιχεία τα οποία δεν υπάρχουν στη διαθήκη, όπως για παράδειγμα καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου που αφορά αδίκημα το οποίο συνιστά λόγο αποκλήρωσης. Ο διαθέτης συνήθως εκφράζει την επιθυμία του για αποκλήρωση με τους εξής τρόπους: «αποκληρώνω τον υιό μου Α για τον λόγο κ.λπ.» ή «στερώ από τον υιό μου Α τη νόμιμη μοίρα, διότι κ.λπ.» ή «επειδή η μοναδική θυγατέρα μου Α... ορίζω μοναδικό κληρονόμο μου τον Β»²².

3. Ύπαρξη νόμιμου λόγου αποκλήρωσης

Απαραίτητη προϋπόθεση για να στερήσει εγκύρως ο διαθέτης τον μεριδούχο από τη νόμιμη μοίρα είναι η ύπαρξη ενός τουλάχιστον από τους λόγους αποκλήρωσης που αναφέρονται περιοριστικά στον νόμο. Έτσι λοιπόν, μπορεί να έχουμε κάποιον από τους αναφερόμενους στον νόμο λόγους αποκλήρωσης υπέρ ανιόντος, υπέρ κατιόντος ή υπέρ του συζύγου. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη θεωρία, αλλά και τη νομολογία²³, η

¹⁸ Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2018, σελ.352-353.

¹⁹ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.568.

²⁰ Φύλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ.654, Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.568· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρο 1839 αρ.6· Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1843 αρ.1· ΑΠ 1820/2001 ΝοΒ 50/2002, 1693: Περίπτωση άρνησης παροχής κληρονομητηρίου όταν το κληρονομικό δικαίωμα του αιτούντος είναι ασαφές ή αμφίβολο, καθώς στη διαθήκη αναφέρονται περιστατικά τα οποία πιθανόν στοιχειοθετούν λόγο αποκλήρωσης· ΕφΔωδ 3/1992 Δικ/νη 1995, 402: Διαθήκη στην οποία ενώ υπήρχε λόγος αποκλήρωσης, με βάση τα αναφερόμενα, ο διαθέτης εν τέλει δεν προέβη σε αυτήν.

²¹ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.644.

²² ΕφΠειρ 1488/1981 ΕλλΔνη 23/1982, 151.

²³ ΑΠ 122/1998 ΕλλΔνη 39, 575· ΑΠ 129/1991 ΕλλΔνη 33, 551· Εφαθ 621/2009 ΕλλΔνη 51, 231· Εφαθ 6277/2003 ΕλλΔνη 45, 1079· ΕφΘεσ 2855/2002 Αρμ 58, 375· Εφαθ 4565/1992 ΕλλΔνη 35, 476· Εφαθ 2840/1990 ΕλλΔνη 33, 350· Εφαθ 12430/1989 ΕλλΔνη 33, 348· ΕφΘεσ 400/1978 Αρμ 32, 713· Εφαθ 5934/1977 Αρμ 31, 731.

απαρίθμηση των ως άνω λόγων είναι περιοριστική με αποτέλεσμα να μην υπάρχει δυνατότητα επέκτασης και αναλογικής εφαρμογής σε άλλες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο μεριδούχος έχει συμπεριφερθεί με επιλήψιμο τρόπο έναντι του διαθέτη ή των στενών του προσώπων. Συγκεκριμένα, στις ΑΠ 122/1998, ΑΠ 129/1991, ΕφΑθ 621/2009, κρίθηκε από το δικαστήριο πως δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις της κακόβουλης αθέτησης της εκ του νόμου υποχρέωσης για διατροφή του διαθέτη από το τέκνο του και επομένως, δεν υφίστατο νόμιμος λόγος αποκλήρωσης αυτού. Στην **ΕφΘεσ 2855/2002** κρίθηκε, επίσης, πως η ενάγουσα θυγατέρα, κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης δεν ζούσε άτιμο και ανήθικο βίο και επομένως, δεν υπήρχε νόμιμος λόγος αποκλήρωσης αυτής. Ομοίως, δεν συνιστούν νόμιμο λόγο αποκλήρωσης, στην **ΕφΑθ 2840/1990** η ανάρμοστη συμπεριφορά του υιού και της κόρης έναντι του κληρονομούμενου πατέρα τους και στην **ΕφΑθ 12430/1989** το γεγονός της μετανάστευσης του υιού του διαθέτη στην Αυστραλία. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο και στην **ΕφΘεσ 400/1978** κατά την οποία λεκτικές αντιπαραθέσεις του κατιόντος με τη σύζυγο του διαθέτη, καθώς και αδιαφορία αυτού για τον διαθέτη δεν στοιχειοθετούν κανέναν από τους λόγους αποκλήρωσης της ΑΚ1840. Τέλος, στην **ΕφΑθ 5934/1977** κρίθηκε πως η άσκηση των κληρονομικών δικαιωμάτων του θετού τέκνου ύστερα από εικοσαετή αδιαφορία του για τον θετό του πατέρα, δεν στοιχειοθετεί κανέναν από τους προβλεπόμενους στον νόμο λόγους αποκλήρωσης. Παρ' όλα αυτά, υποστηρίζεται και η άποψη²⁴ ότι δύναται να γίνει αναλογική εφαρμογή των λόγων αποκλήρωσης σε περιπτώσεις που βρίσκονται εντός του πυρήνα και ιδίως του σκοπού των διατάξεων που ορίζουν τους σχετικούς λόγους αποκλήρωσης.

4. Μνεία του λόγου αποκλήρωσης στη διαθήκη

Σύμφωνα με την ΑΚ1843 παρ.1 ο λόγος της αποκλήρωσης πρέπει να υπάρχει κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης και να αναφέρεται σε αυτήν²⁵. Αυτό σημαίνει ότι ο διαθέτης θα πρέπει να αναφέρει²⁶ τον λόγο αποκλήρωσης στη διαθήκη την οποία συντάσσει και αυτό διότι, μόνο έτσι υπάρχει δυνατότητα δικαστικού ελέγχου της ύπαρξης του αναφερόμενου λόγου αποκλήρωσης κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης. Πρώτον, με τον τρόπο αυτό δύναται να γίνει έλεγχος για το αν ο αναφερόμενος στη διαθήκη λόγος είναι ένας από τους λόγους που προβλέπει ο νόμος, δεύτερον, μπορεί να διαπιστωθεί αν ο λόγος που αναφέρεται στη διαθήκη είναι αληθής και κατά συνέπεια να διαπιστωθεί αν η αποκλήρωση είναι έγκυρη ή όχι, και τρίτον, μπορεί να εξετασθεί αν έχει παρασχεθεί συγγνώμη ως προς τον λόγο αυτό με αποτέλεσμα την απόσβεση του δικαιώματος αποκλήρωσης²⁷. Η αναφορά του λόγου αποκλήρωσης μπορεί να είναι είτε ρητή, είτε να προκύπτει από το όλο περιεχόμενο της διαθήκης και ειδικότερα από την σαφή αναφορά των πραγματικών περιστατικών που συνιστούν τον συγκεκριμένο λόγο αποκλήρωσης²⁸. Ωστόσο, αν και απαιτείται από τον νόμο να αναγράφεται ο λόγος αποκλήρωσης στη διαθήκη, εν τούτοις δεν είναι απαραίτητο να γίνεται λεπτομερής περιγραφή των γεγονότων, αλλά αρκεί η έκθεση περιστατικών που να μπορούν να υπαχθούν σε συγκεκριμένο λόγο αποκλήρωσης²⁹. Ειδικότερα, στην **ΕφΑθ 4939/1992** ο

²⁴ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.644, κατά τον οποίο είναι επιτρεπτή η αναλογική επέκταση αυτών.

²⁵ ΕφΠατρ 83/1970 Αρμ 24, 1035: Ο διαθέτης δεν μπορεί να αποκληρώσει τον μεριδούχο για μελλοντικό λόγο.

²⁶ ΕφΝαυπλ 219/1960 ΕλλΔνη 2, 158: Αρκεί και η απλή αναφορά των λέξεων του νόμου.

²⁷ Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2018, σελ. 353.

²⁸ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.570.

²⁹ ΕφΑθ 4939/1992 ΑρΧΝ 44/1993, 104· ΕφΑθ 6966/1990 ΕλλΔνη 32/1991, 1648· ΕφΠειρ 630/1989 ΕλλΔνη 31, 1489· ΑΠ 1292/1976 ΝοΒ 25, 909: Δεν αποτελεί λόγο αποκλήρωσης η συμπεριφορά του αποκληρούμενου συζύγου μετά τη σύνταξη της διαθήκης, αφού δεν γίνεται καμία αναφορά σε αυτήν.

διαθέτης δεν έκανε καμία αναφορά στη διαθήκη του σχετικά με τις εν ζωή παροχές στα τέκνα του, ούτε περί καταλογισμού τους στη νόμιμη μοίρα, ούτε οποιουδήποτε λόγου αποκλήρωσης και επομένως, αποκλήρωση δεν υφίστατο. Αντίστοιχα και στην **Εφαθ 6966/1990** δεν έγινε καμία μνεία σε συγκεκριμένο λόγο αποκλήρωσης, καθώς ούτε και στα συγκροτούμενα περιστατικά τον λόγο αυτό και ως εκ τούτου η αποκλήρωση κρίθηκε ως μη γενομένη.

5. Ύπαρξη του λόγου αποκλήρωσης κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης

Προκειμένου να είναι έγκυρη η αποκλήρωση, θα πρέπει ο λόγος αποκλήρωσης να υφίσταται κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, με μόνες εξαιρέσεις τις περιπτώσεις των άρθρων ΑΚ1840 αρ.5 και ΑΚ1842. Επομένως, δεν δύναται να αποτελέσει λόγο αποκλήρωσης πιθανό μελλοντικό παράπτωμα, ακόμη και στην περίπτωση που η επιθυμία του διαθέτη για αποκλήρωση του μεριδούχου εξαρτηθεί από την αίρεση μελλοντικής επίμεμπτης συμπεριφοράς του. Αν όμως η αποκλήρωση αναφέρεται σε γεγονότα που έχουν ή δεν έχουν συμβεί στο παρελθόν, είναι επιτρεπτή η προσθήκη αίρεσης με την οποία διατυπώνεται η αμφιβολία του διαθέτη ως προς την αλήθεια του λόγου αποκλήρωσης³⁰. Συνεπώς, αν ο αναφερόμενος στη διαθήκη λόγος αποκλήρωσης δεν επιβεβαιώνεται, η αποκλήρωση δεν είναι έγκυρη, ακόμη και στην περίπτωση που πιθανόν να υφίσταται άλλος λόγος αποκλήρωσης για τον οποίο όμως δεν γίνεται λόγος στη διαθήκη³¹.

6. Μη παροχή συγγνώμης

Αρνητική προϋπόθεση για να είναι έγκυρη η δήλωση αποκλήρωσης αποτελεί το γεγονός της μη παροχής συγγνώμης. Η αποκλήρωση δηλαδή που στηρίζεται σε λόγο αποκλήρωσης για τον οποίο έχει παρασχεθεί συγγνώμη είναι ανίσχυρη, καθώς με την παροχή συγγνώμης, σύμφωνα με την ΑΚ1844 εδ. α', το δικαίωμα του διαθέτη προς στέρηση της νόμιμης μοίρας από τον μεριδούχο αποσβήνεται. Υπάρχουν, λοιπόν, δύο περιπτώσεις κατά τις οποίες η αποκλήρωση είναι ανίσχυρη λόγω παροχής συγγνώμης. Στην πρώτη περίπτωση το δικαίωμα για αποκλήρωση αποσβήνεται εξ αρχής όταν έχει παρασχεθεί συγγνώμη πριν από τη σύνταξη της διαθήκης για το παράπτωμα του αποκληρούμενου μεριδούχου από τον διαθέτη, ενώ στη δεύτερη περίπτωση ο διαθέτης προέβη σε παροχή συγγνώμης προς τον μεριδούχο για το παράπτωμα που προκάλεσε σε βάρος του ή των στενών του προσώπων μετά από τη σύνταξη της διαθήκης με αποτέλεσμα η αποκλήρωση να καθίσταται ανίσχυρη³².

7. Τύχη της αποκληρωτικής διάταξης λόγω μη συνδρομής των προϋποθέσεων

Η αποκλήρωση εάν δεν συντρέχουν σωρευτικά οι ως άνω προϋποθέσεις δεν είναι έγκυρη. Η ακυρότητα δε αυτή είναι σχετική υπέρ του αποκληρούμενου μεριδούχου. Δεν αποκλείεται όμως να έχουμε και απόλυτη ακυρότητα στις περιπτώσεις όπου αυτή αποδίδεται σε ελάττωμα της διατάξεως της τελευταίας βούλησης, όπως είναι για παράδειγμα η ανικανότητα για σύνταξη διαθήκης. Στην τελευταία περίπτωση το Δικαστήριο τη λαμβάνει υπόψη του αυτεπαγγέλτως και δύναται να την επικαλεστεί κάθε πρόσωπο το οποίο έχει έννομο συμφέρον. Απόρροια της ακυρότητας της αποκληρωτικής διάταξης είναι ότι ο μεριδούχος δεν θα στερηθεί εν τέλει τη νόμιμη μοίρα του. Ωστόσο, τίθεται ζήτημα αν ο νόμιμος μεριδούχος δικαιούται ολόκληρο το

³⁰ Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2018, σελ. 354.

³¹ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.167.

³² Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρα 1839 αρ.16,20,21 και 1844 αρ.7.

ποσοστό της εξ αδιαθέτου κληρονομικής του μερίδας και όχι μόνο το ποσοστό που καλύπτει τη νόμιμη μοίρα του. Θα ήταν πιο ορθό να γίνει δεκτό ενόψει της «ελευθερίας του διατιθέναι» και δεδομένου ότι ο διαθέτης εξέφρασε την επιθυμία να στερήσει τον μεριδούχο από τη νόμιμη μοίρα του, να περιορίζεται στη νόμιμη μοίρα του και να μην δικαιούται μεγαλύτερο ποσοστό από αυτήν, ακόμη και αν η αποκληρωτική διάταξη είναι άκυρη³³. Ωστόσο, αν αποδειχθεί ότι η βούληση του διαθέτη σχηματίστηκε εσφαλμένα από πλάνη ή από εξαπάτηση, τότε η διάταξη της διαθήκης είναι ακυρώσιμη και ο αποκληρούμενος λαμβάνει ολόκληρη την εξ αδιαθέτου μερίδα του, αρκεί να συνάδει με αυτό η εικαζόμενη βούληση του διαθέτη³⁴.

III. ΛΟΓΟΙ ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

1. Εισαγωγή

Στις διατάξεις ΑΚ1840-ΑΚ1842 του Αστικού Κώδικα γίνεται αναφορά στους λόγους αποκλήρωσης οι οποίοι χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: στους λόγους υπέρ ανιόντος, στους λόγους υπέρ κατιόντος και στους λόγους υπέρ του συζύγου. Προκειμένου να έχουμε έγκυρη αποκλήρωση του μεριδούχου, η συμπεριφορά του θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από υπαιτιότητα τουλάχιστον στον βαθμό του ενδεχόμενου δόλου και δεν αρκεί αμέλεια³⁵. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχουμε συμπεριφορά παράνομη εκ μέρους του μεριδούχου, ικανότητα προς καταλογισμό και μη συνδρομή κάποιου από τους λόγους άρσης του αδίκου. Στις περιπτώσεις όπου η αποκλήρωση γίνεται λόγω διαπράξεως κάποιου ποινικού αδικήματος, ο μεριδούχος δεν είναι απαραίτητο να έχει καταδικαστεί από ποινικό δικαστήριο³⁶ και ακόμη δεν έχει καμία σημασία αν το αδίκημα έχει παραγραφεί ή εξαλειφθεί το αξιόποινο λόγω μη υποβολής έγκλησης, αν αυτή απαιτείται. Αξίζει να προστεθεί πως ακόμη και αν το αδίκημα έμεινε στο στάδιο της απόπειρας και δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί, είναι αρκετό για να στοιχειοθετηθεί λόγος αποκλήρωσης. Επομένως, αρκούν και προπαρασκευαστικές πράξεις αδικήματος³⁷.

2. Λόγοι υπέρ του ανιόντος

Σύμφωνα με την ΑΚ1840 ο διαθέτης δύναται να αποκληρώσει κατιόντα του, αν αυτός: 1. επιβουλεύθηκε τη ζωή του διαθέτη, του συζύγου ή άλλου κατιόντος του διαθέτη· 2. προκάλεσε με πρόθεση σωματικές κακώσεις στον διαθέτη ή στο σύζυγο του, από τον οποίο κατάγεται ο κατιών· 3. έγινε ένοχος κακουργήματος ή σοβαρού πλημμελήματος με πρόθεση, κατά του διαθέτη ή του συζύγου του· 4. αθέτησε κακόβουλα την υποχρέωση που είχε από το νόμο να

³³ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.571· Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον: (κατά τον κώδικα)*, 1965, σελ. 241· Λιώση, στον *ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου*, άρθρο 1839 αρ.22.

³⁴ ΑΠ 1349/2005 ΕλλΔνη 47, 159: Κατά την οποία σε περίπτωση ακύρωσης της διαθήκης λόγω αναληθείας του λόγου αποκλήρωσης ή λόγω παροχής συγγνώμης από τον διαθέτη, ο αποκληρούμενος καθίσταται εξ αδιαθέτου κληρονόμος και όχι νόμιμος μεριδούχος. Ομοίως και ΕφΠατρ 1011/2006 ΑχΝομ 2007, 242· ΕφΑθ 97/2000 ΕλλΔνη 41, 1417.

³⁵ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.573· Αντίθετα: Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον: (κατά τον κώδικα)*, 1965, σελ.243· Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.645· Φίλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ.654.

³⁶ ΕφΠατρ 407/2003 ΑρχΝ 55, 182· ΠΠρΘεσ 11633/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο λόγος αποκλήρωσης των περιπτώσεων ΑΚ1840 αρ.2 και αρ.3 υφίσταται όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των διατάξεων των άρθρων 303-308 του ΠΚ, αλλά δεν απαιτείται προηγούμενη καταδίκη του αποκληρούμενου.

³⁷ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.574.

διατρέφει τον διαθέτη· 5. ζει βίο άτιμο ή ανήθικο, παρά τη θέληση του διαθέτη. Η αποκλήρωση για τον τελευταίο λόγο είναι άκυρη, στην περίπτωση που ο κατιών κατά τον θάνατο του διαθέτη είχε οριστικά εγκαταλείψει τον άτιμο ή ανήθικο βίο. Σύμφωνα με την ως άνω διάταξη και μόνο για τους λόγους που αναφέρονται περιοριστικά σε αυτήν, παρέχεται στον ανιόντα η δυνατότητα να στερήσει κατά την κρίση του τη νόμιμη μοίρα από κατιόντα του. Ανιών είναι το πρόσωπο εκείνο το οποίο ανήκει σε προηγούμενη γενιά από τον κατιόντα μεριδούχο και συνδέεται μαζί του με συγγένεια εξ αίματος ή νομική/τεχνητή σε ευθεία γραμμή³⁸.

2.1. Επιβουλή της ζωής του διαθέτη, του συζύγου του ή άλλου κατιόντος του (ΑΚ1840 αρ.1)

Επιβουλή της ζωής είναι η εκδήλωση προθέσεως του κατιόντος με πράξη ή παράλειψη για αφαίρεση της ζωής του διαθέτη, του συζύγου του ή άλλου κατιόντος αυτού³⁹. Γίνεται δεκτό πως ο λόγος αποκλήρωσης υφίσταται, όχι μόνο όταν εκδηλώνεται φανερά και έμπρακτα η πρόθεση για θανάτωση, αλλά και όταν έχουν διενεργηθεί προπαρασκευαστικές πράξεις⁴⁰ οι οποίες αυτοτελώς δεν αποτελούν καταδικαστέες και άξιες τιμωρίας πράξεις, με την προϋπόθεση όμως ότι υπάρχει πρόθεση θανάτωσης. Οι απλές προφορικές δηλώσεις πρόθεσης για φόνο, έστω και υπό τη μορφή απειλών, δεν αποτελούν έμπρακτη εκδήλωση πρόθεσης για θανάτωση. Στην ΑΠ 1411/1998⁴¹ το Εφετείο ορθώς έκρινε πως η απειλητική φράση που απηύθυνε ο υιός στον πατέρα του κατά τη διάρκεια ενός έντονου μεταξύ τους διαπληκτισμού ότι θα τον φονεύσει, δεν συνιστά το αδίκημα της επιβουλής της ζωής, αλλά εκείνο της απειλής που προκαλεί σε κάποιον τρόμο και ανησυχία. Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 παρ. 1 θα πρέπει δηλαδή να είναι φανερή η πρόθεση για αφαίρεση της ζωής του διαθέτη και δεν είναι αρκετή η εκστόμιση απειλών θανατώσεως κατά τη διάρκεια έντονης αντιπαράθεσης και σε κατάσταση εκνευρισμού. Ωστόσο, στην ΕφΔωδ 212/2007⁴² το Δικαστήριο έκρινε διαφορετικά στο πλαίσιο αίτησης των θετών γονέων για λύση της υιοθεσίας. Συγκεκριμένα, η θετή θυγατέρα απειλούσε επανειλημμένα τους θετούς της γονείς ότι θα τους εκδικηθεί ή θα βάλει άτομο να τους σκοτώσει. Μάλιστα μια μέρα κάλεσε κάποιους Αλβανούς φίλους της με σκοπό να τους δείξει που ακριβώς μένει. Η συμπεριφορά της αυτή κρίθηκε ότι συνιστά επιβουλή της ζωής των θετών της γονέων, καθώς προκάλεσε σε αυτούς έντονη ανησυχία και τρόμο για τη ζωή τους, διότι λογικώς θεώρησαν ότι κινδυνεύουν εξαιτίας του γεγονότος ότι πιθανόν εκείνη, επιστρέφοντας τα βράδια στην οικία τους, να φέρει μαζί της άτομα προκειμένου να εκτελέσουν την απειλή της. Με την ως άνω συμπεριφορά της εκδήλωσε φανερά και έμπρακτα την πρόθεσή της για θανάτωση των θετών της γονέων και επομένως, υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.1. Το γεγονός δε ότι τους κάλεσε για να τους υποδείξει την κατοικία της δεν αποκλείεται να συνιστά και προπαρασκευαστική πράξη. Ομοίως στην ΕφΠατρ 83/1970⁴³ κρίθηκε πως συνιστά επιβουλή της ζωής της διαθέτιδας μητέρας το γεγονός ότι ο θετός υιός άρπαξε αυτήν από τον λαιμό προτιθέμενος να τη στραγγαλίσει.

Επιπλέον και στις περιπτώσεις που ακολούθησε υπαναχώρηση ή όταν η πρόθεση θανάτωσης έγινε με απρόσφορα μέσα, ο λόγος αποκλήρωσης δεν παύει να υφίσταται, όπως για παράδειγμα όταν ο δράστης πυροβολεί με άδειο όπλο, ενώ πιστεύει πως είναι γεμάτο. Επιβουλή

³⁸ Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2018, σελ. 355.

³⁹ Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2018, σελ. 356.

⁴⁰ ΕφΑθ 6305/1975 ΝοΒ 24, 202.

⁴¹ ΑΠ 1411/1998 Αρμ 52, 1488.

⁴² ΕφΔωδ 212/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁴³ ΕφΠατρ 83/1970 Αρμ 24, 1035.

της ζωής έχουμε και στην περίπτωση που ο δράστης σκόπευε αμέσως μετά να αυτοκτονήσει⁴⁴. Επιπροσθέτως, επιβουλή της ζωής αποτελεί και η περίπτωση της μη αναγγελίας για θανάτωση του διαθέτη, του συζύγου του ή άλλου κατιόντος αυτού η οποία σχεδιάζεται από κάποιον τρίτο, όπως επίσης και η ηθική αυτουργία, η συναυτουργία και η συνέργεια σε αυτήν.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως η εν λόγω διάταξη κάνει αναφορά, όχι μόνο για επιβουλή της ζωής του ίδιου του διαθέτη, αλλά και του συζύγου του ή άλλου κατιόντος αυτού. Αυτό σημαίνει ότι στα ως άνω πρόσωπα περιλαμβάνεται και ο σύζυγος από άκυρο γάμο με την προϋπόθεση ότι δεν έχει ακυρωθεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, αλλά και ο σύντροφος από σύμφωνο συμβίωσης. Αυτό που έχει σημασία στην προκειμένη περίπτωση είναι πως δεν γίνεται καμία διάκριση για το αν ο κατιών κατάγεται από τον σύζυγο ή τον σύντροφο από σύμφωνο συμβίωσης και κατά συνέπεια δύναται να αποκληρωθεί τέκνο του διαθέτη που επιβουλεύτηκε τη ζωή του συζύγου του διαθέτη από τον οποίο όμως δεν κατάγεται βιολογικά. Όσον αφορά την περίπτωση της επιβουλής της ζωής άλλου κατιόντος του διαθέτη, θα πρέπει να επισημανθεί πως «άλλος κατιών» μπορεί να θεωρηθεί είτε άλλο τέκνο του διαθέτη, είτε εγγόνι, είτε δισέγγονο το οποίο κατάγεται απ' αυτόν και συνεπώς υφίσταται μεταξύ τους σχέση ανιόντος προς κατιόντα⁴⁵.

2.2. Πρόκληση σωματικών κακώσεων στον διαθέτη ή στον σύζυγό του, από τον οποίο κατάγεται ο κατιών (ΑΚ1840 αρ.2)

Ως σωματικές κακώσεις νοούνται οι τραυματισμοί ή οι βλάβες που προκαλούνται στο σώμα ενός προσώπου λόγω κακομεταχείρισης ή άλλης επιβλαβούς επίδρασης και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την προσβολή της σωματικής ακεραιότητας ενός ατόμου. Ο εν λόγω όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις βλάβες που συνήθως είναι αποτέλεσμα επιθέσεων, ατυχημάτων ή άλλων ενεργειών που προκαλούν σωματική ζημία. Το πόσο διήρκεσε η βλάβη του σώματος ή αν αυτή επέφερε αδυναμία για εργασία δεν λαμβάνεται υπόψη⁴⁶. Εν τούτοις, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί λόγος αποκλήρωσης είναι απαραίτητο το άτομο να έχει υποστεί σωματική κακομεταχείριση⁴⁷ και κατά συνέπεια, δεν αρκεί λεκτική κακομεταχείριση, όπως λόγου χάρη απειλές, προσβολές, υποτιμητικά σχόλια, ύβρεις, καταφρόνηση και κάθε άλλη μορφή ψυχολογικής βίας που είναι δυνατόν να οδηγήσει το άτομο σε σοβαρές ψυχολογικές επιπτώσεις. Θα πρέπει, επίσης, ο δράστης να έχει πρόθεση να προκαλέσει σωματικές κακώσεις στον ανιόντα καθότι δεν αρκεί απλή αμέλεια⁴⁸. Στην **ΠΠρΘεσ11633/2008** κρίθηκε πως το γεγονός του τραυματισμού της διαθέτιδας καθώς επέβαινε στο αυτοκίνητο της ενάγουσας θυγατέρας της, η οποία προσπάθησε να την βάλει μέσα παρά τη θέλησή της, δεν στοιχειοθετεί τον λόγο αποκλήρωσης της περίπτωσης 2 της ΑΚ1840, διότι από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προκύπτει πως η ενάγουσα επιθυμούσε τον τραυματισμό της μητέρας της. Το αντίθετο μάλιστα, πρόθεση της ήταν να τη βοηθήσει και όχι να την καταπονήσει. Αντίθετα έκρινε το Δικαστήριο στην **ΠΠρΑθ 1154/2011** σύμφωνα με την οποία ο ενάγων επιθυμώντας να ασκήσει πίεση στη διαθέτιδα μητέρα του να προχωρήσει στη διανομή της περιουσίας της μεταξύ αυτού και των αδελφών του, δημιουργούσε συχνά επεισόδια εις βάρος της, ώσπου μια ημέρα και ενόσω επικρατούσε σφοδρός καύσωνας, όντας φανερά εκνευρισμένος εξύβρισε τον τεχνικό που θα τοποθετούσε το κλιματιστικό και τον εξεδίωξε από την οικία της μητέρας του. Σαν να μην έφτανε αυτό, άσκησε σωματική βία σε

⁴⁴ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.646-647.

⁴⁵ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.575.

⁴⁶ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.575.

⁴⁷ ΠΠρΑθ 1154/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο λόγος της ΑΚ1840 αρ.2 υφίσταται όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των διατάξεων των άρθρων 303-308 του ΠΚ.

⁴⁸ Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1840 αρ.7· ΠΠρΘεσ11633/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

βάρος της διαθέτιδας μητέρας του προκαλώντας της εκχυμώσεις στο πρόσωπο και το σώμα παρά το προχωρημένο της ηλικίας της και την επιβαρυνόμενη υγεία της. Βάσει των ανωτέρω πραγματικών περιστατικών, το Δικαστήριο έκρινε πως ο ενάγων διέπραξε το αδίκημα της απλής σωματικής βλάβης εκ προθέσεως (ΠΚ308) εις βάρος της διαθέτιδας μητέρας του και κατά συνέπεια στοιχειοθετείται ο νόμιμος λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 περίπτωση 2, αφού στην προκείμενη υφίσταται περίπτωση πρόκλησης σοβαρού πλημμελήματος από πρόθεση που δικαιολογεί το δικαίωμα αποκλήρωσης.

Επίσης, με βάση την εν λόγω διάταξη, στην οποία το ρήμα «προκαλώ» βρίσκεται σε παρελθοντικό χρόνο, γίνεται δεκτό πως θα πρέπει να έχει συντελεστεί η σωματική κάκωση και επομένως, απλή απόπειρα αυτής δεν είναι αρκετή. Επισημαίνεται, επίσης, πως ο δράστης θα πρέπει να έχει προκαλέσει σωματικές κακώσεις είτε στον διαθέτη, είτε στον σύζυγο ή σύντροφο από σύμφωνο συμβίωσης⁴⁹ αυτού, ο οποίος συγχρόνως θα πρέπει να έχει και την ιδιότητα του ανιόντος αυτού. Δηλαδή δεν θα υφίσταται ο συγκεκριμένος λόγος αποκλήρωσης στην περίπτωση που ο μεριδούχος προκάλεσε σωματικές κακώσεις στον σύζυγο του διαθέτη από τον οποίο όμως δεν κατάγεται. Συνεπώς, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ο λόγος αποκλήρωσης, η επιθετική ενέργεια του μεριδούχου θα πρέπει να έχει αποδέκτες είτε τον γονέα, είτε τον παππού ή τη γιαγιά, είτε τον προπάππου ή την προγιαγιά⁵⁰. Ως προς την καταγωγή, θα πρέπει να γίνει δεκτό με διασταλτική ερμηνεία της διάταξης, πως θεωρείται ανιών τόσο ο σύζυγος του διαθέτη που έχει προβεί σε υιοθεσία του αποκληρούμενου τέκνου⁵¹, όσο και ο τεκμαιρόμενος πατέρας ύστερα από συναίνεσή του σε ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση με χρήση σπέρματος τρίτου δότη και ο οποίος δεν έχει καμία βιολογική συγγένεια με το τέκνο⁵².

2.3. Διάπραξη κακουργήματος ή σοβαρού πλημμελήματος κατά του διαθέτη ή του συζύγου του (ΑΚ1840 αρ.3)

Με την ως άνω διάταξη ορίζεται πως ο διαθέτης έχει το δικαίωμα να αποκληρώσει κατιόντα του στην περίπτωση που αυτός διέπραξε κακούργημα ή σοβαρό πλημμέλημα εκ προθέσεως, είτε κατά του ίδιου του διαθέτη, είτε κατά του συζύγου ή συντρόφου του από σύμφωνο συμβίωσης. Ως σοβαρό πλημμέλημα νοείται η άδικη και καταλογιστή πράξη και σύμφωνα πάντοτε με την έννοια του άρθρου 18 του Ποινικού Κώδικα. Τα σοβαρά πλημμελήματα αν και δεν έχουν την ίδια βαρύτητα με εκείνη των κακουργημάτων, είναι παρ' όλα αυτά αρκετά σοβαρά ώστε να επιφέρουν αυστηρές ποινές⁵³. Ωστόσο, δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η προηγούμενη καταδίκη του μεριδούχου από ποινικό δικαστήριο⁵⁴ για την πράξη του αυτή προκειμένου να υφίσταται λόγος αποκλήρωσης, πλην όμως το πολιτικό δικαστήριο, που ερευνά τον λόγο της αποκλήρωσης, εξετάζει παρεμπιπτόντως αν συντρέχουν τα στοιχεία κακουργήματος ή πλημμελήματος με την έννοια που λαμβάνονται στο ποινικό δίκαιο. Επιπλέον, στην περίπτωση που έχουμε τέλεση κακουργήματος ή σοβαρού πλημμελήματος κατά του συζύγου του διαθέτη, δεν απαιτείται ο δράστης κατιών να κατάγεται από τον σύζυγο αυτό, γεγονός το οποίο σημαίνει πως ο λόγος αποκλήρωσης στοιχειοθετείται και όταν ο κατιών έχει διαπράξει κακούργημα ή σοβαρό πλημμέλημα κατά του συζύγου του πατέρα ή της μητέρας του από τον οποίο όμως δεν κατάγεται.

⁴⁹ Ψούνη, «Η διαμόρφωση των κληρονομικών σχέσεων στο πλαίσιο του Συμφώνου Συμβίωσης του ν. 3719/2008», *ΕφΑΔ 2/2009*, σελ.22· Γ. Γεωργιάδης, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρα 1840-1841 αρ.12.

⁵⁰ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.575.

⁵¹ Ψούνη, *Το νέο δίκαιο της συγγένειας και της προστασίας των ανικάνων προσώπων*, 2000, σελ. 231.

⁵² Παπαδοπούλου-Κλαμαρή, *Η συγγένεια*, 2010, σελ.146.

⁵³ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.175.

⁵⁴ ΑΠ 25/1966 ΝοΒ 1966, 713.

Το κατά πόσο σοβαρό είναι το πλημμέλημα που διέπραξε ο μεριδούχος είναι θέμα νομικό το οποίο υπόκειται στον έλεγχο του ΑΠ και κρίνεται κάθε φορά με βάση τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης, καθώς και με βάση το σύνολο των ηθικών αρχών, αξιών και κανόνων συμπεριφοράς που είναι ευρέως αποδεκτοί σε μια κοινωνία τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο⁵⁵. Επομένως, στην περίπτωση του σοβαρού πλημμελήματος, απαραίτητη προϋπόθεση για να διαπιστωθεί αν θεμελιώνεται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης αποτελεί η προηγούμενη κρίση του δικαστηρίου σχετικά με την έννοια του «σοβαρού», δηλαδή ποιες ακριβώς πράξεις του κατιόντος συνιστούν τόσο βαρύ παράπτωμα, ώστε να επιφέρουν το πολύ δυσάρεστο αποτέλεσμα της στέρησης του από τη νόμιμη μοίρα.

Από τη νομολογία κρίθηκε, πως σοβαρά πλημμελήματα μπορούν να θεωρηθούν αυτά που στρέφονται κατά της τιμής, αλλά και της περιουσίας του διαθέτη ή του συζύγου του. Προσβολή της τιμής έχουμε στις περιπτώσεις διασποράς ψευδών πληροφοριών εκ μέρους του μεριδούχου που βλάπτουν την υπόληψη του διαθέτη, καθώς και στις περιπτώσεις που ο μεριδούχος προβαίνει σε ψευδείς εις βάρος του κατηγορίες που θίγουν την ηθική ή επαγγελματική του ακεραιότητα. Ειδικότερα, σοβαρό πλημμέλημα που θεμελιώνει τον σχετικό λόγο αποκλήρωσης αποτελεί η ψευδής καταμήνυση και η συκοφαντική δυσφήμιση η οποία τελέστηκε από τον μεριδούχο με σκοπό την προσβολή της τιμής, της αξιοπρέπειας και εν γένει της προσωπικότητας του διαθέτη. Στην **ΑΠ 248/2023** η αποκληρούμενη θυγατέρα λόγω του ότι ήταν δυσανεστήμενη με τον τρόπο διανομής της κληρονομιαίας περιουσίας από τη μητέρα της μεταξύ εκείνης και των αδελφών της, προέβη σε ψευδή καταμήνυση για πλαστογραφία και απάτη κατά αυτής πλήττοντας ταυτοχρόνως και την προσωπικότητά της. Το δικαστήριο δέχθηκε ως σοβαρά και συνιστώντα λόγο αποκλήρωσης τα ως άνω πλημμελήματα που τέλεσε η θυγατέρα με σκοπό να βλάψει την τιμή και την υπόληψη της διαθέτιδας μητέρας της και συνεπώς, η αποκλήρωσή της έγινε νομίμως⁵⁶. Ομοίως, στην **ΠΠρΑθ 485/2010**⁵⁷ το Δικαστήριο έκρινε πως συνιστά σοβαρό πλημμέλημα το γεγονός ότι ο θετός υιός διέπραξε την αξιόποινη πράξη της συκοφαντικής δυσφήμισης, καθώς ισχυρίστηκε εν γνώσει του ψευδώς ενώπιον τρίτων γεγονότα, που μπορούσαν να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη των θετών του γονέων. Συγκεκριμένα, ισχυρίστηκε πως οι θετοί του γονείς τον υιοθέτησαν επειδή απέβλεπαν στην εκμετάλλευσή του και ότι τον εκμεταλλεύτηκαν χωρίς όρια, ότι η υιοθεσία έγινε, αποκλειστικά και μόνον, για να χορηγηθεί μεγαλύτερο στεγαστικό δάνειο στην κληρονομούμενη, ότι το τίμημα της πώλησης ενός διαμερίσματος που αγόρασε στη συνέχεια η κληρονομούμενη, κατά το ήμισυ εξοφλήθηκε από εκείνον και ότι αμέσως μετά την εξόφληση του ποσού αυτού η κληρονομούμενη τον απέβαλε αιφνιδίως από το εν λόγω διαμέρισμα, διότι δεν τον είχε πλέον ανάγκη. Όπως αποδείχθηκε, τα παραπάνω συμβάντα και αντικειμενικά εκδηλωτικά στοιχεία δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα και κατά συνέπεια, η αποκλήρωση έγινε εγκύρως, καθώς κρίθηκε ότι υφίστατο ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3 λόγω τελέσεως από τον ενάγοντα εις βάρος της διαθέτιδας θετής του μητέρας του σοβαρού πλημμελήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης (άρθρα 362 και 363 ΠΚ). Αντιστοίχως και στην **ΑΠ 359/2003**⁵⁸ κρίθηκε πως η υποβολή ψευδούς καταμήνυσης από τον αποκληρούμενο υιό κατά του διαθέτη πατέρα του για επικίνδυνη σωματική βλάβη συνιστά τέλεση σοβαρού πλημμελήματος που εμπίπτει στην ΑΚ1840 αρ.3.

⁵⁵ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.576· Γ. Γεωργιάδης, σε Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρα 1840-1841 αρ.14,15· Φλάμπουρας, «Προϋποθέσεις αποκλήρωσης κατιόντος για τον λόγο του άρθρου 1840 αρ.3 ΑΚ», *ΧρΔ* 9/2009, σελ.938· ΕφΑθ 4632/2007 ΕλλΔνη 49, 281: Η σοβαρότητα του πλημμελήματος κρίνεται βάσει των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης συ συνδυασμό με τις εκάστοτε κρατούσες ηθικές αντιλήψεις.

⁵⁶ ΑΠ 248/2023 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Εκτός από το αδίκημα της ψευδούς καταμήνυσης, η ενάγουσα διαδίδοντας ψευδή γεγονότα σε μια κλειστή κοινωνία όπου κατοικούσε η μητέρα της, μέσω της πρόκλησης αρνητικών σχολίων εις βάρος της, αποσκοπούσε και στην προσβολή της προσωπικότητας της διαθέτιδας, αφού εξαιτίας της εμφανίστηκε ως πλαστογράφος και απατεώνας.

⁵⁷ ΠΠρΑθ 485/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵⁸ ΑΠ 359/2003 ΝοΒ 51, 1858.

Όσον αφορά την προσβολή της περιουσίας, εκείνη περιλαμβάνει διάφορους τύπους παραβάσεων και αδικημάτων που σχετίζονται με την περιουσία, όπως η κλοπή, η απάτη, η υπεξαίρεση, η πλαστογραφία κ.λπ.. Στην **ΕφαΘ 1330/2024** το Εφετείο Αθηνών δέχθηκε, ως αναγκαίο πρόκριμα για τη λύση της υιοθεσίας ενήλικου τέκνου, ως σοβαρά πλημμελήματα που θεμελιώνουν τον σχετικό λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3, την κακή διαχείριση της περιουσίας του διαθέτη με αποτέλεσμα την πτώχευση δύο εταιρειών και την αναγκαστική κατάσχεση πλοίων ιδιοκτησίας του τα οποία στη συνέχεια εκπλειστηριάστηκαν, την απόσπαση σημαντικών χρηματικών ποσών, την με κάθε τρόπο προσπάθεια του θετού τέκνου ιδιοποίησης της περιουσίας του διαθέτη, την αδιαφορία, καθώς και την προσβλητική και καταφρονητική συμπεριφορά του προς το πρόσωπο αυτού⁵⁹. Αντίθετα, στην **ΑΠ 1411/1998** από τα πραγματικά περιστατικά και από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν⁶⁰, κρίθηκε πως δεν προκύπτει τέλεση από τον ενάγοντα υιό των σοβαρών πλημμελημάτων της απάτης και της υπεξαίρεσης εκ προθέσεως σε βάρος του διαθέτη πατέρα του και συνεπώς, δεν στοιχειοθετείται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3.

Κατά τη νομολογία, επίσης, ως σοβαρά πλημμελήματα, ικανά να στοιχειοθετήσουν τον λόγο αποκλήρωσης της περιπτώσεως 3 της ΑΚ1840, έχουν κριθεί οι απειλές, καθώς και η σκαιά ύβρις, δηλαδή η πολύ άδικη και προσβλητική συμπεριφορά που γίνεται με σκοπό την προσβολή ή την υποτίμηση του προσώπου του διαθέτη. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί πως ο μεριδούχος θα πρέπει να έχει εξυβρίσει τον διαθέτη σκαιώς, δηλαδή ακραία προσβλητικά σε σημείο που να υπερβαίνει τα όρια της ευπρέπειας και της ηθικής και δεν αρκεί να έχει επιδείξει απλώς έλλειψη σεβασμού ή ευγένειας στο πρόσωπο αυτού⁶¹. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση **ΠΠρΘεσ 11633/2008** του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης κατά την οποία κρίθηκε πως φράσεις όπως, «*κακιά μάνα*», «*Δεν υπάρχει πιο κακιά γυναίκα από σένα, πιο κακούργα δεν γέννησε η φύση*», αν και αποτελούν εξαιρετικά επικριτικούς χαρακτηρισμούς, εν τούτοις δεν στοιχειοθετούν το πλημμέλημα της εξύβρισης. Ωστόσο, τα επανειλημμένα φραστικά επεισόδια με άκρως προσβλητικό λεξιλόγιο όπως «*παλιόγρια*» μεταξύ της ενάγουσας και της υπερήλικης διαθέτιδας μητέρας της, ιδίως δε όταν επαναλαμβάνονταν συχνά ενώπιον τρίτων, αποτελούν ασεβή και ιδιαίτερος απαξιωτική συμπεριφορά που προσβάλλει βάνανυσα την τιμή και την αξιοπρέπεια της μητέρας της και ως εκ τούτου έχουμε αναμφίβολα τέλεση του σοβαρού πλημμελήματος της εξύβρισης εκ προθέσεως και επομένως, υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3.

Αντίστοιχα έκρινε η νομολογία στις⁶² **ΑΠ 1406/2012**, **ΑΠ 220/2011**, **ΑΠ 146/2009**, **ΑΠ 1281/2007**, **ΑΠ 1282/1998**. Συγκεκριμένα στο πλαίσιο αγωγής περί λύσεως της υιοθεσίας τέκνου, κατά την **ΑΠ 1406/2012** σοβαρά πλημμελήματα αποτέλεσαν η εξύβριση της διαθέτιδας από το θετό της τέκνο με βαριές ύβρεις όπως «*κωλόγρια*» και «*πουτάνα*», η τέλεση χειροδικίας εναντίον της, καθώς και το γεγονός ότι το θετό τέκνο της διαθέτιδας το μόνο που επεδίωκε ήταν να της αποσπά σημαντικά χρηματικά ποσά. Στην **ΑΠ 220/2011** ομοίως έγινε δεκτό πως η τελεσθείσα εξύβριση της διαθέτιδας εκ μέρους της ενάγουσας θυγατέρας της με σκαιό και βάνανυσο τρόπο, κάνοντας χρήση λέξεων και φράσεων προσβλητικών της τιμής και της υπόληψης της διαθέτιδας, όπως «*Παλιόγρια*», «*Τρελή*», «*Ανισόρροπη*», «*Σκατόγρια*»,

⁵⁹ ΕφαΘ 1330/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο εναγόμενος όχι μόνο υποστήριξε τη μητέρα του σε όλες τις δικαστικές διαμάχες που είχε με τον διαθέτη και πρώην σύζυγό της, στην προσπάθειά τους να ιδιοποιηθούν την περιουσία του, αλλά και κατά την διάρκεια που ο διαθέτης αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υγείας, ο εναγόμενος θετός υιός δεν έδειξε ποτέ κανένα ενδιαφέρον για εκείνον, αφού απέβλεπε μόνο στις οικονομικές απολαβές και οφέλη.

⁶⁰ ΑΠ 1411/1998 Αρμ 52, 1488: Από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν αποδείχθηκε πως ο ενάγων έγινε ένοχος των σοβαρών πλημμελημάτων της απάτης και της υπεξαίρεσης που του αποδίδονται με τη διαθήκη του πατέρα του.

⁶¹ ΕφΠατρ 407/2003 ΑχΝομ 55, 182: Ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3 θεμελιώνεται όταν ο μεριδούχος εξύβρισε σκαιώς το διαθέτη, όχι όμως όταν ο μεριδούχος συμπεριφέρθηκε στο διαθέτη με αγένεια.

⁶² ΑΠ 1406/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 220/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1281/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1282/1998 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 146/2009 ΕλλΔνη 51, 745.

«Σκατόγρια, θα σε σκοτώσω, και θα σου βάλω εγώ με τα χέρια μου τα σάβανα σου, σε σιχαίνομαι, δεν σε θέλω για μάνα μου», συνιστούν σοβαρό πλημμέλημα που θεμελιώνει τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το δικάσαν Δικαστήριο και στην **ΑΠ 146/2009**, καθώς κρίθηκε πως σοβαρό πλημμέλημα αποτελεί η σκαιά ύβρις κατά του διαθέτη ή του συζύγου του, όπως οι εξαιρετικά υποτιμητικοί χαρακτηρισμοί και οι καταφρονητικές φράσεις, όπως «παλιόγεροι», «χούφταλα», «γύφτοι», «άχρηστοι». Ειδικότερα, η θετή κόρη από την ηλικία των ένδεκα ετών εξύβριζε με τους ως άνω εξαιρετικά υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς τους θετούς της γονείς. Αυτή η σκληρή δε και υβριστική της στάση έναντι των γονέων της, πολλές φορές ενώπιον τρίτων, συνεχίστηκε και κατά το στάδιο της εφηβείας της. Η βλάβη που προκλήθηκε από τη συμπεριφορά της αυτή στους θετούς γονείς της και ιδίως από την προσβολή της προσωπικότητας, της τιμής και της υπόληψής αυτών, χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερος βαρεία και αντιβαίνει προς τις εκ του νόμου και της ηθικής απορρέουσες επιταγές για επίδειξη σεβασμού από τον κατιόντα προς τον ανιόντα. Κατ' ακολουθία, η αποκλήρωσή της καθίστατο έγκυρη. Ομοίως στην **ΑΠ 1281/2007**⁶³ κρίθηκε πως η εξυβριστική συμπεριφορά της κόρης με ιδιαίτερος σκληρό και υποτιμητικό λεξιλόγιο, όπως «παλιόγρια», «γκαγκαρέτσα»⁶⁴, θα σε θάψουμε εδώ στην αυλή», συνιστά αναμφίβολα το σοβαρό πλημμέλημα της σκαιάς εξύβρισης από πρόθεση κατά της διαθέτιδας μητέρας της και κατά συνέπεια υφίσταται ο λόγος αποκλήρωσης κατά την έννοια του άρθρου 1840 αρ.3 του Αστικού Κώδικα. Την ίδια κρίση εξέφερε το Δικαστήριο και στην **ΑΠ 1292/1998** όπου έκρινε πως ο υιός με πρόθεση εξύβριζε την διαθέτιδα μητέρα του με τη λέξη "πρόστυχη", την βλασημούσε "Χριστούς Παναγίες" και την απειλούσε και ότι η εν λόγω συμπεριφορά συνιστά σοβαρό πλημμέλημα το οποίο θεμελιώνει τον σχετικό λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3. Ομοίως στην **ΑΠ 1006/1980**⁶⁵ στο πλαίσιο αγωγής περί λύσεως της υιοθεσίας θετής θυγατέρας, κρίθηκε πως η θυγατέρα αποκαλώντας τον θετό της πατέρα «διαρρήκτη», τη θετή της μητέρα «τρελή» και τους δύο μαζί «βραχνάν» διέπραξε εκ προθέσεως το σοβαρό πλημμέλημα της σκαιάς εξύβρισης εναντίον αυτών και επομένως, υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης. Τέλος, στην **ΕφΔωδ 212 212/2007**⁶⁶ στο πλαίσιο αίτησης των θετών γονέων για λύση της υιοθεσίας, έγινε δεκτό πως η εναγόμενη θετή θυγατέρα απειλώντας επανειλημμένα τους θετούς της γονείς ότι θα τους εκδικηθεί ή θα βάλει άτομο να τους σκοτώσει, προκαλώντας τους με αυτόν τον τρόπο έντονη ανησυχία για τη ζωή τους, τέλεσε το αδίκημα της απειλής κατά αυτών (άρθρο 333 ΠΚ), το οποίο συνιστά σοβαρό πλημμέλημα που εμπίπτει στην ΑΚ1840 αρ.3 και δικαιολογεί τη λύση της υιοθεσίας.

Αλλά και από αποφάσεις παλαιότερων ετών, η νομολογία δεν φαίνεται να έχει μεταβάλει ιδιαίτερα την κρίση της όσον αφορά τη φρασεολογία η οποία είναι δυνατόν να συνιστά σοβαρό πλημμέλημα. Ειδικότερα, στην **ΕφΠατρ 83/1970**⁶⁷ το Δικαστήριο έκρινε πως ο θετός υιός αποκαλώντας τους θετούς του γονείς με βαρείς χαρακτηρισμούς, όπως «μουρλή», «χαζή», «τρελό», «να πας στον διάβολο, τέρας», διέπραξε το σοβαρό πλημμέλημα της σκαιάς εξυβρίσεως και επομένως, η αποκλήρωση αυτού από τη θετή του μητέρα είναι έγκυρη. Αντιστοίχως, στην **ΕφΘεσ 410/1972**⁶⁸ κρίθηκε ότι η συμπεριφορά του θετού υιού έναντι της θετής του μητέρας, την οποία απειλούσε ότι θα χειροδικήσει εναντίον της εάν δεν του παρέδιδε

⁶³ ΑΠ 1281/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Η διαθέτιδα αποκλήρωσε την κόρη της, διότι την είχε εγκαταλείψει, την εξύβριζε με τον χειρότερο τρόπο και επεδείκνυε αγνωμοσύνη και αχαριστία παρά το γεγονός ότι η διαθέτης μητέρα της την είχε βοηθήσει πολλαπλώς οικονομικά.

⁶⁴ Που σημαίνει παλιογονναίκα.

⁶⁵ ΑΠ 1006/1980 ΝοΒ 29/1981, 333.

⁶⁶ ΕφΔωδ 212/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: ό. π. στην κρινόμενη υπόθεση η συμπεριφορά της εναγόμενης, εκτός από τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3, θεμελιώνει και τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.1, αφού εκδήλωσε φανερά και έμπρακτα, τελώντας προπαρασκευαστικές πράξεις, την πρόθεσή της για θανάτωση των θετών της γονέων.

⁶⁷ ΕφΠατρ 83/1970 Αρμ 24, 1035.

⁶⁸ ΕφΘεσ 410/1972 Αρμ 1972, 572.

όσα χρήματα είχε, στερώντας της με αυτόν τον τρόπο τα αναγκαία μέσα για τη διατροφή και την περίθαλψή της, emπίπτει στην έννοια του σοβαρού πλημμελήματος και επομένως, η αποκλήρωσή του είναι έγκυρη. Στην ΑΠ 25/1966⁶⁹, επίσης, στο πλαίσιο αγωγής περί λύσεως της υιοθεσίας κρίθηκε πως η βάνουση συμπεριφορά που επεδείκνυε ο θετός υιός εξυβρίζοντας τους γονείς του με φράσεις όπως «καλόγηροι, τον σταυρό σας, την παναγία σας» συνιστά το σοβαρό πλημμέλημα της σκαιάς εξύβρισης και επομένως, θεμελιώνεται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3. Κατά την Εφαθ 5214/1996⁷⁰ σκαιά ύβρη συνιστά και ο προπηλακισμός. Τέλος, στην Εφαθ 371/1954⁷¹ στο πλαίσιο αγωγής περί λύσεως της υιοθεσίας, η θετή θυγατέρα εξυβρίζοντας τους θετούς της γονείς με φράσεις, όπως «παλιοτόμαρα δεν σας έχω τίποτε», «να πεθάνετε να μείνω μόνη μου», «να πάτε στον διάβολο, καθάρματα» κ.λπ. και εκσφενδονίζοντάς τους διάφορα αντικείμενα, όπως προσκέφαλα, υποδήματα, ποτήρια και καθίσματα, κρίθηκε πως είχε διαπράξει το σοβαρό πλημμέλημα της σκαιάς εξύβρισης, όχι μόνο με λόγια, αλλά και με έργα, προσβάλλοντας βάνουσα με αυτόν τον τρόπο την τιμή και την υπόληψη των θετών της γονέων.

Αντίθετα έκρινε το Εφετείο στην Εφαθ 1223/2024⁷² κατά την οποία οι διαφωνίες και οι προστριβές, παρά την ενδεχόμενη ορισμένες φορές έντασή τους, ουδέποτε υπερέβησαν το μέτρο, ώστε να καταλήξουν σε προσβολή και μάλιστα βαριά του προσώπου του διαθέτη ή της εναγόμενης συζύγου του από τη θυγατέρα του. Ειδικότερα, δεν επιβεβαιώθηκε από κανέναν μάρτυρα ότι η ενάγουσα εξύβρισε και απείλησε τον πατέρα της ή τη σύζυγό του με συγκεκριμένες φράσεις που προσέβαλαν την τιμή και υπόληψή τους ή προκάλεσε σε αυτούς τρόμο και ανησυχία, ούτε προσκομίστηκε από την εναγόμενη κάποιο αποδεικτικό στοιχείο, όπως αστυνομικό δελτίο, μηνυτήρια αναφορά κ.λπ., από το οποίο να προκύπτει η τέλεση σοβαρού πλημμελήματος ικανού να θεμελιώσει τον σχετικό λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3. Στην ΑΠ 5/2019 ομοίως κρίθηκε πως δεν υφίσταται λόγος αποκλήρωσης της θετής κόρης, λόγω τέλεσης σοβαρού πλημμελήματος όπως είναι η προσβλητική και υβριστική συμπεριφορά κατά της διαθέτιδας, όπως η ίδια ισχυρίστηκε στη διαθήκη της⁷³. Συγκεκριμένα, στην κρινόμενη υπόθεση, επιθυμία της διαθέτιδας ήταν να περιορίσει με τη διαθήκη της τη θετή της κόρη σε δήλο ακίνητο το οποίο κατείχε και να την αποκληρώσει από την υπόλοιπη κληρονομαιία περιουσία, ορίζοντας ως κληρονόμο της την ανιψιά της που φρόντιζε την ίδια και τον σύζυγό της μέχρι τα τελευταία χρόνια της ζωής της. Στη διαθήκη επικαλέστηκε ως λόγους που συνέβαλαν στην απόφασή της αυτή ότι η θετή της κόρη την εξύβριζε και χειροδικούσε εναντίον αυτής, αλλά και του αποθανόντος συζύγου της. Εν τούτοις, οι ισχυρισμοί της αυτοί, δεν αποδείχθηκαν, καθώς οι μάρτυρες που εκλήθησαν για κατάθεση ανέφεραν γενικόλογα και αόριστα παράπονα της διαθέτιδας σχετικά με τη συμπεριφορά της θετής της κόρης, χωρίς να επιβεβαιώνουν από προσωπική τους αντίληψη οποιοδήποτε περιστατικό εξύβρισης ή χειροδικίας⁷⁴. Επομένως, δεν στοιχειοθετείται ο σχετικός λόγος

⁶⁹ ΑΠ 25/1966 ΝοΒ 1966, 713.

⁷⁰ Εφαθ 5214/1996 ΕλλΔνη 39, 174.

⁷¹ Εφαθ 371/1954 ΕΕΝ 1954, 1050.

⁷² Εφαθ 1223/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο διαθέτης ισχυρίστηκε πως η ενάγουσα θυγατέρα του προέβη σε εξύβριση, απειλές, ψευδή καταμήνυση και συκοφαντική δυσφήμιση. Συγκεκριμένα, μια μέρα ισχυρίστηκε πως εξύβρισε τόσο τον ίδιο, όσο και τη σύζυγό του χρησιμοποιώντας την εξής φράση «μαλάκα ... παλιάνθρωπε εγώ θέλω την περιουσία σου και όχι εσένα γιατί δεν είσαι ο πατέρας μου», ενώ τη σύζυγό του την αποκάλεσε «παλιορουφιάνο, παλιοβρώμα, πουτάνα, εσύ φταις για όλα» και μάλιστα όλα αυτά συνέβησαν μπροστά σε πολύ κόσμο ντροπιάζοντας τους και προκαλώντας τους μεγάλη ταραχή.

⁷³ ΑΠ 5/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Η διαθέτιδα στη διαθήκη της ισχυρίστηκε πως η θετή της κόρη την εξύβριζε, έβαζε συχνά τον σύζυγό της να δημιουργεί επεισόδια σε βάρος του συζύγου της, μια μέρα δε εκείνη έφθασε σε σημείο να επιτεθεί στον σύζυγο της διαθέτιδας χωρίς λόγο για να τον χτυπήσει. Εκείνη δε, την ίδια, την έστειλε στον διάολο.

⁷⁴ Ορισμένοι μάρτυρες αναφέρθηκαν γενικά και αόριστα σε παράπονα της διαθέτιδας αναφορικά με τη συμπεριφορά της θετής της κόρης. Όσα καταθέτουν σχετικά με περιστατικά εξύβρισης εναντίον της διαθέτιδας

αποκλήρωσης από τους ισχυρισμούς και μόνο της διαθέτιδας, και κατά συνέπεια ο αποκλεισμός της θετής της κόρης από τη νόμιμη της μοίρα είναι άκυρος. Αλλά και στην **ΑΠ 22/2019** στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο, καθώς παρότι ο διαθέτης αν και αποκλήρωσε τον υιό του λόγω υβριστικής και ανάρμοστης συμπεριφοράς⁷⁵, ωστόσο, δεν αποδείχθηκε⁷⁶ ότι ο ενάγων εξύβριζε τον διαθέτη πατέρα του «σκαιά», με τρόπο δηλαδή που να μπορεί να χαρακτηριστεί ως σοβαρό πλημμέλημα και κατά συνέπεια δεν υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης. Ομοίως έκρινε το Δικαστήριο και στην **ΜΠρΑθ 2493/2013** κατά την οποία ο διαθέτης άφησε μοναδικό κληρονόμο τον υιό του ισχυριζόμενος στη διαθήκη του ότι τα άλλα παιδιά του τον εξύβριζαν, χειροδικούσαν εναντίον του και τον συκοφαντούσαν. Από το προσκομισθέν αποδεικτικό υλικό⁷⁷, ωστόσο, προέκυψε πως η ενάγουσα και οι λοιπές αδελφές της είχαν μεν προστριβές με τον διαθέτη πατέρα τους, λόγω του ότι δεν τους επέτρεπε να δουν τη μητέρα τους, ουδέποτε όμως έφτασαν στο σημείο να τον εξυβρίσουν, να τον συκοφαντήσουν ή να τον χτυπήσουν και επομένως, δεν προκύπτει η τέλεση κάποιου σοβαρού πλημμελήματος ικανού να θεμελιώσει τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3.

Στην **ΠΠρΑθ 2182/2010** ο διαθέτης προέβη στην αποκλήρωση της κόρης του επικαλούμενος στη διαθήκη του περιστατικά υβριστικής και προσβλητικής συμπεριφοράς εκ μέρους της προς το πρόσωπό του⁷⁸. Ωστόσο, δεν αναφέρθηκε από τον διαθέτη καμία λεπτομέρεια επ' αυτού του ζητήματος, ώστε να κριθεί από το Δικαστήριο η σοβαρότητα του εν λόγω πλημμελήματος, καθώς και οι επιδράσεις του αδικήματος αυτού στην τιμή και την υπόληψή του. Επομένως, κρίθηκε πως δεν υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3 και κατά συνέπεια δεν συντρέχει δικαίωμα αποκλήρωσης της ενάγουσας και αποκλεισμού της από τη νόμιμη της μοίρα. Τέλος, στην **ΠπρΑθ 5464/2011**⁷⁹ κρίθηκε πως η μη αποστολή από την κόρη προσκλητηρίου γάμου στον πατέρα της, καθώς και η μη αναφορά του ονόματός του επάνω σε αυτό, δεν θεμελιώνουν τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3, αφού μπορεί μεν η συγκεκριμένη στάση να είναι ένδειξη, δικαιολογημένης ή όχι, αποξένωσης της ενάγουσας από τον πατέρα της ή ακόμη και αγενούς και αποδοκιμαστέας κοινωνικά συμπεριφοράς, εν τούτοις δεν υποδηλώνει ούτε έλλειψη σεβασμού, ούτε και καταφρόνηση προς το πρόσωπο του διαθέτη τέτοια που να δικαιολογεί την αποκλήρωσή της.

Κατόπιν των ανωτέρω υποθέσεων που έχουν απασχολήσει τη νομολογία, ο μεριδούχος θα πρέπει να έχει εξυβρίσει τον διαθέτη με βάνανσο τρόπο και ιδιαίτερος σκληρό και προσβλητικό λεξιλόγιο, ώστε να θεμελιωθεί ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης. Κατά συνέπεια, γίνεται δεκτό πως η σκαιά ύβρης, αλλά και οι απειλές εκ μέρους του κατιόντος κατά του διαθέτη γονέα ή του συζύγου του συνιστούν αναμφίβολα τέλεση σοβαρού πλημμελήματος. Έχει κριθεί, επίσης, πως και η ρίψη αντικειμένων κατά του διαθέτη συνιστά έργο εξύβριση η οποία θεμελιώνει τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3. Ωστόσο, από τη νομολογία κρίθηκε πως απλές διαφωνίες ή προστριβές που όμως δεν καταλήγουν σε βαριά προσβολή κατά

και του συζύγου της από την τελευταία, τα γνωρίζουν από διηγήσεις της ίδιας και όχι από προσωπική τους αντίληψη.

⁷⁵ ΑΠ 22/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο διαθέτης στη διαθήκη του ισχυρίστηκε πως ο υιός του κάθε φορά που τον συναντούσε στο καφενείο όπου σύχναζε τον εξύβριζε με ακατονόμαστες, υποτιμητικές και ανάρμοστες φράσεις, οι οποίες τον προσέβαλαν ως πατέρα και ως άνθρωπο.

⁷⁶ Ο ιδιοκτήτης του καφενείου όπου σύχναζε ο διαθέτης δήλωσε ότι ουδέποτε πήγε εκεί ο ενάγων και εξύβρισε τον πατέρα του.

⁷⁷ ΜΠρΑθ 2493/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Από τα αστυνομικά δελτία για τα οποία γίνεται λόγος στη διαθήκη, δεν προκύπτει η τέλεση κάποιου σοβαρού πλημμελήματος, ικανού να θεμελιώσει λόγο αποκλήρωσης, αλλά απλώς διαφορές οικογενειακής φύσης και κάποια παράπονα σχετικά με την απαγόρευση των θυγατέρων του να επισκέπτονται τη μητέρα τους.

⁷⁸ ΠΠρΑθ 2182/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Ο διαθέτης, με βάση τα αναφερόμενα στη διαθήκη του, αποκλήρωσε τη θυγατέρα του, διότι δεν τον σεβόταν, επεδείκνυε ανάρμοστη συμπεριφορά απέναντί του και του μιλούσε χρησιμοποιώντας ιδιαίτερος υβριστικές και προσβλητικές λέξεις.

⁷⁹ ΠΠρΑθ 5464/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

του προσώπου του διαθέτη ή του συζύγου του, δεν στοιχειοθετούν λόγο αποκλήρωσης. Ειδικότερα, βάσει των παλαιότερων αλλά και των πιο πρόσφατων νομολογιακών δεδομένων, δεν θεμελιώνεται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης όταν ο κατιών φέρθηκε στον διαθέτη απλώς με αγένεια ή επέδειξε γενικότερα ανάρμοστη συμπεριφορά, που όμως δεν φθάνει στο σημείο της ασέβειας. Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις που ο κατιών συμπεριφέρθηκε με περιφρόνηση και αδιαφορία προς το πρόσωπο του διαθέτη.

Από τη νομολογία έχει κριθεί, επίσης, πως σοβαρό πλημμέλημα συνιστούν και οι απειλές κατά των γονέων, η ψευδής καταμήνυση, αλλά και η συκοφαντική δυσφήμιση με σκοπό την προσβολή της τιμής, της αξιοπρέπειας και της υπόληψης της προσωπικότητας του διαθέτη. Επισημαίνεται πως γενικότερα, και προκειμένου να φτάσουμε σε σημείο που να δικαιολογείται η αποκλήρωση του μεριδούχου, το πλημμέλημα που διέπραξε θα πρέπει να έχει προκαλέσει σημαντική ζημία ή κίνδυνο στον διαθέτη ή στον σύζυγό του και δεν αρκούν τα πλημμελήματα που δεν επιφέρουν σοβαρές συνέπειες για τα ως άνω πρόσωπα. Τουτέστιν, για τη θεμελίωση του λόγου αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.3, η προσβολή της προσωπικότητας, της τιμής και της υπόληψής αυτών, θα πρέπει να χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερος βαρεία ώστε να αντιβαίνει προς τις εκ του νόμου και της ηθικής απορρέουσες επιταγές για επίδειξη σεβασμού από τον κατιόντα προς τον ανιόντα.

2.4. Κακόβουλη αθέτηση της εκ του νόμου υποχρέωσης για διατροφή του διαθέτη (ΑΚ1840 αρ.4)

Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 περίπτωση 4, θα πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς οι εξής δύο προϋποθέσεις: πρώτον, ο κατιών θα πρέπει να είχε από τον νόμο, και όχι από σύμβαση, υποχρέωση προς διατροφή του ανιόντος διαθέτη και δεύτερον, να αθέτησε κακόβουλα την ως άνω υποχρέωσή του. Ειδικότερα, κατά το πρώτο στάδιο εξετάζεται αν υπάρχει υποχρέωση εκ του νόμου για παροχή διατροφής, η οποία να βασίζεται δηλαδή στις διατάξεις του νόμου που διέπουν τις οικογενειακές σχέσεις. Αυτό σημαίνει ότι ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης δεν θεμελιώνεται όταν έχουμε υποχρέωση διατροφής από σύμβαση⁸⁰. Βασική προϋπόθεση, επομένως, προς υποχρέωση διατροφής αποτελεί η ύπαρξη συγγένειας μεταξύ του διαθέτη και του κατιόντος, η οποία γεννάται εφόσον συντρέχουν οι διατάξεις 1486, 1489 και 1491 του Αστικού Κώδικα⁸¹.

Σύμφωνα με την ΑΚ1488, υποχρέωση προς διατροφή έχουν πρώτα οι κατιόντες κατά τη σειρά κλήσης τους στην εξ αδιαθέτου διαδοχή και κατά το ποσοστό που αντιστοιχεί στην κληρονομική τους μερίδα. Η σειρά κλήσης των κατιόντων στην εξ αδιαθέτου διαδοχή ορίζεται στη διάταξη ΑΚ1813 και βασίζεται στη διαδοχή κατά ρίζες. Προηγούνται δηλαδή τα τέκνα και στη συνέχεια ακολουθούν τα εγγόνια, τα δισέγγονα κ.ο.κ. Οι εγγύτεροι, συνεπώς, κατιόντες, σύμφωνα με την ως άνω διάταξη, αποκλείουν τους απώτερους που βρίσκονται στην ίδια τάξη. Όσον αφορά το ποσοστό της οφειλόμενης διατροφής μεταξύ των κατιόντων, αυτό θα μοιραστεί ανάλογα με την κληρονομική μερίδα του καθενός⁸². Είναι προφανές πως κατιόντες θεωρούνται και τα τέκνα τα οποία έχουν γεννηθεί ύστερα από τη σύναψη συμφώνου συμβίωσης, καθώς καλύπτονται από το τεκμήριο του άρθρου 8 του ν. 3719/2008 και του άρθρου 9 του ν. 4356/2015. Στους κατιόντες περιλαμβάνονται επίσης και τα υιοθετούμενα τέκνα⁸³, ανήλικα ή

⁸⁰ ΕφΑθ 621/2009 ΕλλΔνη 51, 231: Για τη στοιχειοθέτηση του συγκεκριμένου λόγου αποκλήρωσης, απαιτείται ο κατιών να είχε υποχρέωση εκ του νόμου να διατρέφει τον διαθέτη, και όχι από σύμβαση.

⁸¹ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.577.

⁸² Γεωργιάδης, *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, 2023, σελ. 502.

⁸³ Ψούνη, *Το νέο δίκαιο της συγγένειας και της προστασίας των ανικάνων προσώπων*, 2000, σελ. 231.

ενήλικα, καθώς και τα τέκνα που έχουν προέλθει ύστερα από προσφυγή σε ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή⁸⁴.

Κατά την ΑΚ1491, όταν το πρόσωπο είναι έγγαμο, οι κατιόντες και οι ανιόντες του έχουν υποχρέωση προς διατροφή αυτού, μόνο στην περίπτωση που ο σύζυγός του δεν είναι σε θέση να του την παρέχει χωρίς να κινδυνεύει η δική του, ή αν για πραγματικούς ή νομικούς λόγους δεν είναι δυνατή ή είναι ιδιαιτέρως δυσχερής η δικαστική επιδίωξή της. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση του διαζευγμένου προσώπου, όταν ο πρώην σύζυγός του έχει απέναντί του υποχρέωση προς διατροφή. Επομένως, δεν υφίσταται υποχρέωση του κατιόντος για παροχή διατροφής στον ανιόντα διαθέτη στην περίπτωση που υπάρχει σύζυγος εν ζωή του ανιόντος και εκείνος έχει τη δυνατότητα να τον διατρέφει παρέχοντας του οικονομική υποστήριξη για την κάλυψη των βασικών του αναγκών, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δική του.

Σύμφωνα με την ΑΚ1486 εδ. α', δικαίωμα για διατροφή έχει εκείνος ο οποίος δεν μπορεί να αυτοδιατραφεί από την περιουσία που διαθέτει ή από εργασία που να είναι κατάλληλη για την ηλικία του και την κατάσταση της υγείας του, λαμβανομένων υπόψη και των λοιπών βιοτικών συνθηκών, καθώς και των τυχόν αναγκών εκπαίδευσης που μπορεί να έχει. Αυτό σημαίνει ότι ο διαθέτης και δικαιούχος της διατροφής θα πρέπει να αποδείξει ότι δεν δύναται να διατρέφει τον εαυτό του από την περιουσία του, δηλαδή θα πρέπει να αποδείξει πως, είτε ότι δεν διαθέτει καθόλου περιουσία, είτε ότι διαθέτει μεν περιουσία, αλλά είναι μηδαμινής αξία ή για διάφορους λόγους δεν είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί ώστε να του αποφέρει έσοδα. Επομένως, υποχρέωση του κατιόντος προς διατροφή δεν υφίσταται όταν ο ίδιος ο διαθέτης έχει τους πόρους να διατρέφει τον εαυτό του και κατά συνέπεια, η αποκλήρωση του μεριδούχου κατιόντος δεν θα είναι έγκυρη. Ο δικαιούχος επιπλέον θα πρέπει να αποδείξει πως δεν δύναται να εργαστεί, είτε λόγω της προχωρημένης ηλικίας του, είτε λόγω προβλημάτων υγείας που έχει ή άλλων βιοτικών συνθηκών⁸⁵.

Στην **ΑΠ 122/1998** ο διαθέτης αποκλήρωσε τη θετή του θυγατέρα με την αιτιολογία ότι αυτή αθέτησε κακόβουλα την εκ του νόμου υποχρέωσή της να τον διατρέφει και εγκατέστησε κληρονόμο του, στο μοναδικό ακίνητο που είχε, μια γειτόνισσά του με την οποία διατηρούσε φιλικές σχέσεις, και η οποία τον φρόντιζε και μεριμνούσε για τις καθημερινές του ανάγκες, καθώς η κόρη του διέμενε με την οικογένειά της στην Αθήνα. Ο διαθέτης, ωστόσο, σε κανένα σημείο της διαθήκης του δεν αναφέρει πως η θετή του κόρη «δολίως» δεν προσέφερε τίποτα σε εκείνον ενώ γνώριζε ότι ήταν ανήμπορος να φροντίζει τον εαυτό του, αλλά κάνει απλώς μια γενική και αόριστη αναφορά περί αθετήσεως της υποχρέωσής της να του παρέχει διατροφή και επίσης, δεν αναφέρει τίποτα σχετικό που να υποδηλώνει ότι δεν μπορεί να διαθρέψει τον εαυτό του λόγω απορίας⁸⁶. Από το προσκομισθέν αποδεικτικό υλικό κρίθηκε, λοιπόν, ότι τα μηνιαία εισοδήματα του διαθέτη, επαρκούσαν για τη διατροφή του, εν αντιθέσει με της θυγατέρας του, η οποία είχε πάντοτε χαμηλά εισοδήματα⁸⁷ με αποτέλεσμα να μην έχει υποχρέωση διατροφής του διαθέτη πατέρα της και συνεπώς, η αποκλήρωσή της είναι άκυρη, αφού δεν στοιχειοθετείται ο λόγος της ΑΚ 1840 αρ.4 περί αθέτησης κακοβούλως της εκ του νόμου υποχρέωσης για διατροφή. Ομοίως στην **ΠΠρΑθ 5464/2011** κρίθηκε πως η αποκλήρωση της κόρης από τον πατέρα της, λόγω αθέτησης της υποχρέωσής της για διατροφή του, δεν είναι έγκυρη, καθώς δεν αποδείχθηκε πως ο διαθέτης πατέρας της δεν μπορούσε να διατρέφει τον εαυτό του από τα εισοδήματα και την περιουσία του κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης,

⁸⁴ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, *Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο*, 2005, σελ.71· Παπαχρίστου, Η τεχνητή αναπαραγωγή στον Αστικό Κώδικα, 2003, σελ.67.

⁸⁵ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, *Οικογενειακό Δίκαιο*, Τόμος II, 2021, σελ.225· Γεωργιάδης, *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, 2023, σελ. 495-499.

⁸⁶ ΑΠ122/1998 ΕλλΔνη 39, 576: Δεν κάνει καμία μνεία πουθενά στη διαθήκη του ότι δεν είναι σε θέση να διαθρέψει τον εαυτό του επειδή στερείται περιουσίας και εισοδημάτων.

⁸⁷ Τα έσοδα της θετής του θυγατέρας οριακά επαρκούσαν για τη διατροφή της ίδιας και του τέκνου της, καθώς διέμεναν σε μισθωμένη οικία και εκείνο φοιτούσε σε ιδιωτική σχολή.

έτσι ώστε να υποχρεούται προς αυτό η ενάγουσα θυγατέρα του. Τουναντίον μάλλον, η σύνταξη που ελάμβανε επαρκούσε για τις δαπάνες διαβίωσής του κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης και επιπλέον είχε στην κυριότητά του δύο ακίνητα τα οποία είχε αποκτήσει έπειτα από αγορά και τα οποία θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί σε περίπτωση που δεν επαρκούσε το ποσό που ελάμβανε από τη σύνταξή του για την κάλυψη των αναγκών του⁸⁸.

Στη ίδια κρίση κατέληξε το Δικαστήριο και στην **ΠΠρΠειρ 3926/2000**⁸⁹ αφού ακόμη και στην περίπτωση που η δεύτερη διαθήκη, που σύμφωνα με το περιεχόμενό της ο διαθέτης αποκλήρωνε τα δύο του τέκνα, δεν ήταν άκυρη, δεν στοιχειοθετείται ο λόγος αποκλήρωσης για αθέτηση κακοβούλως της υποχρέωσης διατροφής, αφού ο διαθέτης διέθετε περιουσία μεγάλης αξίας ώστε να μπορεί να διατρέφει τον εαυτό του και κατά συνέπεια τα τέκνα του δεν είχαν καμία υποχρέωση προς τούτο. Ομοίως στην **ΕφΠατρ 244/2006**⁹⁰ από το αποδεικτικό υλικό που προσκομίστηκε δεν αποδείχθηκε πως ο ενάγων θετός υιός είχε υποχρέωση για παροχή διατροφή στους θετούς του γονείς, αφού ήταν εύποροι και συνεπώς, είχαν την οικονομική άνεση να διατραφούν από την κτηματική περιουσία που διέθεταν, όπως επίσης και από τα εισοδήματα που αποκόμιζαν από την πώληση των αγροτικών τους προϊόντων, τις επιδοτήσεις που ελάμβαναν κατ' έτος, τις συντάξεις τους, καθώς και από τις αποταμιεύσεις τους.

Στην **ΠΠρΚερ 140/2001**⁹¹ παρότι ο διαθέτης αποκλήρωσε όλα του τα τέκνα, καθώς και τη σύζυγό του εγκαθιστώντας κληρονόμο του κάποιον τρίτο, σε κανένα σημείο της διαθήκης του δεν αναφέρει ότι οι ανωτέρω συγγενείς του τον εγκατέλειψαν, ούτε και προκύπτει, από το αποδεικτικό υλικό που προσκομίστηκε, πως τα τέκνα του αθέτησαν κακόβουλα την εκ του νόμου υποχρέωσή τους για διατροφή του διαθέτη πατέρα τους, αφού ο ίδιος είχε στην κυριότητά του ακίνητη περιουσία την οποία θα μπορούσε να εκποιήσει προκειμένου να διατρέφει τον εαυτό του. Κατόπιν των ανωτέρω, δεν υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.4. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η **ΑΠ 1389/1990** κατά την οποία ο διαθέτης αποκλήρωσε τη θετή του θυγατέρα λόγω αθέτησης της υποχρέωσής της για διατροφή του για τον λόγο ότι μετά την υιοθεσία τον εγκατέλειψε, επειδή παντρεύτηκε και εγκαταστάθηκε μόνιμα σε άλλο μέρος αρκετά μακριά από το μέρος όπου διέμενε εκείνος. Ωστόσο, αποδείχθηκε πως τόσο κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης όσο και κατά το χρόνο του θανάτου του, διέθετε σημαντική ακίνητη περιουσία η οποία του απέφερε ικανά εισοδήματα από τα οποία μπορούσε να διατρέψει όχι μόνο τον εαυτό του, αλλά και τη σύζυγό του, καθιστώντας περιττή την υποχρέωση της θετής του κόρης για διατροφή του. Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο το γεγονός πως εκείνη όχι μόνο δεν διέθετε περιουσία ώστε να έχει τη δυνατότητα να διατρέψει άλλον, αλλά είχε και αυξημένα έξοδα, λόγω της πολύτεκνης οικογένειας που είχε δημιουργήσει⁹². Κατόπιν των ανωτέρω, ο λόγος για κακόβουλη εκ του νόμου υποχρέωση για διατροφή του εκ μέρους της θετής του θυγατέρας δεν είναι αληθής και επομένως, η αποκλήρωση είναι άκυρη.

Κατά τη νομολογία στις πλείστες των περιπτώσεων βασικό κριτήριο, καθώς και προϋπόθεση για να εξεταστεί περαιτέρω μια υπόθεση, φαίνεται να αποτελεί η οικονομική κατάσταση του ανιόντος διαθέτη. Ενώ στη συνέχεια ερευνάται αν ο κατιών είχε τη δυνατότητα να παράσχει τα αναγκαία μέσα διατροφής και συντήρησης στον ανιόντα διαθέτη, εφόσον εκείνος δεν ηδύνατο να αυτοσυντηρηθεί. Η κρατούσα άποψη δέχεται πως στην περίπτωση που ο διαθέτης αντιμετωπίζει σοβαρά θέματα υγείας που χρήζουν νοσηλείας, στο περιεχόμενο της

⁸⁸ ΠΠρΑθ 5464/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Αποδείχθηκε ότι κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, ο διαθέτης είχε στην αποκλειστική κυριότητά του δύο ακίνητα και επίσης, όντας συνταξιούχος του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου η σύνταξη που εισέπραττε επαρκούσε για την κάλυψη των καθημερινών του αναγκών.

⁸⁹ ΠΠρΠειρ 3926/2000 Αρμ 54, 1095.

⁹⁰ ΕφΠατρ 244/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹¹ ΠΠρΚερ 140/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁹² ΑΠ 1389/1990 ΕλλΔνη 33, 331: Αποδείχθηκε πως η θυγατέρα του δεν είχε δική της περιουσία, ούτε τη δυνατότητα να διατρέψει άλλον, εργαζόταν στην ταβέρνα που διατηρούσε ο σύζυγός της και είχε οικογένεια η οποία αποτελείτο από τέσσερα τέκνα.

διατροφής δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες περίθαλψης⁹³. Ωστόσο, υποστηρίζεται πως σε περίπτωση ασθένειας του ανιόντος διαθέτη η μη παροχή περίθαλψης συνιστά αθέτηση υποχρέωσης διατροφής εκ μέρους του κατιόντος⁹⁴. Σε κάθε περίπτωση, αρκεί η διάθεση και η καταβολή χρηματικού ποσού για την ως άνω περίθαλψη του ανιόντος και δεν απαιτείται να την παράσχει αυτοπροσώπως ο ίδιος ο κατιών στον ανιόντα διαθέτη⁹⁵.

Αν, λοιπόν, ο κατιών δεν είναι σε θέση να παράσχει διατροφή στον ανιόντα, επειδή τίθεται σε κίνδυνο η δική του διατροφή, τότε λοιπόν, δεν θα έχει υποχρέωση προς εκπλήρωση αυτής. Σε όλες τις αποφάσεις που εξετάστηκαν ανωτέρω, έγινε δεκτό πως ο μεριδούχος κατιών δεν είχε υποχρέωση προς παροχή διατροφής στον διαθέτη πατέρα του, αφού από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν αποδείχθηκε πως ο διαθέτης ήταν εύπορος, καθώς διέθετε είτε εισοδήματα, είτε ακίνητη περιουσία την οποία θα μπορούσε να εκποιήσει προκειμένου να μπορέσει να διατρέφει τον εαυτό του. Μάλιστα σε κάποιες από τις ως άνω αποφάσεις, ο μεριδούχος κατιών βρισκόταν σε δυσμενέστερη οικονομική κατάσταση από τον ανιόντα διαθέτη. Κατά συνέπεια, στις περιπτώσεις όπου ο διαθέτης διέθετε τους οικονομικούς πόρους για την αυτοσυντήρησή του, κρίθηκε από τη νομολογία πως δεν υφίστατο υποχρέωση του κατιόντος να τον διατρέφει και επομένως, απέκλειε τη δυνατότητα αποκλήρωσής του με βάση την ΑΚ1840 αρ.4 για κακόβουλη αθέτηση της υποχρέωσης διατροφής.

Σε δεύτερο στάδιο και αφού κριθεί ότι υφίσταται υποχρέωση εκ του νόμου για παροχή διατροφής, εξετάζεται αν η αθέτηση αυτής της υποχρέωσης, την οποία, όπως ισχυρίζεται ο διαθέτης στη διαθήκη του, θα έπρεπε να είχε εκπληρώσει ο μεριδούχος κατιών, έγινε κακοβούλως, δηλαδή συνειδητά και σκόπιμα. Αυτό σημαίνει πως ο αποκληρωθείς κατιών θα πρέπει να παρέλειψε να εκπληρώσει την υποχρέωση διατροφής με κακή πρόθεση και με σκοπό να βλάψει τον διαθέτη, καθώς δεν αρκεί απλά να μην είχε γνώση, έστω και από ασύγγνωστη πλάνη, για την υποχρέωσή του αυτή. Η λέξη «κακοβούλως» που εμπεριέχεται στη διάταξη υποδηλώνει ότι η παράλειψη αυτή θα πρέπει να έχει γίνει «δολίως», δικαιολογώντας με αυτόν τον τρόπο τη δυσάρεστη συνέπεια της εν λόγω συμπεριφοράς, που είναι ο αποκλεισμός του μεριδούχου κατιόντος από τη νόμιμη μοίρα του, καθώς και το γεγονός ότι ο αποκλεισμός αυτός δεν είναι αυθαίρετος. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η **ΕφΑθ 3907/1986** κατά την οποία ο αποκληρούμενος υιός της διαθέτιδας δεν της έστειλε χρήματα για τη διατροφή της, ούτε κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, αλλά και μέχρι τον χρόνο θανάτου της. Ωστόσο, η διαθέτιδα μητέρα του ουδέποτε κατέστησε σε εκείνον γνωστό ότι δεν μπορούσε να διατρέφει τον εαυτό της, χωρίς τη δική του οικονομική βοήθεια, ούτε όμως ήταν δυνατόν για εκείνον να το πληροφορηθεί από κάποιον αλλού. Κατά συνέπεια, η αποκλήρωση αυτού είναι ανίσχυρη, αφού ο αναφερόμενος λόγος στη διαθήκη της, ότι δηλαδή αθέτησε κακόβουλα την υποχρέωσή του για διατροφή αυτής δεν είναι αληθής⁹⁶.

Επομένως, κακόβουλη αθέτηση της υποχρέωσης για διατροφή στοιχειοθετείται, όταν ο μεριδούχος έχει γνώση για την υποχρέωσή του αυτή, έχει την οικονομική δυνατότητα προς παροχή αυτής, και παρ' όλα αυτά παραλείπει να την εκπληρώσει με πρόθεση να βλάψει τον ανιόντα. Αντιθέτως, δεν υπάρχει κακόβουλη αθέτηση της υποχρέωσης για διατροφή όταν ο

⁹³ Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρα 1840-1841 αρ.8· Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.648· Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.577· ΑΠ 129/1991 ΕλλΔνη 33, 551: Η αποκλήρωση του υιού της διαθέτιδας είναι άκυρη, διότι δεν είχε από τον νόμο υποχρέωση να καλύπτει τα νοσήλια και τις δαπάνες περίθαλψης κατά τη διάρκεια ασθένειας της μητέρας του.

⁹⁴ Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1840 αρ.11· ΕφΠατρ 141/2002 ΑχΝομ 2003, 188: Το μέτρο και το περιεχόμενο της διατροφής προσδιορίζονται, κατά την ΑΚ1493, με βάση τις ανάγκες του δικαιούχου. Επομένως, σε περίπτωση ασθένειας του διαθέτη, περιλαμβάνονται τα έξοδα νοσηλείας και γενικότερα οι δαπάνες περίθαλψης.

⁹⁵ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 176.

⁹⁶ ΕφΑθ 3907/1986 ΕλλΔνη 27, 1320: Ανεξάρτητα από τα ως άνω περιστατικά, δεν υπήρχε ούτως ή άλλως δικαίωμα διατροφής της διαθέτιδας έναντι του υιού της, καθώς αποδείχθηκε πως διέθετε περιουσιακά στοιχεία, τα οποία θα μπορούσε να ρευστοποιήσει προκειμένου να καλύψει τις διατροφικές της ανάγκες.

μεριδούχος δεν γνωρίζει για την εν λόγω υποχρέωσή του ή δεν έχει τη δυνατότητα να την παράσχει.

Στην **ΑΠ 129/1991**⁹⁷ κρίθηκε πως δεν είναι έγκυρη η αποκλήρωση του υιού από τη διαθέσιδα μητέρα του για τον λόγο της κακόβουλης αθέτησης της υποχρέωσης διατροφής της, αφού, όπως αποδείχθηκε, ο αποκληρούμενος υιός, εκτός από το γεγονός ότι δεν είχε καν υποχρέωση διατροφής αυτής, κατά το διάστημα που η μητέρα του ήταν βαριά άρρωστη, της είχε φέρει φαρμακευτικό προϊόν από την Ελβετία προκειμένου να τη βοηθήσει στην ανάρρωσή της. Επιπλέον, πολλές φορές αναλάμβανε με δικά του έξοδα τη θεραπεία της μητέρας του σε συγκεκριμένα νοσηλευτικά ιδρύματα, όταν δεν ήταν δυνατόν να καλυφθούν τα συγκεκριμένα νοσήλια από τα ασφαλιστικά ταμεία και επίσης, δεν ήταν λίγες οι φορές που την έφερνε στην οικία του και ετύγγανε φροντίδας και από τη σύζυγό του. Κατόπιν των ανωτέρω πραγματικών περιστατικών, δεν θεμελιώνεται ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.4 και ως εκ τούτου η αποκλήρωση είναι άκυρη. Αλλά και στην **ΕφΘεσ 638/1978**⁹⁸ δεν έγινε δεκτή η αποκλήρωση της θετής κόρης από τον διαθέτη πατέρα της, διότι δεν θεμελιώνεται κακόβουλη αθέτηση της υποχρέωσης προς διατροφή του εκ μόνου του γεγονότος ότι τον εγκατέλειψε εδώ και τουλάχιστον έξι χρόνια σε μια περίοδο της ζωής του που λόγω της προχωρημένης του ηλικίας είχε ανάγκη από περίθαλψη και φροντίδα.

Αντίθετα έκρινε η νομολογία στην **ΕφΑθ 73/1976**⁹⁹ κατά την οποία έγινε δεκτό πως η αδιαφορία του υιού για παροχή διατροφής προς την άπορη και ανίκανη να εργαστεί μητέρα του για 38 έτη, καθώς και η μη παρουσία του στην κηδεία της, συνιστούν κακόβουλη αθέτηση της υποχρέωσης εκ του νόμου για διατροφή και συνεπώς, θεμελιώνεται ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.4 που καθιστά την αποκλήρωση έγκυρη. Όπως επίσης και στην απόφαση του Αρείου Πάγου **ΑΠ 161/2019**¹⁰⁰ κατά την οποία κρίθηκε πως είναι έγκυρη η αποκλήρωση του υιού από τον διαθέτη πατέρα του, για τον λόγο ότι ιδιοποιήθηκε παράνομα όλες του τις αποταμιεύσεις και παρότι γνώριζε τις αυξημένες ανάγκες περίθαλψης λόγω του προχωρημένου της ηλικίας του, όπως επίσης και λόγω των σοβαρών προβλημάτων υγείας που αντιμετώπιζε, ενώ στη συνέχεια δολίως παρέλειψε να τον διατρέφει, αν και ήταν σε θέση, λόγω της ιδιοποίησης αυτής. Ο ενάγων υιός, όχι μόνο αφαίρεσε και ιδιοποιήθηκε τα μοναδικά χρήματα που είχε αποταμιεύσει ο διαθέτης, αλλά έχοντας γνώση ότι αυτός στερείται πλέον τα απαραίτητα μέσα για τη διαβίωσή του, δολίως παρέλειψε κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης και μεταγενέστερα, για μεγάλο χρονικό διάστημα, να τον διατρέφει, όπως είχε υποχρέωση, αν και είχε πλέον την οικονομική δυνατότητα προς τούτο μετά την ως άνω ιδιοποίηση. Κατόπιν των ανωτέρων πραγματικών περιστατικών, η συμπεριφορά του ενάγοντος υιού συνιστά κακόβουλη αθέτηση της υποχρέωσής του να διατρέφει τον διαθέτη πατέρα του, που θεμελιώνει τον λόγο αποκλήρωσης αυτού, κατά τη διάταξη του άρθρου 1840 αρ.4 του ΑΚ.

Από τα νομολογιακά δεδομένα φαίνεται πως δεν αποκλείεται εύκολα κάποιος από τη νόμιμη μοίρα του εάν στη διαθήκη δεν γίνεται σαφής αναφορά στα περιστατικά που συνιστούν τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.4 και αν δεν προκύπτει από το περιεχόμενο της αναμφίβολα πως ο μεριδούχος κατιών δεν εκπλήρωσε την υποχρέωσή του για διατροφή κακοβούλως και με την απαραίτητη προϋπόθεση ότι ο διαθέτης είναι άπορος και ανίκανος να αυτοδιατραφεί.

⁹⁷ ΑΠ 129/1991 ΕλλΔνη 33, 551

⁹⁸ ΕφΘεσ 638/1978 Αρμ 33, 694.

⁹⁹ ΕφΑθ 73/1976 Αρμ 30, 596.

¹⁰⁰ ΑΠ 161/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Συγκεκριμένα όταν ο πατέρας του εισήχθη εσπευσμένα στο νοσοκομείο, μετέβη στην οικία του, αφαίρεσε από την κατοχή του τελευταίου το βιβλιάριο καταθέσεων του κοινού λογαριασμού στον οποίο ο πατέρας του είχε όλες του τις αποταμιεύσεις και μετέφερε σε δικό του ατομικό λογαριασμό ποσό αξίας 481.118,48 ευρώ αφήνοντας μηδενικό υπόλοιπο. Στη συνέχεια και παρά τις επανειλημμένες οχλήσεις από τον πατέρα του, αρνήθηκε να επιστρέψει το παράνομα αναληφθέν ποσό, ιδιοποιούμενος και κατακρατώντας αυτό, ενώ από το σημείο αυτό και μετά διέκοψε κάθε επαφή με τον διαθέτη πατέρα του, αδιαφορώντας πλήρως για τη διαβίωσή του και την κατάσταση της υγείας του.

Κατά συνέπεια, προκειμένου να υφίσταται ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης, ο κατιών θα πρέπει να είχε εκ του νόμου υποχρέωση προς διατροφή του ανιόντος διαθέτη, καθώς και να αθέτησε την υποχρέωση αυτή δολίως, δηλαδή αν και είχε γνώση περί της υποχρεώσεώς του αυτής, καθώς και την οικονομική δυνατότητα να την παράσχει, εν τούτοις δεν προέβη στην εκπλήρωσή της¹⁰¹. Αν, λοιπόν, δεν συντρέχουν οι ως άνω προϋποθέσεις, η διάταξη της διαθήκης του ανιόντα για στέρηση του κατιόντος από τη νόμιμη μοίρα του είναι άκυρη. Ο διαθέτης δηλαδή για να έχει δικαίωμα αποκλήρωσης, θα πρέπει να έχει επέλθει διάσπαση του οικογενειακού δεσμού που τους συνδέει με τον κατιόντα, καθώς ο αποκληρούμενος κατιών, όχι μόνο αθέτησε την εκ του νόμου υποχρεώσή του να διατρέφει τον διαθέτη, αλλά απαραίτητη προϋπόθεση είναι να μην μερίμνησε για την εκπλήρωση της ανωτέρω υποχρεώσεώς του κακοβούλως, τουτέστιν δολίως. Δεν αρκεί, επομένως, η άγνοια τόσο για την υποχρεώσή του αυτή, όσο και για τις συνέπειες της μη εκπλήρωσης του εν λόγω καθήκοντος του.

2.5. Βίος άτιμος ή ανήθικος (ΑΚ1840 αρ.5)

Σύμφωνα με τη ΑΚ1840 αρ.5 εδ. α' ο διαθέτης μπορεί να αποκληρώσει κατιόντα του αν αυτός ζει άτιμο ή ανήθικο βίο παρά τη θέλησή του ανιόντα διαθέτη. Ως άτιμος ή ανήθικος βίος νοείται ο τρόπος ζωής του κατιόντος μεριδούχου που παραβιάζει τους ηθικούς κανόνες και τις κοινωνικές αξίες, εξαιτίας των ενεργειών του, της συμπεριφοράς του γενικότερα ή του επαγγέλματος που ασκεί. Σχετίζεται με έναν τρόπο ζωής όπου οι πράξεις και η εν γένει στάση του ατόμου θεωρούνται ηθικά κατακριτέες, καθώς βρίσκονται σε δυσαρμονία με τις αρχές της ηθικής και της δικαιοσύνης. Η διαρκής αυτή άτιμη ή ανήθικη διαβίωση του μεριδούχου οδηγεί, κατά την ορθότερη άποψη¹⁰², στη ρήξη του οικογενειακού δεσμού, καθώς θίγει την αξιοπρέπεια της οικογένειας¹⁰³ γενικότερα και μειώνει την υπόληψη του ανιόντος κληρονομούμενου ειδικότερα¹⁰⁴. Η έννοια του άτιμου ή ανήθικου βίου είναι αόριστη νομική έννοια η οποία υπόκειται στον έλεγχο του ΑΠ. Κριτήριο δε για το αν ο μεριδούχος διάγει άτιμο ή ανήθικο βίο αποτελούν οι γενικότερες κοινωνικές αντιλήψεις για την ηθική, την έντιμη συμπεριφορά και την κοινωνική ευπρέπεια, οι οποίες απορρέουν από τις αντιλήψεις του μέσου κοινωνικού ανθρώπου και όχι από τις αντιλήψεις του ανιόντος κληρονομούμενου¹⁰⁵, της οικογένειάς του ή του δικαστηρίου¹⁰⁶. Ωστόσο, όσον αφορά τις αντιλήψεις της οικογένειας, υποστηρίζεται και η άποψη πως αν είναι λιγότερο αυστηρές από τις κρατούσες αντιλήψεις θα ληφθούν υπόψη, ενώ αν είναι αυστηρότερες και ιδιαίτερα ακραίες δεν θα συνεκτιμηθούν¹⁰⁷.

Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης, θα πρέπει ο διαθέτης να είναι ενάντιος στον άτιμο ή ανήθικο βίο που διάγει ο κατιών. Αυτό σημαίνει ότι ο διαθέτης θα πρέπει να έχει γνώση του συγκεκριμένου τρόπου ζωής του κατιόντος, καθώς και να αντιτίθεται σε αυτόν, ειδάλως, αν ο διαθέτης συναινεί ρητά ή σιωπηρά στον άτιμο ή ανήθικο βίο του κατιόντος, λόγος αποκλήρωσης δεν θα υφίσταται¹⁰⁸. Διχογνωμία υπάρχει ως προς το αν η απλή ανοχή του διαθέτη στον άτιμο ή ανήθικο βίο του κατιόντος συνιστά σιωπηρή συναίνεση η

¹⁰¹ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.577.

¹⁰² Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.649· Φύλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ.657· Λιάση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1840 αρ.13.

¹⁰³ ΑΠ 1411/1998 Αρμ 52, 1488· ΑΠ 470/1997 ΕλλΔνη 39, 363· ΕφΑθ 4632/2007 ΕλλΔνη 49, 281: Ο άτιμος ή ανήθικος βίος του κατιόντος υποδηλώνει μια διαρκώς άτιμη ή ανήθικη διαγωγή αυτού εξαιτίας της οποίας, καταλογίζεται κατά τις κρατούσες ηθικές αντιλήψεις ατιμωτικό όνειδος στην οικογένειά αυτού θίγοντας με αυτόν τον τρόπο την αξιοπρέπεια της.

¹⁰⁴ Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2018, σελ.359.

¹⁰⁵ ΑΠ 1576/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1142/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1411/1998 Αρμ 52, 1488.

¹⁰⁶ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.578.

¹⁰⁷ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.55.

¹⁰⁸ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.178.

οποία αποκλείει το δικαίωμα αποκλήρωσης. Κατά μια άποψη, η απλή ανοχή δεν συνιστά σιωπηρή συναίνεση¹⁰⁹. Υποστηρίζεται, εν τούτοις, και η αντίθετη άποψη κατά την οποία στην περίπτωση που ο διαθέτης δεν εκδήλωσε με κανέναν τρόπο την αντίθεσή του στον άτιμο ή ανήθικο βίο του κατιόντος, θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως σιωπηρή συναίνεση η οποία δεν δικαιολογεί την αποκλήρωση του κατιόντος, δεδομένου ότι δεν έχει επέλθει ρήξη του οικογενειακού δεσμού¹¹⁰. Σύμφωνα με την εν λόγω άποψη, θα πρέπει, για τον ίδιο λόγο, να γίνει δεκτό πως ζήτημα αποκλήρωσης δεν τίθεται και στην περίπτωση που ο διαθέτης διάγει άτιμο ή ανήθικο βίο, παρόμοιο με εκείνον του κατιόντος¹¹¹. Ωστόσο, κατά την ανωτέρω αντίθετη άποψη υφίσταται το σχετικό δικαίωμα αποκλήρωσης, καθώς υποστηρίζεται πως δεν συνιστά σιωπηρή συναίνεση από μόνο του το γεγονός ότι ο διαθέτης διάγει ανάλογο, άτιμο ή ανήθικο, βίο με εκείνον του κατιόντος¹¹².

Επομένως, για τη θεμελίωση της έννοιας του «άτιμου ή ανήθικου βίου» θα πρέπει, πρώτον, ο τρόπος ζωής του κατιόντος να αποκλίνει από την έντιμη ή ηθικώς αποδεκτή συμπεριφορά, δεύτερον, η συμπεριφορά του αυτή να είναι διαρκής, καθώς μεμονωμένες ενέργειες δεν είναι αρκετές για να στοιχειοθετηθεί άτιμος ή ανήθικος βίος, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που φανερώνουν την ύπαρξη «ερριζωμένης ροπής»¹¹³ του κατιόντος προς την ατιμία ή την ανηθικότητα, και τρίτον, εξαιτίας της συμπεριφοράς του αυτής να πλήττεται η αξιοπρέπεια και η κοινωνική υπόσταση της οικογένειας. Να αναφερθεί πως η συμπεριφορά αυτή του κατιόντος, όχι μόνο προσβάλλει την τιμή της οικογένειας, αλλά πολλές φορές, πιο σπάνια πλέον σε σχέση με παλαιότερα, προκαλεί την κοινωνική περιφρόνηση και του ανιόντος κληρονομούμενου, ιδίως στην περίπτωση που ο κατιών είναι τέκνο αυτού¹¹⁴.

Σύμφωνα με την ΑΚ1840 αρ.5 εδ. β' αποκλήρωση δεν υφίσταται, αν ο κατιών κατά τον θάνατο του διαθέτη είχε οριστικά εγκαταλείψει τον άτιμο ή ανήθικο βίο. Σε αντίθεση με τους άλλους λόγους αποκλήρωσης της εν λόγω διατάξεως, ο συγκεκριμένος λόγος θα πρέπει να υφίσταται όχι μόνο κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, αλλά και κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη. Αυτό σημαίνει ότι αν ο κατιών διήγε άτιμο ή ανήθικο βίο κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, αλλά μεταγενέστερα και δη κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη έπαυσε οριστικά να διαβιεί με τον συγκεκριμένο τρόπο ζωής, τότε η αποκλήρωση θα είναι άκυρη. Ωστόσο, ο μεριδούχος κατιών θα πρέπει να έχει εγκαταλείψει οριστικά τον άτιμο ή ανήθικο βίο, ώστε να μην υφίσταται κίνδυνος υποτροπής. Κατά συνέπεια, προσωρινή αποχή από την άτιμη ή ανήθικη διαβίωση δεν είναι αρκετή για τη μη στοιχειοθέτηση του σχετικού λόγου αποκλήρωσης¹¹⁵. Επισημαίνεται πως ο αποκληρωθείς κατιών φέρει το βάρος απόδειξης περί οριστικής μεταστροφής και αποχής από τον άτιμο και ανήθικο βίο, η οποία μεταστροφή αυτή του βίου θα πρέπει να έχει επέλθει μέχρι και τον χρόνο θανάτου του διαθέτη, αφού μετά τον χρόνο θανάτου του δεν ασκεί καμία επιρροή και η αποκλήρωση καθίσταται απολύτως έγκυρη¹¹⁶.

¹⁰⁹ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.649.

¹¹⁰ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.578· Γ. Γεωργιάδης, σε Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρα 1840-1841 αρ.21.

¹¹¹ Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον: (κατά τον κώδικα)*, 1965, σελ. 243-244· Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.578-579· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρα 1840-1841 αρ.21.

¹¹² Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.649-650.

¹¹³ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.648-649· Αντίθετος ο Σπυριδάκης (*Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.57) κατά τον οποίο απαιτούνται ενέργειες του κατιόντος που να υποδηλώνουν άτιμο και ανήθικο βίο και δεν αρκεί η διαπίστωση ροπής προς αυτόν.

¹¹⁴ Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.426· ΠρΧαλκ 601/1972 ΝοΒ 22, 94: Λόγω της συμπεριφοράς της αποκληρούμενης θυγατέρας, δημιουργήθηκαν τέτοια σχόλια εις βάρος της οικογένειας από τους κατοίκους του χωριού όπου διέμεναν, ώστε ο πατέρας της, υποφέροντας από μελαγχολία, αναγκαζόταν να μένει κλεισμένος στο σπίτι.

¹¹⁵ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.579.

¹¹⁶ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.178.

Από τη νομολογία κρίθηκε πως συμπεριφορές του κατιόντος, οι οποίες προσβάλλουν την τιμή και την αξιοπρέπεια της οικογένειας και οι οποίες εμπίπτουν στην έννοια του άτιμου ή ανήθικου βίου, αποτελούν η εγκληματική διαβίωση, η συστηματική χαρτοπαιξία, η συμμετοχή σε σπείρα κακοποιών, η παρατεταμένη συζυγική απιστία, η άσκηση ατιμωτικού επαγγέλματος (π.χ. εμπορία ναρκωτικών, τοκογλυφία, πορνεία), η τέλεση κατ' εξακολούθηση πράξεων ατιμωτικού χαρακτήρα, όπως λόγου χάρη τα εγκλήματα κατά των ηθών κ.λπ.. Καθώς η έννοια του άτιμου ή ανήθικου βίου είναι μια ρευστή νομική έννοια, η οποία θα πρέπει να εξειδικεύεται κάθε φορά ανάλογα με τις συγκεκριμένες περιστάσεις που συντρέχουν στην εκάστοτε υπόθεση, είναι αδύνατη η αναφορά όλων των περιπτώσεων που θα μπορούσαν να υπαχθούν στην εν λόγω έννοια¹¹⁷.

Πολύ συχνό λόγο αποκλήρωσης κατιόντος, ιδίως τα προηγούμενα χρόνια, αποτελούσε η σύναψη από εκείνον **προγαμιαίων ερωτικών σχέσεων**. Στις πλείστες των περιπτώσεων μάλιστα, η αποκλήρωση αφορούσε τη θυγατέρα του διαθέτη ή της διαθέτιδας, ενώ στις περιπτώσεις των υιών τα πράγματα ήταν περισσότερο ευνοϊκά. Πλέον τα πράγματα έχουν αλλάξει και δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί λόγος αποκλήρωσης εκ μόνου του γεγονότος της εξώγαμης σχέσης, καθώς δεν θεωρείται πλέον συμπεριφορά η οποία προσάπτει ατιμωτικό όνειδος στην οικογενειακή τάξη και αξιοπρέπεια. Ειδικότερα, στην **ΠρΛαρ 562/1954**¹¹⁸ το Δικαστήριο έκρινε πως οι απλές ερωτοτροπίες της νεαρής θετής θυγατέρας της διαθέτιδας με νέο, και μάλιστα σε σημείο που δεν φθάνουν στα όρια των ανήθικων μεταξύ τους σαρκικών σχέσεων, δεν θεμελιώνουν τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5. Στην **ΕφΠατρ 5/1974**¹¹⁹ από μόνο του το γεγονός της σύναψης της 15 ετών θετής θυγατέρας ερωτικών σχέσεων με 17 ετών νέο, χωρίς τη συναίνεση των θετών της γονέων, και στη συνέχεια η τέλεση γάμου με εκείνον, δεν προσάπτει κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις ατιμωτικό όνειδος στην κοινωνική τάξη και αξιοπρέπεια της οικογένειας, πόσο μάλλον όταν δεν προκύπτει από το αποδεικτικό υλικό πως εκείνος ο άνδρας διήγε έκλυτο βίο ή ήταν οκνηρός. Στην **ΑΠ 1653/1983**¹²⁰ κρίθηκε, επίσης, πως η σύναψη σχέσεων με προοπτική τον γάμο δεν συνιστά άτιμο ή ανήθικο βίο. Ομοίως κατά την **ΕφΠατρ 342/1989**¹²¹ η σύναψη ερωτικής σχέσης και η συμβίωση με άνδρα, καθώς και η απόκτηση ενός τέκνου από αυτόν τον δεσμό, δεν αποτελεί, κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, ανήθικο βίο ώστε να δικαιολογεί την αποκλήρωση της θετής θυγατέρας από την ενάγουσα μητέρα της.

Ωστόσο, στην **ΑΠ 1221/1980**¹²² κρίθηκε από την πλειοψηφία πως η παράνομη συμβίωση της θετής θυγατέρας με τον εραστή της, παρά τις αντιρρήσεις των θετών της γονέων, συνιστά άτιμο και ανήθικο βίο. Η μειοψηφία όμως έκρινε πως από μόνο του το γεγονός της παραμονής της θυγατέρας του διαθέτη στην οικία του εραστή της, καθώς και η εκτός γάμου συμβίωση με εκείνον, χωρίς τη συνδρομή πρόσθετων περιστάσεων δεν εμπίπτει στην έννοια του άτιμου ή ανήθικου βίου. Τη δεκαετία του 1980 η νομολογία, μέχρι να μεταβάλει οριστικά την κρίση της, φαίνεται να αμφιταλαντεύεται. Εν τούτοις, παρά τις επιφυλάξεις της, δέχθηκε ότι κατά τις κρατούσες κοινωνικές και ηθικές αντιλήψεις δεν αποτελεί άτιμο και ανήθικο βίο το να έχει μια γυναίκα συναισθηματικό δεσμό με έναν άντρα με προοπτική τον γάμο, ακόμη και αν ο άνδρας αυτός εν αγνοία της είναι έγγαμος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η **ΑΠ 1142/2009**¹²³ σύμφωνα με

¹¹⁷ Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΑ 1/10*, σελ.426.

¹¹⁸ ΠρΛαρ 562/1954 ΑρχΝ 6, 50.

¹¹⁹ ΕφΠατρ 5/1974 ΕΕΝ 41, 116.

¹²⁰ ΑΠ 1653/1983 ΝοΒ 32, 1525.

¹²¹ ΕφΠατρ 342/1989 ΑρχΝομ 6, 263.

¹²² ΑΠ 1221/1980 ΝοΒ29, 548.

¹²³ ΑΠ 1141/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Το γεγονός πως ο ανωτέρω δεσμός της ενάγουσας δεν είναι και τόσο πιθανό να προκάλεσε στον διαθέτη κατασχώνη και εξευτελισμό, τόσο μάλιστα μεγάλο, που να θεωρεί τη θυγατέρα του άτιμη και ανήθικη, ενισχύεται και από το γεγονός πως ο ίδιος, όπως αποδείχθηκε, δεν έδειξε να ενοχλήθηκε καθόλου, όταν ο υιός του συνήψε ερωτική σχέση με μία γυναίκα, με την οποία τέλεσε μνηστεία, μετά την διάλυση

την οποία ο διαθέτης αποκλήρωσε την κόρη του για τον λόγο ότι γενικώς και αορίστως υποβάθμιζε τις παραδεκτές ηθικές αρχές και παραδόσεις χρηστής οικογένειας σε βαθμό απαράδεκτο για οικογένεια με περίπου εκατό ετών επιστημονική παράδοση. Κρίθηκε, λοιπόν, ότι από μόνο του το γεγονός ότι η ενάγουσα, ενώ ήταν ώριμη πλέον γυναίκα, συνδέθηκε σταθερά και με την προοπτική του γάμου με έναν άνδρα, χωρίς αρχικά να γνωρίζει ότι αυτός ήταν έγγαμος, δεν εμπίπτει στην έννοια του άτιμου ή ανήθικου βίου. Πολλώ δε μάλλον, όταν εκείνη αποφάσισε να διαλύσει τον μεταξύ τους δεσμό, όταν πληροφορήθηκε ότι ήταν έγγαμος, αφού προηγουμένως του ζήτησε εξηγήσεις. Συν τοις άλλοις, και από τις καταθέσεις των μαρτύρων δεν αποδείχθηκε ότι η ενάγουσα με τον ως άνω άνδρα, έκανε προκλητική και σκανδαλώδη ζωή, ώστε να προκαλέσει την κοινωνική αποδοκιμασία και τα δυσμενή σχόλια τρίτων. Το αντίθετο μάλιστα, ζούσαν διακριτικά και με σεμνότητα τη ζωή τους, με προοπτική τον γάμο τους. Κατόπιν των ανωτέρω η ενάγουσα δεν διήγε άτιμο ή ανήθικο βίο κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης και επομένως, ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης είναι ανίσχυρος.

Ωστόσο, στην **ΑΠ 470/1997**¹²⁴ ο διαθέτης πατέρας αποκλήρωσε τη θυγατέρα του, διότι συνήψε ερωτικές σχέσεις με έναν έγγαμο συζώντα μαζί του παρά τη θέλησή του διάγοντας ανήθικο βίο και εξευτελίζοντας το όνομα της οικογένειας. Ειδικότερα, η ενάγουσα θυγατέρα ενώ ήταν 20 ετών συνήψε σχέσεις με έναν άνδρα ο οποίος ήταν 50 ετών και βρισκόταν από εικοσαετίας σε διάσταση με τη νόμιμη σύζυγό του. Η ανωτέρω απήχθη από τον εραστή της και έτσι εγκατέλειψε οριστικά την πατρική της οικία, αποβλέποντας στη σύναψη γάμου. Μαζί απέκτησαν δύο τέκνα τα οποία αναγνώρισε. Ωστόσο, ο δεσμός τους αυτός διήρκεσε μέχρι το 1968, έτος κατά το οποίο εκείνος απεβίωσε. Έκτοτε η ενάγουσα αφοσιώθηκε στην καλή ανατροφή και σωστή διαπαιδαγώγηση των ανήλικων τέκνων της, απέχοντας οριστικά από τον πρότερο βίο της. Βάσει των ανωτέρω, κρίθηκε από το δικαστήριο πως η ως άνω αποκλήρωση ήταν άκυρη, καθώς η ενάγουσα προέβη σε οριστική εγκατάλειψη του πρότερου βίου της, γεγονός που είχε ως συνέπεια, λόγω αυτής της μεταστροφής του βίου να μην υφίσταται πλέον ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5. Στην κρινόμενη υπόθεση το δικαστήριο φαίνεται να δέχθηκε πως πράγματι η ενάγουσα διήγε άτιμο και ανήθικο βίο συμβιώνοντας παρανόμως με κάποιον ο οποίος ήταν σε διάσταση, αφού έκρινε πως η αποκλήρωση είναι ανίσχυρη λόγω μεταστροφής του βίου της κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη και όχι επειδή η συμπεριφορά της δεν ενέπιπτε εξαρχής στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου.

Παρ' όλα αυτά, η γενικότερη τάση της νομολογίας είναι πως δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ανήθικη, ακόμα και αν δεν υπάρχει μνηστεία, η εκτός γάμου συμβίωση ενός ζεύγους. Κατά την **ΠρΧαλκ 601/1972**¹²⁵ από μόνο του το γεγονός της επί μακρόν παράνομης συμβίωσης της θυγατέρας με πρόσωπο με το οποίο εν τέλει συνήψε γάμο, δεν εμπίπτει στην έννοια του παράνομου και ανήθικου βίου της ΑΚ1840 αρ.5. Άλλωστε, η ελεύθερη ένωση, βάσει της ΑΚ1444, αποτελεί πλέον ευρέως αποδεκτή μορφή συμβίωσης, ακόμη και αν το ζεύγος δεν έχει πρόθεση να τελέσει γάμο. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τις κρατούσες ηθικές και κοινωνικές αντιλήψεις, δεν μπορεί να γίνει πλέον δεκτή η αποκλήρωση κατιόντος εκ μόνου του λόγου ότι διατηρεί με κάποιο πρόσωπο προγαμιαίες ερωτικές σχέσεις¹²⁶.

Δεν αποκλείεται, ωστόσο, το γεγονός της συνάψεως εξώγαμης σχέσης, σε συνδυασμό με άλλες κατακριτέες συμπεριφορές του κατιόντος που οδηγούν σε ρήξη του οικογενειακού δεσμού μεταξύ αυτού και του ανιόντος, να αποτελέσει αφορμή για την έγκυρη αποκλήρωση αυτού¹²⁷. Στην **ΕφΔωδ 212/2007**¹²⁸ κρίθηκε ότι συνιστά λόγο αποκλήρωσης η συμπεριφορά

της οποίας συνδέθηκε ερωτικά με την αδελφή της πρώην μνηστής του, την οποία στη συνέχεια εγκατέλειψε και εν τέλει τέλεσε γάμο με την ήδη σύζυγο του.

¹²⁴ ΑΠ 470/1997 ΕλλΔνη 39, 364.

¹²⁵ ΠρΧαλκ 601/1972 ΝοΒ 22, 94.

¹²⁶ Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.427.

¹²⁷ ΑΠ 1221/1980 ΝοΒ29, 548.

¹²⁸ ΕφΔωδ 212/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

της θετής θυγατέρας που, αν και ανήλικη, είχε συχνές ερωτικές επαφές με διάφορους άνδρες, εγκατέλειπε συχνά την πατρική της οικία, απουσίαζε διαρκώς και αδικαιολογήτως από το σχολείο, απειλούσε επανειλημμένα τους θετούς της γονείς ότι θα τους εκδικηθεί ή θα βάλει άτομο να τους σκοτώσει και γενικώς είχε επιλέξει έναν τρόπο ζωής ανέντιμο και ανήθικο παρά τη θέληση των θετών της γονέων.

Η **τέλεση γάμου** από τον κατιόντα **χωρίς τη συναίνεση του διαθέτη**, καθώς και με πρόσωπο το οποίο δεν εγκρίνει, σε καμία περίπτωση δεν συνιστά λόγο αποκλήρωσης, καθώς πρόκειται για ζήτημα το οποίο εναπόκειται στην αυτόνομη και ανεξάρτητη βούληση του ατόμου. Γενικότερα η νομολογία¹²⁹, αλλά και συγκεκριμένα στην **ΕφΑθ 2835/1955**¹³⁰ έκρινε πως η σύναψη ερωτικών σχέσεων της θετής κόρης με κάποιον άνδρα και η μετέπειτα τέλεση γάμου με αυτόν, χωρίς τη συναίνεση των θετών της γονέων, δεν εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου της ΑΚ1840 αρ.5. Επισημαίνεται πως κατά την **ΑΠ 268/1984**¹³¹ είναι άκυρη ως ανήθικη η εγκατάσταση κληρονόμου με την αίρεση της σύναψης γάμου με ορισμένο πρόσωπο, διότι περιορίζει υπέρμετρα τη βούληση του τετιμημένου, στο ζήτημα της τελέσεως γάμου, η οποία πρέπει να είναι αδέσμευτη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η **ΑΠ 886/2022**, πρόσφατη απόφαση του Αρείου Πάγου κατά την οποία παρότι η διαθέσιδα αποκλήρωσε τη θετή της κόρη επειδή διήγε ανήθικο βίο καθώς, όπως ισχυρίζεται στη διαθήκη της, προσέβαλε την τιμή και την αξιοπρέπεια της οικογένειάς της, εγκατέλειπε καθημερινά την κατοικία τους, συναναστρεφόταν με άτομα αμφιβόλου ηθικής: συνήπτε ερωτικές σχέσεις και στη συνέχεια τέλεσε γάμο με νεαρό τον οποίο δεν ενέκρινε¹³², κρίθηκε, εν τούτοις, πως η ως άνω ήταν μια αξιόλογη προσωπικότητα με πνευματικά και ψυχικά χαρίσματα η οποία μάλιστα σημείωσε αξιέπαινη πρόοδο στη ζωή της¹³³, γεγονός το οποίο βεβαιώθηκε και από τις καταθέσεις των μαρτύρων. Η μόνη κρίσιμη διαφωνία εντοπιζόταν στον αισθηματικό δεσμό που διατηρούσε η ενήλικη θετή της θυγατέρα με τον συγκεκριμένο άνδρα και στην άρνησή της να τον διακόψει, καθώς απαιτούσε για σύντροφο της κόρης της κάποιον με πανεπιστημιακή μόρφωση, επαγγελματική αποκατάσταση και οικονομική άνεση. Το γεγονός αυτό, καθώς και η επιμονή της να έχει τον πλήρη έλεγχο της ζωής της, είχε μεν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία εντάσεων και προστριβών μεταξύ αμοτέρων, πλην όμως η θετή θυγατέρα δεν έδειξε αχαριστία με βαρύ παράπτωμα απέναντι στη μητέρα της, ούτε προσέβαλε με τη διαγωγή της τις κρατούσες αρχές της ηθικής και της ευπρέπειας. Η συμβίωση δε της θετής θυγατέρας με τον ανωτέρω άνδρα και εν συνεχεία σύζυγό της δεν εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου και επομένως, δεν θεμελιώνεται ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5.

Ομοίως έκρινε το Δικαστήριο στην **ΕφΔωδ 225/2011**¹³⁴, κατά την οποία ο διαθέτης αποκλήρωσε τον υιό του αναφέροντας στη διαθήκη του γενικά και αόριστα πως τον ατίμασε δια του γάμου του, εννοώντας προφανώς ότι ζει άτιμο ή ανήθικο βίο παρά τη θέλησή του. Ωστόσο, δεν αποδείχθηκε ότι ο ενάγων υιός, κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης του διαθέτη πατέρα του ζούσε άτιμο και ανήθικο βίο, δηλαδή ότι με τη συμπεριφορά του, το

¹²⁹ ΕφΠατρ 5/1974 ΕΕΝ 41, 116· ΠρΧαλκ 601/1972 ΝοΒ 22, 94.

¹³⁰ ΕφΑθ 2835/1955 ΕΕΝ 23, 744.

¹³¹ ΑΠ 268/1984 ΝοΒ 33, 278.

¹³² ΑΠ 886/2022 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Η διαθέσιδα ισχυρίζεται στη διαθήκη της πως η θετής της θυγατέρα από τότε που συνήψε σχέσεις με κάποιον νεαρό ανεπάγγελτο, απουσίαζε σχεδόν κάθε βράδυ από την οικία τους και επέστρεφε το πρωί της επόμενης ημέρας. Η συμπεριφορά της αυτή χειροτέρευσε σε μεγάλο βαθμό όταν η διαθέτης έδειχνε φανερά ότι δεν ενέκρινε αυτές τις σχέσεις.

¹³³ Η ενάγουσα φοίτησε στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, ούσα πολύ καλή μαθήτρια, παρακολούθησε μαθήματα εκμάθησης της αγγλικής γλώσσας, στη συνέχεια πέτυχε στο τμήμα Νηπιαγωγών της Πάτρας και μεταγράφηκε στην ίδιο τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, από όπου και αποφοίτησε χωρίς να καθυστερήσει τις σπουδές της. Παράλληλα και ενόσω σπούδαζε, παρέδιδε ιδιαίτερα μαθήματα σε παιδιά σχολικής ηλικίας, προκειμένου να ενισχύει το εισόδημά της.

¹³⁴ ΕφΔωδ 225/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

επάγγελμα και τη ζωή του γενικότερα ότι επιδείκνυε διαρκή άτιμη και ανήθικη διαγωγή ώστε να προσβάλλει την τιμή και την αξιοπρέπεια της οικογένειας. Το γεγονός ότι, ενώ ήταν ενήλικος πλέον άνδρας, τέλεσε γάμο με γυναίκα, η οποία ήταν διαζευγμένη με δύο τέκνα δεν αποτελεί λόγο αποκλήρωσης. Εξάλλου, βάσει και των αντιλήψεων της κοινωνίας περί ηθικής και κοινωνικής ευπρέπειας τη δεκαετία του 1970 οπότε και συντάχθηκε η διαθήκη, από μόνο του το γεγονός της τέλεσης γάμου με γυναίκα διαζευγμένη και με εξώγαμα τέκνα δεν αποτελεί, άτιμο και ανήθικο βίο. Και από τις μαρτυρικές καταθέσεις όμως δεν αποδείχθηκε ότι ο ενάγων έκανε ζωή προκλητική, αντικοινωνική και σκανδαλώδη, ώστε να προκαλέσει την κοινωνική αποδοκιμασία και τα επικριτικά σχόλια τρίτων. Για τους ως άνω λόγους δεν στοιχειοθετείται ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5 και επομένως, η αποκλήρωση του ενάγοντος υιού από τον διαθέτη πατέρα του είναι ανίσχυρη.

Αντίστοιχα έκρινε το Δικαστήριο και στην **ΕφΚρ 397/2009**¹³⁵ όπου η διαθέτιδα αποκλήρωσε την κόρη της για τον λόγο ότι σε ηλικία 18 ετών έφυγε από το σπίτι τους για να συμβιώσει με έναν άνδρα, χωρίς τη συγκατάθεση εκείνης και του συζύγου της, κατά πολύ μεγαλύτερο της και ο οποίος ήταν έγγαμος και πατέρας τεσσάρων τέκνων, γεγονός το οποίο δημιούργησε μεγάλη δυσαρέσκεια και στον πατέρα της. Κρίθηκε, ωστόσο, πως η εγκατάλειψη της πατρικής οικίας και η σχέση της αποκληρούμενης κόρης με έναν άνδρα αρκετά μεγαλύτερο σε ηλικία, ως μεμονωμένα περιστατικά, παρά την εναντίωση των γονέων της δεν αποτελούν ανήθικη και ατιμωτική συμπεριφορά που να εμπίπτει στην έννοια της ΑΚ1840 αρ.5. Πόσο μάλλον όταν οι δύο του συμβίωσαν για πάρα πολλά χρόνια διακριτικά και με σεμνότητα δίχως να προκαλούν, αποκτώντας μάλιστα και ένα τέκνο το οποίο ο ως άνω σύντροφός της αναγνώρισε εκουσίως. Κατόπιν των ανωτέρω, αποδείχθηκε πως η συμπεριφορά της ως άνω αποκληρούμενης θυγατέρας είχε ως κίνητρο τα αισθήματα αγάπης για τον σύντροφο της και η πρόθεση της ήταν η δημιουργία μόνιμης και σταθερής σχέσης με αυτόν, και όχι η σύναψη περιστασιακής σχέσεως και με σκοπό την ακολασία.

Εκτός όμως από τη σύναψη γάμου και την επιλογή συζύγου χωρίς τη συναίνεση του ανιόντος διαθέτη, ζητήματα τα οποία, επίσης, δεν θεμελιώνουν λόγο αποκλήρωσης, καθώς εναπόκεινται στην ελεύθερη κρίση του προσώπου, αποτελούν η μόνιμη εγκατάσταση του κατιόντος σε άλλο μέρος, η επιλογή ορισμένου επαγγέλματος ή η πραγματοποίηση σπουδών επάνω σε συγκεκριμένο τομέα¹³⁶ κ.λπ.¹³⁷. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Εφετείου Αθηνών, **ΕφΑθ 12430/1989**¹³⁸, κατά την οποία ο διαθέτης πατέρας αποκλήρωσε τον υιό του λόγω οριστικής του μετεγκατάστασης στην Αυστραλία. Ωστόσο, η εγκατάσταση του κατιόντος σε άλλον τόπο δεν θεμελιώνει τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5, αφού η ανωτέρω συμπεριφορά σε καμία περίπτωση δεν καθιστά τη διαβίωση του αποκληρούμενου άτιμη ή ανήθικη. Επομένως, η αποκλήρωση του ενάγοντος υιού από τον διαθέτη πατέρα του είναι άκυρη.

Αντίστοιχα στην **ΑΠ 289/1982**¹³⁹ κρίθηκε άκυρη η ρήτρα εκπτώσεως από την κληρονομιαία περιουσία στη διαθήκη του κληρονομούμενου, σύμφωνα με την οποία ο εγκατάστατος υιός θα στερείται την κληρονομία αν δεν επιστρέψει από την Αμερική εντός πενταετίας από τον θάνατό του για να εγκατασταθεί μόνιμα στην Ελλάδα όπου βρίσκεται η ακίνητη περιουσία του. Επίσης, στην **ΠΠρΕβρ 341/1984**¹⁴⁰ η μη συγκατοίκηση του εξώγαμου τέκνου με τον πατέρα του και η οικειοθελής αποχώρηση αυτού, κρίθηκε πως δεν αποτελεί λόγο αποκλήρωσεως. Στις ως άνω περιπτώσεις κρίθηκε από τη νομολογία πως δεν είναι επιτρεπτή η επέμβαση του διαθέτη σε ζητήματα τόσο άμεσα συναπτόμενα με τον πυρήνα της

¹³⁵ ΕφΚρ 397/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹³⁶ ΠΠρΑθ 3197/1986 ΕλλΔνη 28, 356.

¹³⁷ Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.427.

¹³⁸ ΕφΑθ 12430/1989 ΕλλΔνη 33, 348.

¹³⁹ ΑΠ 289/1982 ΝοΒ 31, 200.

¹⁴⁰ ΠΠρΕβρ 341/1984 ΑρχΝ 36, 519.

προσωπικότητας του κατιόντος, καθώς η συμμόρφωση στις επιθυμίες του διαθέτη δεσμεύει υπέρμετρα την ελευθερία του προσώπου και επομένως, λόγος αποκλήρωσης δεν τίθεται.

Κατά τις κρατούσες ηθικές και κοινωνικές αντιλήψεις η **κατ' επάγγελμα πορνεία** εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου και επομένως, υφίσταται λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος που προβαίνει στην πράξη αυτή. Στην **ΠρΠειρ 142/1959**¹⁴¹ κρίθηκε πως εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου η διανυκτέρευση της θετής θυγατέρας εκτός της οικίας της διαθέτιδας μητέρας της με διάφορους εραστές, καθώς και η εκπόρνευσή της επί χρήμασι σε διάφορα καμπαρέ του Πειραιά. Ωστόσο, με την ψήφιση του ν. 2734/1999 και την αναγνώριση της πορνείας ως νόμιμο επάγγελμα, θα μπορούσε να προβληθεί το επιχείρημα ότι η νόμιμη άσκηση της πορνείας, ιδίως όταν γίνεται για βιοποριστικούς λόγους, δεν δύναται να θεμελιώσει τον λόγο αποκλήρωσης της ανηθικότητας του βίου. Εν τούτοις, αυτή η άποψη θα ερχόταν σε σύγκρουση με τον σκοπό της ρύθμισης, ο οποίος είναι η διάσπαση του οικογενειακού δεσμού μεταξύ ανιόντος και κατιόντος, και όχι το αν παραβιάζεται ο νόμος. Επισημαίνεται πως στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου εμπίπτει και η περιστασιακή εκπόρνευση του κατιόντος, χωρίς να είναι απαραίτητο να γίνεται κατ' επάγγελμα τέλεσή της προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης¹⁴². Σύμφωνα με την **ΕφΠειρ 630/1989**¹⁴³ εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου και κατά συνέπεια, συνιστά λόγο αποκλήρωσης η ακόλαστη διαβίωση της θυγατέρας του διαθέτη, όπως είναι η συστηματική έναντι αμοιβής προσφορά της σε περισσότερους άνδρες για την ικανοποίηση των σαρκικών τους επιθυμιών.

Κατά τη νομολογία λόγο αποκλήρωσης αποτελεί και η παρατεταμένη **συζυγική απιστία**¹⁴⁴. Ωστόσο, μεμονωμένα περιστατικά μοιχείας, ακόμη και αν επιφέρουν ισχυρό κλονισμό στην έγγαμη συμβίωση, δεν θεμελιώνουν άτιμο ή ανήθικο βίο. Εν τούτοις, δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός πως βάσει των αντιλήψεων περί ηθικής της ελληνικής κοινωνίας του σήμερα, η συζυγική απιστία, ακόμη και αν γίνεται συστηματικά, δεν δύναται πλέον να θεωρηθεί ότι συνιστά άτιμο ή ανήθικο βίο. Κατά τη νομολογία, η σύναψη ερωτικών σχέσεων έγγαμου, κατά τη διάρκεια της διάστασης, με τρίτο πρόσωπο και η συμβίωση με αυτό με σκοπό τον γάμο, δεν αποτελεί συζυγική απιστία, ιδίως αν το άτομο είχε σοβαρούς λόγους που τον οδήγησαν στη διάσπαση του γάμου του και κάνει προσπάθειες νόμιμης λύσης αυτού. Συγκεκριμένα στην **ΑΠ 1411/1998** ο διαθέτης πατέρας αποκλήρωσε τον υιό του επειδή διήγε άτιμο και ανήθικο βίο, καθώς συμβίωσε, ενώ ήταν ακόμη παντρεμένος, με άλλη γυναίκα. Ωστόσο, κρίθηκε από το δικαστήριο πως η διακοπή της έγγαμης συμβίωσης για μεγάλο χρονικό διάστημα και η συμβίωση με την ανωτέρω γυναίκα με σκοπό τον γάμο δεν αποτελεί ανήθικη διαβίωση. Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο αποκληρούμενος είχε σοβαρούς λόγους διακοπής της έγγαμης συμβίωσης¹⁴⁵ και επίσης από το γεγονός ότι προσπάθησε δύο φορές με αγωγές να επιφέρει τη λύση του γάμου, πράγμα το οποίο δεν κατάφερε. Κατόπιν των ανωτέρω, κρίθηκε ότι δεν συντρέχει ο σχετικός λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5 και επομένως, η αποκλήρωση είναι άκυρη.

Ωστόσο, δεν αποκλείεται να συνιστά έγκυρο λόγο αποκλήρωσης η συζυγική απιστία του κατιόντος όταν συνδυάζεται με άλλες διαρκείς αποδοκιμαστές συμπεριφορές του κατιόντος οι οποίες οδηγούν στην πλήρη διάσπαση του οικογενειακού δεσμού μεταξύ αυτού και του ανιόντος διαθέτη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόσφατη απόφαση του **ΜΕφΛαμ 13/2023** κατά

¹⁴¹ ΠρΠειρ 142/1959 ΝοΒ 7, 1036.

¹⁴² Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΑ 1/10*, σελ.427.

¹⁴³ ΕφΠειρ 630/1989 ΕλλΔνη 31, 1489.

¹⁴⁴ ΕφΠειρ 630/1989 ΕλλΔνη 31, 1489· ΕφΑθ 12430/1989 ΕλλΔνη 33, 348· πρβλ. ΠρΧαλκ 601/1972 ΝοΒ 22, 94.

¹⁴⁵ Ένας από τους λόγους για τους οποίους ο ενάγων διέκοψε την έγγαμη συμβίωση με τη σύζυγό του, είναι ότι εκείνη, παρά τις επίμονες αντιρρήσεις του, έγινε μάρτυρας του Ι. και προσπαθούσε να προσηλυτίσει στην αίρεση αυτή και τα τέκνα τους, από τα οποία τελικά ο υιός τους ασπάσθηκε την αίρεση και μάλιστα έγινε φανατικός οπαδός της, όταν δε πήγε να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις, καταδικάσθηκε σε φυλάκιση 4 ετών για ανυπακοή, ως μάρτυρας του Ι..

την οποία ασκήθηκε αγωγή από την ενάγουσα θετή μητέρα για λύση της υιοθεσίας με τη θετή της κόρη, για τον κύριο λόγο ότι η εναγόμενη τόσο κατά τα εφηβικά της χρόνια όσο και κατά την ενηλικίωσή της, διήγε άστατο βίο αφού εγκατέλειπε συχνά την οικία τους και διατηρούσε ερωτικές σχέσεις με άτομα τα οποία οι θετοί γονείς της ουδέποτε ενέκριναν. Αποδείχτηκε πως, παρά το γεγονός ότι η εναγόμενη, σε ηλικία 22 ετών, τέλεσε νόμιμο γάμο, ο οποίος εξακολουθεί να υφίσταται, με κάποιον άνδρα με τον οποίο απέκτησαν δύο τέκνα, εξακολουθούσε να διάγει άστατο βίο, χαρακτηριστικό παράδειγμα του οποίου είναι το γεγονός πως, λίγο μόλις καιρό αφότου έφερε στον κόσμο το πρώτο της τέκνο, εγκατέλειψε τον σύζυγο και το τέκνο της, τη φροντίδα του οποίου ανέλαβαν, μέχρι τη στιγμή που επέστρεψε, οι θετοί γονείς της, και τράπηκε σε φυγή με άλλον σύντροφο, λόγος για τον οποίο ο σύζυγός της, επισκέφτηκε δικηγόρο, προκειμένου να προχωρήσει στην έκδοση διαζυγίου, λόγω εγκατάλειψης συζυγικής στέγης. Κρίθηκε, λοιπόν, από το δικαστήριο ότι η γενικότερη βαριά αντικοινωνική συμπεριφορά¹⁴⁶ που επέδειξε η εναγόμενη σε συνδυασμό με το γεγονός της εγκατάλειψης του συζύγου της, καθώς και του προσφάτως γεννημένου τέκνου της, προκειμένου να ζήσει με άλλον άνδρα, καθώς επίσης και η αδιαφορία της για τα ανωτέρω πρόσωπα καταδεικνύουν ανήθικη και ατιμωτική συμπεριφορά που υποβαθμίζει το κύρος του ονόματος της οικογένειας. Ειδικότερα, η εναγόμενη προσέβαλε την οικογενειακή τάξη και αξιοπρέπεια και κατά συνέπεια η συμπεριφορά της αυτή εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου της ΑΚ1840 αρ.5.

Άκυρος θα πρέπει να θεωρηθεί και ο αποκλεισμός κατιόντος από το κληρονομικό του δικαίωμα λόγω της σεξουαλικής του ταυτότητας, καθώς αντιβαίνει στο συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Είναι ευρέως αποδεκτό πως οι σεξουαλικές προτιμήσεις του κάθε προσώπου είναι ένα αποκλειστικά προσωπικό του ζήτημα και η τυχόν αδικαιολόγητη διαφοροποίηση ορισμένης κατηγορίας προσώπων λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού απαγορεύεται αυστηρά. Επομένως, εκ μόνου του γεγονότος της σεξουαλικής διαφοροποίησης του κατιόντος, αν δεν συνοδεύεται και από γενικότερη επίμεμπτη συμπεριφορά του, δεν μπορεί να θεμελιωθεί ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5.

Θα πρέπει να επισημανθεί πως η αποκλήρωση του κατιόντος εξαιτίας της γενικότερης ανάρμοστης συμπεριφοράς του, χωρίς να εξειδικεύονται οι επιμέρους πράξεις και παραλείψεις του, ώστε να εξεταστεί αν εμπίπτουν σε κάποιον από τους λόγους αποκλήρωσης, δεν μπορεί να στοιχειοθετεί λόγο αποκλήρωσης¹⁴⁷. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Εφετείου Πατρών, **ΕφΠατρ 288/2001**¹⁴⁸ κατά την οποία ο διαθέτης πατέρας αποκλήρωσε λόγω ανάρμοστης συμπεριφοράς τη θετή του κόρη και συγκεκριμένα επειδή απουσίαζε από το σπίτι για πολλές ημέρες χωρίς να παίρνει την άδειά εκείνου και της συζύγου του, καθώς και επειδή μια μέρα μάζεψε όλα της τα πράγματα και έκτοτε δεν έδωσε σημεία ζωής. Ωστόσο, η ως άνω συμπεριφορά δεν μπορεί να δικαιολογήσει την αποκλήρωση της ενάγουσας επί τη βάση της διατάξεως του άρθρου 1840 παρ. 5 Α.Κ, καθώς ως «άτιμος ή ανήθικος βίος» νοείται η διαρκής άτιμη ή ανήθικη διαγωγή του κατιόντος, η οποία αμαυρώνει το καλό όνομα της οικογένειας και η οποία επιφέρει διάσπαση του οικογενειακού δεσμού με τον ανιόντα. Κατά συνέπεια, τα αναγραφόμενα στη διαθήκη περί ανάρμοστης συμπεριφοράς της ενάγουσας έναντι του διαθέτη θετού πατέρα της, ακόμα και αν έχουν συμβεί στην πραγματικότητα, δεν μπορούν να στοιχειοθετήσουν τον σχετικό λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5, αφού δεν τίθεται ζήτημα

¹⁴⁶ ΜΕφΛαμ 13/2023 ΤΝΠ QUALEX: Συγκεκριμένα η εναγόμενη εγκατέλειπε συχνά την οικία της, διατηρούσε ερωτικές σχέσεις με διάφορα άτομα τα οποία δεν ενέκριναν οι θετοί της γονείς και τους εξύβριζε με χυδαία λόγια. Μετά τον θάνατο δε του θετού της πατέρα δεν συμπαραστάθηκε στη μητέρα της ούτε ηθικά ούτε συναισθηματικά, ενώ μοναδικό μέλημά της ήταν να καρπωθεί την κληρονομιαία περιουσία φθάνοντας μάλιστα σε σημείο να προσφύγει στα δικαστήρια κατηγορώντας την τελευταία ότι είχε στην κατοχή της ιδιόγραφη διαθήκη του αποβιώσαντος θετού της πατέρα, την οποία αρνείτο να τη δημοσιεύσει.

¹⁴⁷ ΕφΑθ 2840/1990 ΕλλΔνη 33, 350: Κρίθηκε πως τα αναφερόμενα από τον διαθέτη περιστατικά στη διαθήκη του περί ανάρμοστης συμπεριφοράς των τέκνων του, δεν εμπίπτουν σε κανένα από τους λόγους αποκλήρωσης.

¹⁴⁸ ΕφΠατρ 288/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

περί άτιμης ή ανήθικης διαβίωσης. Ομοίως, στην **ΕφΘεσ 400/1978**¹⁴⁹ κρίθηκε ότι οι φιλονικίες του κατιόντος με τη σύζυγο του διαθέτη, καθώς και η αδιαφορία αυτού για το διαθέτη δεν στοιχειοθετούν λόγο αποκλήρωσης. Όπως, επίσης, κατά την **ΕφΘεσ 683/1955**¹⁵⁰ δεν συνιστά λόγο αποκλήρωσης η ανοίκειος διαγωγή του θυγατέρας απέναντι στη διαθέτιδα μητέρα της.

Επομένως, δεδομένου ότι οι λόγοι αποκλήρωσης αναφέρονται περιοριστικά στον νόμο και η ανάρμοστη συμπεριφορά δεν εμπίπτει σε κανέναν από αυτούς, η αποκλήρωση εξ αυτού του λόγου θα είναι άκυρη.

Κατά τη νομολογία, έγκυρο λόγο αποκλήρωσης συνιστά και η τέλεση εγκλήματος, η άσκηση ατιμωτικού επαγγέλματος, καθώς και η εγκληματική διαβίωση του κατιόντος¹⁵¹. Αξιοποινες πράξεις τέτοιας βαρύτητας, ώστε να δικαιολογούν την αποκλήρωση του κατιόντος λόγω άτιμου ή ανήθικου βίου αποτελούν ο βιασμός (ΠΚ336), η ληστεία (ΠΚ380), η ανθρωποκτονία εκ προθέσεως (ΠΚ299), η βαριά σωματική βλάβη (ΠΚ310), αλλά και εγκλήματα που στρέφονται κατά των πολιτειακών εννόμων αγαθών όπως είναι η εσχάτη προδοσία (ΠΚ134), η επιβουλή της ακεραιότητας της Χώρας (ΠΚ138) κ.λπ.¹⁵². Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η απόφαση του Εφετείου Αθηνών, **ΕφΑθ 1643/1957**¹⁵³, κατά την οποία ο θετός υιός υπεξείρεσε από την τράπεζα στην οποία εργαζόταν ως ταμίας το ποσό των 300.000 δραχμών, ενώ, στη συνέχεια, προς συγκάλυψη της υπεξείρευσης που είχε διαπράξει, έβαλε φωτιά στο συγκεκριμένο υποκατάστημα. Για τις ως άνω πράξεις του, κηρύχθηκε ένοχος και καταδικάστηκε σε φυλάκιση τεσσάρων ετών. Η συμπεριφορά αυτή του θετού υιού, κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, προσάπτει ατιμωτικό όνειδος στην οικογενειακή τάξη και αξιοπρέπεια και επομένως, θεμελιώνεται ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5. Επισημαίνεται πως για την εγκυρότητα της αποκλήρωσης δεν απαιτείται καταδίκη του κατιόντος από ποινικό δικαστήριο.

Η εγκληματική διαβίωση του κατιόντος, δηλαδή η κατ' επάγγελμα τέλεση παράνομων και εγκληματικού χαρακτήρα πράξεων, αναμφισβήτητα εμπίπτει στην έννοια του άτιμου και ανήθικου βίου. Στην **ΑΠ 26/1971**¹⁵⁴ κρίθηκε πως η τέλεση από τον θετό υιό του διαθέτη του εγκλήματος της τοκογλυφίας κατ' εξακολούθηση εις βάρος τρίτων προσώπων, θεμελιώνει τον λόγο αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.5. Με βάση τη νομολογία¹⁵⁵, γίνεται δεκτό πως για το παραδεκτό της «κατ' επάγγελμα» τέλεσης, αρκεί και η τέλεση μιας αξιοποινής πράξης, εφόσον ο δράστης έχει πρόθεση κατ' επανάληψη διάπραξης του εγκλήματος με σκοπό την εξασφάλιση εισοδήματος. Περιπτώσεις οι οποίες υποδηλώνουν πως υπάρχει αυτή η πρόθεση της κατ' επάγγελμα τέλεσης ενός εγκλήματος, είναι η μίσθωση ακινήτου που θα χρησιμοποιείται ως καταφύγιο παράνομων δραστηριοτήτων, η αγορά εξοπλισμού όπως, όπλων, διαρρηκτικών εργαλείων κ.α. Κατ' επάγγελμα τέλεση εγκλήματα, τα οποία συνιστούν αναμφιβόλως άτιμο και ανήθικο βίο, αποτελούν το εμπόριο ναρκωτικών, η σωματεμπορία, καθώς και η συμμετοχή σε σπείρα κακοποιών σε συνδυασμό με τη συνεχή συναναστροφή με αυτούς¹⁵⁶. Ωστόσο στην **ΑΠ 376/1981**¹⁵⁷ κρίθηκε πως η λειτουργία επιχείρησης καφέ-μπαρ όπου η αποκληρωθείσα θυγατέρα του διαθέτη συνέτρωγε και συνέπινε μαζί με τους πελάτες της δεν καθιστούν τον βίο της άτιμο ή ανήθικο.

Οι περισσότερες από τις περιπτώσεις που εξετάστηκαν, είναι περιπτώσεις κατά τις οποίες ο διαθέτης αποκληρώνει το τέκνο του για λόγους που σχετίζονται με τη σύναψη προγαμιαίων

¹⁴⁹ ΕφΘεσ 400/1978 Αρμ 32, 713.

¹⁵⁰ ΕφΘεσ 683/1955 ΕΕΝ 23, 546.

¹⁵¹ ΕφΑθ 4632/2007 ΕλλΔνη 49, 281.

¹⁵² Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.429.

¹⁵³ ΕφΑθ 1643/1957 ΝοΒ 6, 237.

¹⁵⁴ ΑΠ 26/1971 ΝοΒ 19, 441.

¹⁵⁵ ΑΠ 9/2007 ΠοινΧρ 2007, 914· ΑΠ 146/2007 ΠοινΔνη 2007, 973.

¹⁵⁶ Σαϊτάκης, «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.429.

¹⁵⁷ ΑΠ 376/1981 ΝοΒ 29, 1546.

σχέσεων, καθώς και τις εν γένει επιλογές του στον τομέα των σχέσεων με το αντίθετο φύλο. Η παραδοσιακή ελληνική κοινωνία, επηρεασμένη από την Ορθόδοξη Εκκλησία και τα ήθη της εποχής, ήταν αρκετά συντηρητική σχετικά με τις σχέσεις πριν από την τέλεση του μυστηρίου του γάμου. Οι προγαμιαίες σχέσεις αποδοκιμάζονταν συχνά από την κοινωνία, καθώς θεωρούνταν ανεπιθύμητες, ενώ η πίεση από το κοινωνικό περιβάλλον να τηρηθούν οι κλασικές αξίες και τα παραδοσιακά πρότυπα ήταν ιδιαίτερα έντονη, κυρίως στις επαρχιακές πόλεις και τα χωριά. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1980 και μετά, με την προώθηση και ανάπτυξη του αστικού τρόπου ζωής, τη διεύρυνση της εκπαίδευσης και τη σταδιακή χαλάρωση και απελευθέρωση των ηθών, οι αντιλήψεις για τις προγαμιαίες σχέσεις έχουν μεταβληθεί ριζικά. Πλέον οι νεότερες γενιές αποδέχονται πρόθυμα ότι οι πριν από τον γάμο σχέσεις, εκτός από απόλυτα φυσιολογικές, είναι και σημαντικές για την καλλιέργεια και την ανάπτυξη της ψυχολογικής και συναισθηματικής ωριμότητας των ατόμων. Η δεκτικότητα αυτή της ελληνικής κοινωνίας ως προς τη σύναψη προγαμιαίων σχέσεων αντανακλάται και στις αποφάσεις των δικαστηρίων, καθώς η νομολογία αργά, αλλά σταθερά μετέβαλε την κρίση της, αφού πλέον δεν είναι έγκυρη η αποκλήρωση λόγω ανήθικης διαβίωσης του κατιόντος εκ μόνου του λόγου της δημιουργίας από αυτόν εκτός γάμου δεσμού.

Σταθερή πρόοδο έχει σημειώσει η νομολογία και στις περιπτώσεις όπου ο ανιών διαθέτης προβαίνει σε αποκλήρωση του τέκνου του για τις «κακές» του επιλογές στον τομέα των αισθηματικών σχέσεων. Σε μια κοινωνία όπου η πρακτική του προξενιού, δηλαδή η διαδικασία επιλογής συζύγων από τους γονείς, διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο, θεωρούταν επανάσταση το τέκνο να προβεί στην επιλογή συζύγου του αυτοβούλως και χωρίς καν τη συναίνεση των γονέων του. Σε πολλές εκ των υποθέσεων που οδηγήθηκαν στα δικαστήρια, ο διαθέτης δεν εγκρίνει για τους δικούς του λόγους, οι οποίοι άλλοτε αναφέρονται λεπτομερώς στη διαθήκη του και άλλοτε όχι, για σύντροφο το πρόσωπο που έχει επιλέξει ο υιός του ή η θυγατέρα του, με συνέπεια να προβαίνει στην αποκλήρωσή του/της για τον λόγο ότι διάγει άτιμο ή ανήθικο βίο. Μάλιστα στις πλείστες των περιπτώσεων ο διαθέτης δεν ενέκρινε το συγκεκριμένο πρόσωπο για σύντροφο της θυγατέρας ή του υιού του, είτε διότι το πρόσωπο αυτό ήταν έγγαμο, είτε ήταν έγγαμο αλλά σε διάσταση με τον νόμιμο σύζυγό του, είτε έγγαμο με τέκνα, είτε ακόμη και για προσωπικούς του λόγους. Ωστόσο, στη συντριπτική πλειονότητα αντίστοιχων περιπτώσεων κρίθηκε από τη νομολογία πως από μόνη της η συμπεριφορά αυτή του αποκληρωθέντος δεν αποτελεί ανήθικη ή ατιμωτική διαβίωση, καθώς δεν έκανε ζωή προκλητική, αντικοινωνική και σκανδαλώδη, ώστε να προκαλέσει την κοινωνική αποδοκιμασία και τα επικριτικά σχόλια τρίτων. Αντιθέτως μάλιστα, τα ζευγάρια συμβίωναν διακριτικά και με σεμνότητα χωρίς να προκαλούν, ενώ κίνητρο της εν λόγω σύνδεσης ήταν τα αισθήματα αγάπης για τον σύντροφο τους και η πρόθεση τους για τη δημιουργία μόνιμης και σταθερής σχέσης, και όχι η σύναψη περιστασιακής σχέσης και με σκοπό την ακολασία. Εκτός αυτού, η κρίση της νομολογίας δεν θα μπορούσε να είναι αντίθετη με την πεποίθηση ότι η επιλογή συζύγου είναι ζήτημα αυστηρά προσωπικό και ολοκληρωτικά ενσωματωμένο στον πυρήνα της προσωπικότητας κάθε ατόμου, δεδομένου ότι σχετίζεται με τις συναισθηματικές ανάγκες και την αυτοεκτίμηση επηρεάζοντας σημαντικά την προσωπική ευημερία και την ποιότητα των σχέσεων. Σε καμία περίπτωση, επομένως, δεν θα μπορούσε να στηρίζει την αποκλήρωση του κατιόντος από μόνο του το γεγονός της επιλογής ως συζύγου προσώπου μη αποδεκτού από τον διαθέτη γονέα του. Εν τούτοις, παρά τη στάση της νομολογίας στο συγκεκριμένο ζήτημα, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία ακόμη δεν έχει γίνει πλήρως αποδεκτό το να συμβιώνει κανείς με έγγαμο άτομο και δη με τέκνα, ακόμη και αν είναι σε διάσταση με τον/την νόμιμο/η σύζυγό του.

Εμφανής είναι η μεταστροφή της νομολογίας και στις υποθέσεις αποκλήρωσης που αφορούν τις εξωσυζυγικές σχέσεις, καθώς πλέον με βάση τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις περί ηθικής, η αθέτηση της γαμήλιας πίστης από τον κατιόντα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά άτιμη ή ανήθικη διαβίωση, ακόμη και αν γίνεται συστηματικά. Η απιστία εντός γάμου

αποτελούσε για την παραδοσιακή ελληνική κοινωνία ένα ευαίσθητο και αμφιλεγόμενο ζήτημα, αφού η σύναψη εξωσυζυγικής σχέσης θεωρείτο κατάφωρη παραβίαση των ηθικών αρχών και του γαμήλιου δεσμού προκαλώντας συχνά την κοινωνική κατακραυγή. Έντονα αποδοκιμάζεται η απιστία και από την Ορθόδοξη Εκκλησία, αφού θεωρεί ότι διαταράσσεται με αυτόν τον τρόπο η ιερότητα του γάμου και προκαλείται διάσπαση της συζυγικής σχέσης. Ωστόσο, με την πάροδο των ετών, οι σύγχρονες αντιλήψεις για τις εξωσυζυγικές σχέσεις έχουν διαφοροποιηθεί, καθώς διαφαίνεται μια τάση προς ευρύτερη αποδοχή διαφορετικών μορφών σχέσεων συμπεριλαμβανομένων των μη παραδοσιακών. Η εξέλιξη αυτή της ελληνικής κοινωνίας προς μια λιγότερη αυστηρή αντιμετώπιση της απιστίας αντικατοπτρίζεται και στη στάση της νομολογίας, αφού το ζήτημα της σύναψης εξωσυζυγικών σχέσεων τις τελευταίες δεκαετίες κρίνεται με ιδιαίτερη ελαστικότητα, καθώς σε καμία περίπτωση πλέον δεν αποτελεί από μόνο του το γεγονός αυτό λόγο αποκλήρωσης. Δεν αποκλείεται, παρ' όλα αυτά, αν συντρέχει με διαρκείς αποδοκιμαστέες συμπεριφορές, να αποτελέσει αφορμή για την αποκλήρωση του κατιόντος.

Εν κατακλείδι και βάσει των ως άνω αναφερόμενων, κατά τη νομολογία προκειμένου να γίνει δεκτή αποκλήρωση που αφορά στον σχετικό λόγο περί άτιμου ή ανήθικου βίου, θα πρέπει να υπάρχουν στέρεες αποδείξεις πως ο διαρκής αυτός τρόπος ζωής του αποκληρούμενου προσώπου, βάσει των αντιλήψεων του μέσου σύγχρονου κοινωνικού ανθρώπου, είναι ιδιαίτερος αξιόμεικτος και προκαλεί την έντονη κοινωνική αποδοκιμασία. Με άλλα λόγια, η γενικότερη τάση στη νομολογία, είναι η μη στέρηση της νόμιμης μοίρας από τον μεριδούχο, αν ο τρόπος ζωής του δεν είναι ηθικά επιλήψιμος και δεν φθάνει σε τέτοιο βαθμό απρέπειας, που να αμαυρώνει το όνομα και να προσβάλλει την τιμή και την αξιοπρέπεια της οικογένειας, οδηγώντας κατά συνέπεια, στη διατάραξη του οικογενειακού δεσμού με τον ανιόντα διαθέτη. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι ο άτιμος ή ανήθικος βίος θα πρέπει να αποτελεί γενικότερη στάση ζωής και δεν αρκούν μεμονωμένες πράξεις.

3. Λόγοι υπέρ του κατιόντος

Σύμφωνα με την ΑΚ1841 ο διαθέτης μπορεί να αποκληρώσει τον γονέα του αν συντρέχει ένας από τους λόγους αποκλήρωσης που αναφέρονται στο προηγούμενο άρθρο, αριθμοί 1, 3 και 4. Επισημαίνεται πως με την ως άνω διατύπωση, η εν λόγω διάταξη αναφέρεται ουσιαστικά στους λόγους για τους οποίους το τέκνο δύναται να αποκληρώσει τον γονέα του ή και τους δύο γονείς του, καθώς εκ των ανιόντων, μόνο οι γονείς έχουν δικαίωμα νόμιμης μοίρας. Εξ αυτού του λόγου πιο ακριβές θα ήταν να γίνεται αναφορά για «λόγους αποκλήρωσης υπέρ του τέκνου»¹⁵⁸. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μια σύντομη αναφορά στην έννοια του γονέα, καθώς εκτός από τον βιολογικό γονέα, γονέας είναι και εκείνος ο οποίος τεκμαίρεται ως γονέας από γάμο ή από σύμφωνο συμβίωσης, καθώς και ο θετός γονέας τόσο ανηλίκου, όσο και ενηλίκου¹⁵⁹. Διευκρινίζεται πως ο θετός γονέας μετά την εφαρμογή του ν.2447/1996, δεν κληρονομείται μόνο από το θετό του τέκνο, αλλά και το κληρονομεί πλέον εκ του νόμου¹⁶⁰. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ΑΚ1561, απέναντι στον θετό γονέα και τους συγγενείς αυτού, ο ανήλικος έχει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχει και το τέκνο που έχει γεννηθεί εντός γάμου. Επίσης, κατά την ΑΚ1584 από τη στιγμή της τέλεσης της υιοθεσίας, το θετό τέκνο και οι κατιόντες αυτού που γεννήθηκαν μετά την υιοθεσία έχουν θέση κοινού τέκνου και κοινών κατιόντων και των δύο συζύγων. Μετά την εφαρμογή του ν.3989/2002, γονέας θεωρείται και εκείνος του οποίου η συγγένεια με το τέκνο έχει ιδρυθεί ύστερα από προσφυγή

¹⁵⁸ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.59.

¹⁵⁹ Ψούνη, *Το νέο δίκαιο της συγγένειας και της προστασίας των ανικάνων προσώπων*, 2000, σελ. 232-233.

¹⁶⁰ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 179.

σε μέθοδο ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής¹⁶¹. Το τέκνο, επίσης, δύναται να αποκληρώσει τον πατέρα που προέβη στην αναγνώρισή του εκούσια ή δικαστικά, αλλά μόνο για παραπτώματα που διέπραξε μετά την αναγνώριση αυτού¹⁶².

Επομένως, σύμφωνα με την ΑΚ1841, οι λόγοι κατά τους οποίους το τέκνο μπορεί να αποκληρώσει τον γονέα του είναι οι εξής: i) η επιβουλή της ζωής του τέκνου, του συζύγου του ή του συντρόφου του από σύμφωνο συμβίωσης, του τέκνου του ή κατιόντος του τέκνου· ii) η ενοχή του γονέα για κακούργημα ή πλημμέλημα εκ προθέσεως σε βάρος του τέκνου ή του συζύγου ή του συντρόφου του ύστερα από σύναψη συμφώνου συμβίωσης· iii) η κακόβουλη αθέτηση της εκ του νόμου υποχρέωσης του γονέα για διατροφή του τέκνου. Βάσει των ανωτέρω, συνεπάγεται πως το τέκνο δεν μπορεί να αποκληρώσει τον γονέα του για τους λόγους 2 και 5 της ΑΚ1840.

Αναλυτικότερα, σχετικά με τον αποκλεισμό, από τους λόγους αποκλήρωσης υπέρ του τέκνου, της περιπτώσεως 2 της ΑΚ1840, δηλαδή της πρόκλησης από τον γονέα σωματικών κακώσεων από πρόθεση σε βάρος του τέκνου, το σκεπτικό είναι ότι από τη μία, δεν θεωρείται πολύ πιθανό ο γονέας να έχει την πρόθεση να προκαλέσει σωματικές κακώσεις στο τέκνο του και από την άλλη, οι τυχόν σωματικές κακώσεις που μπορεί να προκληθούν από ενέργειες του γονέα στο τέκνο του εντάσσονται στο πλαίσιο της διαπαιδαγώγησης, καθώς και της άσκησης από τον γονέα του δικαιώματός του για σωφρονισμό του τέκνου¹⁶³. Εν τούτοις, ενόψει των διατάξεων του οικογενειακού δικαίου και ειδικότερα, της ΑΚ1507 κατά την οποία οι γονείς και τα τέκνα οφείλουν μεταξύ τους αμοιβαία βοήθεια, στοργή και σεβασμό, και της ΑΚ1518 κατά την οποία, η λήψη σωφρονιστικών μέτρων επιτρέπεται μόνο εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου, δεν δικαιολογείται ο αποκλεισμός του υπέρ του ανιόντος λόγου αποκλήρωσης της ΑΚ1840 αρ.2 μεταξύ των λόγων αποκλήρωσης κατά τους οποίους δύναται το τέκνο να αποκληρώσει τον γονέα του¹⁶⁴. Εν πάση περιπτώσει, οι σωματικές τιμωρίες, όπως ραπίσματα ξυλοδαρμοί κ.λπ. δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται, όχι μόνο επειδή προσβάλλουν την αξιοπρέπεια του τέκνου, αλλά και επειδή αποτελούν παιδαγωγικές μεθόδους άκρως ανεπίτρεπτες¹⁶⁵. Παρ' όλα αυτά, η πρόκληση σωματικών κακώσεων εκ προθέσεως από τον γονέα εις βάρος του τέκνου, δεν αποκλείεται σε περίπτωση που συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις, να θεωρηθεί σοβαρό πλημμέλημα ή κακούργημα και ως εκ τούτου να εμπίπτει στην ΑΚ1840 αρ.3¹⁶⁶.

Η λογική του αποκλεισμού από τους λόγους αποκλήρωσης υπέρ του τέκνου της ΑΚ1840 αρ.5, κατά την οποία ο κατιών διαθέτης δύναται να αποκληρώσει τον γονέα του αν αυτός ζει βίο άτιμο ή ανήθικο, παρά τη θέληση του διαθέτη, εντοπίζεται στο γεγονός πως τα τέκνα δεν είναι σκόπιμο να έχουν το δικαίωμα να κρίνουν και να αξιολογούν τον τρόπο ζωής και τις πράξεις των γονέων τους¹⁶⁷. Εν τούτοις, το ανωτέρω σκεπτικό, έχει ορθώς αρνητικά κριθεί¹⁶⁸, καθώς σκοπός της συγκεκριμένης ρύθμισης από τον νομοθέτη είναι η προστασία της αξιοπρέπειας και της τιμής της οικογένειας, σκοπός ο οποίος δεν επιτυγχάνεται, αφού δεν προστατεύεται το τέκνο από τον αντίκτυπο που έχει σε εκείνο ο άτιμος ή ανήθικος βίος του γονέα του και ο οποίος οδηγεί στη διάσπαση του οικογενειακού μεταξύ τους δεσμού. Κατόπιν των ανωτέρω, ορθότερο θα ήταν να γίνει τροποποίηση της διάταξης, ούτως ώστε να προστεθεί ο συγκεκριμένος λόγος ως λόγος αποκλήρωσης του γονέα από το τέκνο του, το οποίο θα έχει

¹⁶¹ Παπαχρίστου, *Η τεχνητή αναπαραγωγή στον αστικό κώδικα*, 2003, σελ. 67 επ.

¹⁶² Βαθρακοκούλης, *ΕΡΝΟΜΑΚ - Κληρονομικό Δίκαιο (Άρθρα 1710-1870)*, άρθρο 1841.

¹⁶³ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 179.

¹⁶⁴ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 560.

¹⁶⁵ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 180· Κουμάντος, *Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου*, Τόμος Β', 1984, σελ. 196.

¹⁶⁶ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 560.

¹⁶⁷ Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον: (κατά τον κώδικα)*, 1965, σελ. 245.

¹⁶⁸ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ. 651.

το δικαίωμα να αποκληρώσει τον γονέα του σε περίπτωση που εκείνος διαβιεί ανήθικα και αμαυρώνει το καλό όνομα της οικογένειας¹⁶⁹.

Επισημαίνεται πως τη νομολογία δεν την έχουν απασχολήσει περιπτώσεις αποκλήρωσης γονέα από τέκνο μέχρι σήμερα. Αυτό πιθανόν οφείλεται στο γεγονός ότι κατά τη φυσική και συνήθη πορεία των πραγμάτων οι γονείς προαποβιώνουν των τέκνων.

4. Λόγοι υπέρ του συζύγου

Σύμφωνα με την ΑΚ1842 ο διαθέτης δύναται να αποκληρώσει τον σύζυγό του, αν κατά τον χρόνο του θανάτου είχε δικαίωμα να ασκήσει αγωγή διαζυγίου για βάσιμο λόγο αποδιδόμενο σε υπαιτιότητα του συζύγου του. Θα πρέπει να διευκρινιστεί πως η εν λόγω διάταξη καλύπτει τον κληρονομούμενο, ο οποίος επιθυμεί να αποκληρώσει τον σύζυγό του, μόνο στην περίπτωση που δεν ασκήθηκε από εκείνον η αγωγή για έκδοση διαζυγίου, ενώ υπήρχε υπαίτιος¹⁷⁰ λόγος προς αυτό, αφού, και σύμφωνα με την ΑΚ1822, στην περίπτωση που ο διαθέτης έχει ασκήσει την αγωγή διαζυγίου, ο εναγόμενος σύζυγος χάνει το κληρονομικό του δικαίωμα ακόμη και αν το κλονιστικό γεγονός που οδήγησε στην άσκηση της αγωγής είναι αναίτιο ή συνδέεται και με τους δύο συζύγους ή ακόμη και στην περίπτωση που ζητήθηκε η λύση του γάμου με συναινετικό διαζύγιο. Επισημαίνεται πως η απώλεια αυτή του κληρονομικού δικαιώματος λειτουργεί μονομερώς, δηλαδή μόνο για εκείνον τον σύζυγο ο οποίος αποκληρώθηκε με διάταξης τελευταίας βουλήσεως, καθώς ο έτερος σύζυγος σε περίπτωση προαποβιώσεως του αποκληρωθέντος συζύγου, κληρονομεί αυτόν κανονικά. Η εν λόγω αντιμετώπιση του υπαίτιου συζύγου απηχεί απόψεις που σχετίζονται με την επιβολή κυρώσεων σε εκείνον ο οποίος προκάλεσε το κλονιστικό γεγονός, ενώ θα ήταν πιο ενδεδειγμένο, για τη ρύθμιση του κληρονομικού δικαιώματος των συζύγων, να τεθεί ένα κριτήριο αντικειμενικό όπως είναι η διάσταση¹⁷¹, ώστε να μην αρκεί ο υπαίτιος λόγος διαζυγίου για την απώλεια του κληρονομικού δικαιώματος εφόσον δεν υπάρχει αυτή¹⁷². Για να είναι, επομένως, έγκυρη η αποκλήρωση του επιζώντος συζύγου από τον κληρονομούμενο, θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικώς οι ακόλουθες προϋποθέσεις.

4.1. Βάσιμος λόγος διαζυγίου

Ο σύζυγος, ο οποίος αποκληρώθηκε, θα πρέπει να έχει επιδείξει συμπεριφορά τέτοια, η οποία να δικαιολογεί τη βούληση του διαθέτη για άσκηση αγωγής διαζυγίου. Κατά την ΑΚ1439 βάσιμο λόγο διαζυγίου αποτελεί ο ισχυρός κλονισμός της σχέσης μεταξύ των συζύγων λόγω υπαιτιότητας του ενός ή και των δύο, ώστε η εξακολούθηση της έγγαμης συμβίωσης να καθίσταται αόρητη για τον διαθέτη¹⁷³. Κριτήρια για το αν υφίσταται και σε ποιον βαθμό κλονισμός, αποτελούν ο χαρακτήρας, η ψυχοσύνθεση, η ανατροφή, καθώς και το επαγγελματικό και κοινωνικό περιβάλλον του ενάγοντος¹⁷⁴. Με την ΑΚ1439, όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 1329/1983, καταργήθηκαν όλοι οι υπάρχοντες ειδικοί λόγοι διαζυγίου και καθιερώθηκε ο ισχυρός κλονισμός της έγγαμης συμβίωσης, από οποιαδήποτε αιτία και αν

¹⁶⁹ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 180.

¹⁷⁰ ΑΠ 766/2004 ΕλλΔνη 46, 454.

¹⁷¹ ΑΠ 1589/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Για την έννοια της διάστασης αναφέρει πως «διάσταση» ορίζεται η φυσική και ψυχική απομάκρυνση του ενός συζύγου από τον άλλο, οι οποίοι επιθυμούν να μην έχουν κοινωνία βίου, η οποία μπορεί να υπάρχει και αν ακόμη οι σύζυγοι διαμένουν στην ίδια οικία.

¹⁷² Κοτζάμπαση, *Κληρονομική διαδοχή μεταξύ συζύγων-οι κληρονομικές και περιουσιακές σχέσεις του επιζώντος συζύγου με τους λοιπούς κληρονόμους*, 2007, σελ.241.

¹⁷³ Σκορίνη- Παπαρρηγοπούλου, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1439 αρ.20 επ.

¹⁷⁴ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, *Οικογενειακό Δίκαιο*, 2021, σελ. 346.

προήλθε, ως γενικός λόγος διαζυγίου. Ωστόσο, σύμφωνα με την ως άνω αναφερόμενη διάταξη, ο κλονισμός τεκμαίρεται σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση διγαμίας ή μοιχείας, εγκατάλειψης του ενάγοντος ή επιβουλής της ζωής του, καθώς και στην περίπτωση ασκήσεως ενδοοικογενειακής βίας¹⁷⁵ σε βάρος του ενάγοντος¹⁷⁶. Ωστόσο, τίθεται υπό συζήτηση το αν η ψυχολογική βία αποτελεί μορφή ενδοοικογενειακής βίας. Σε κάθε περίπτωση, όταν δεν είναι δυνατό να ενταχθεί στην ως άνω κατηγορία, υπάρχει η δυνατότητα διακοπής της έγγαμης συμβίωσης με την ΑΚ1439 παρ.1 ως κλωνιστικό γεγονός της έγγαμης σχέσης και όχι μέσω της προσφυγή στο μαχητό τεκμήριο της ενδοοικογενειακής βίας¹⁷⁷. Επισημαίνεται πως θα πρέπει, επίσης, για να είναι έγκυρη η αποκλήρωση, να γίνεται αναφορά του λόγου στη διαθήκη, καθώς και σύντομη περιγραφή των γεγονότων τα οποία επιβεβαιώνουν τον ισχυρό κλονισμό που έχει υποστεί ο διαθέτης¹⁷⁸.

Αναφορικά με αυτό το ζήτημα, στην ΑΠ 865/2006¹⁷⁹ κρίθηκε πως η αποκλήρωση του συζύγου της διαθέτιδας δεν ήταν έγκυρη, αφού ούτε ο βάσιμος λόγος διαζυγίου αναφέρεται στη συνταχθείσα απ' εκείνη διαθήκη της, ούτε και τα πραγματικά περιστατικά που ενισχύουν τη βασιμότητα αυτού. Συγκεκριμένα οι αναιρεσιόντες ισχυρίστηκαν πως πράγματι η επιθυμία της διαθέτιδας ήταν να αποκληρώσει τον σύζυγό της λόγω της αγανάκτησης και της πικρίας που ένιωθε εξαιτίας της συμπεριφοράς του, καθώς, η ίδια τον κατηγορούσε για απληστία, ότι εκμεταλλεύτηκε οικονομικά τον πατέρα της και το χειρότερο όλων, ότι ένα βράδυ και ενώ είχε υποβληθεί προ ολίγων ημερών σε χειρουργική επέμβαση μαστεκτομής, την έδωξε, ενώ ήταν ημίγυμνη, από την οικία τους απειλώντας την με μαχαίρι. Η στάση του αυτή απέναντί της συνεχίστηκε μέχρι τον θάνατό της, αφού την έδωξε ξανά από την οικία τους λίγες ημέρες πριν πεθάνει και την ανάγκασε να μείνει αλλού. Λόγω της ως άνω συμπεριφοράς, η διαθέτιδα είχε το δικαίωμα να προβεί σε αποκλήρωση του συζύγου της, αφού είχε πράγματι βάσιμο λόγο διαζυγίου, ο οποίος αποδιδόταν σε υπαιτιότητα αυτού, και ο οποίος ήταν βάσιμος και ενεργός και κατά τον χρόνο θανάτου της. Ωστόσο, ούτε ο βάσιμος λόγος διαζυγίου αναφέρεται στη διαθήκη της, έστω και εμμέσως, αλλά ούτε και τα πραγματικά περιστατικά που ενισχύουν τη βασιμότητα του λόγου αυτού. Όπως ορθώς έκρινε το Εφετείο, η απλή αναφορά στη διαθήκη των χαρακτηρισμών του ενάγοντος συζύγου από τη διαθέτιδα «ως απάνθρωπου» και «άρπαγα», δεν αρκεί για τη θεμελίωση του επικαλούμενου λόγου διαζυγίου, δηλαδή του κλονισμού της έγγαμης συμβίωσης από υπαιτιότητα του ενάγοντος και επομένως η αποκλήρωση αυτού δεν είναι έγκυρη.

Ομοίως έκρινε το Δικαστήριο στην ΕφΑθ 6966/1990¹⁸⁰ κατά την οποία, η εκκαλούσα ισχυρίστηκε πως ο διαθέτης και θείος της, αποκλήρωσε με τη διαθήκη του τη σύζυγό του για τους αναφερόμενους σε αυτήν λόγους. Συγκεκριμένα προέβη στην αποκλήρωσή της επειδή φέρθηκε αχάριστα και με ανήθικο τρόπο, καθώς απέβλεπε μόνο στην περιουσία του και εξαιτίας της ως άνω συμπεριφοράς της άσκησε εναντίον της αγωγή διαζυγίου. Εκτός αυτού, της έκανε και μήνυση για κλοπή, υπεξαίρεση, εξύβριση και απειλή κατά της ζωής του. Ωστόσο, ο ως άνω ισχυρισμός της κρίθηκε παντελώς αόριστος και μη δεκτικός δικαστικής εκτιμήσεως, καθώς όσον αφορά τα αναφερόμενα αδικήματα εις βάρος του διαθέτη, αυτά δεν συνιστούν αυτοτελή λόγο αποκλήρωσης, αλλά είναι δυνατόν αν εξειδικευτούν, να ενταχθούν σε παραπτώματα της συζύγου για τα οποία ο διαθέτης είχε το δικαίωμα κατά τον χρόνο του θανάτου του να ασκήσει αγωγή διαζυγίου. Όσον αφορά δε το σκέλος της εγερθείσας αγωγής για λύση του γάμου, λόγω αποκλειστικής υπαιτιότητας της συζύγου του διαθέτη, δεν γίνεται

¹⁷⁵ Η περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας εισήχθη με το άρθρο 3 του ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας.

¹⁷⁶ Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1842 αρ.2.

¹⁷⁷ Περτσελάκη, *Οι ιδιωτικού δικαίου συνάψεις της ενδοοικογενειακής βίας*, 2024, σελ.11-12.

¹⁷⁸ Φύλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ.654· ΕφΑθ 4485/1993 ΕλλΔνη 36, 217.

¹⁷⁹ ΑΠ 865/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁸⁰ ΕφΑθ 6966/1990 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

καμία αναφορά σε συγκεκριμένα περιστατικά τα οποία θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν τη λύση του γάμου, και επομένως, ο ανωτέρω ισχυρισμός της απορρίπτεται ως αόριστος. Εν ολίγοις, στην κρινόμενη υπόθεση δεν έγινε καμία αναφορά σε συγκεκριμένο λόγο αποκλήρωσης, καθώς ούτε και στα συγκροτούμενα περιστατικά τον λόγο αυτόν αποκλήρωσης και ως εκ τούτου, η έφεση απορρίφθηκε ως αβάσιμη.

Αντίθετα έκρινε το Δικαστήριο στην **ΑΠ 1375/2004**¹⁸¹ κατά την οποία ο διαθέτης είχε μεν βάσιμο λόγο διαζυγίου κατά της συζύγου του, η οποία τον εγκατέλειψε και έκτοτε έπαψε να ενδιαφέρεται για εκείνον, εν τούτοις, ο λόγος αυτός δεν αναφέρεται αμέσως στη διαθήκη του, αλλά εμμέσως, πλην όμως σαφώς. Συγκεκριμένα, κάνει μνεία του ως άνω λόγου στο σημείο της διαθήκης όπου αναφέρει ότι θα προέβαινε σε ανάκληση της δωρεάς που είχε κάνει προς εκείνη στο παρελθόν. Από το Εφετείο κρίθηκε βέβαιο, λαμβάνοντας υπόψη την εικαζόμενη βούληση του διαθέτη, αλλά και το σύνολο των προσκομισθέντων αποδεικτικών στοιχείων, πως η εγκατάλειψη του διαθέτη από τη σύζυγό του, εθεωρείτο, και από εκείνον τον ίδιο, λόγος που δικαιολογούσε την αποκλήρωσή της και συνεπώς, η αποκλήρωση της ανωτέρω από τον σύζυγό της καθίσταται έγκυρη, καθώς υπήρχε, αναφερόμενος στη διαθήκη, βάσιμος λόγος διαζυγίου, ο οποίος ήταν ενεργός και κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη αποδιδόμενος σε υπαιτιότητα της αποκληρούμενης συζύγου του.

Κατά τη νομολογία, επομένως, προκειμένου να είναι έγκυρη η αποκλήρωση θα πρέπει απαραίτητως, ο λόγος της αποκλήρωσης να διατυπώνεται στη διαθήκη έστω και εμμέσως, αλλά με σαφήνεια και καθαρότητα, και δεν αρκεί μια γενική και αόριστη αναφορά του. Επίσης, εκτός από τη μνεία του λόγου στην διαθήκη, για το παραδεκτό της εγκυρότητας της αποκλήρωσης θα πρέπει να γίνεται έστω και συνοπτική περιγραφή των περιστατικών τα οποία επιβεβαιώνουν τον ισχυρό κλονισμό τον οποίο έχει υποστεί ο διαθέτης εξαιτίας της συμπεριφοράς του αποκληρούμενου συζύγου του.

Σχετικά με τη βασιμότητα του λόγου αποκλήρωσης, στην **ΕφΑθ 5065/2010**¹⁸² σε αγωγή που ασκήθηκε από την αποκληρούμενη σύζυγο για τη διεκδίκηση της νόμιμης μοίρα της, αποδείχθηκε πως η αποκλήρωσή της από τον διαθέτη σύζυγό της ήταν έγκυρη, καθώς υφίστατο πράγματι βάσιμος λόγος διαζυγίου οφειλόμενος σε υπαιτιότητα αυτής, ενεργός και κατά τον χρόνο θανάτου του. Ειδικότερα, η κόρη του διαθέτη πρόβαλε στην ως άνω αγωγή την ένσταση αποκληρώσεως της ενάγουσας από τον διαθέτη σύζυγό της, για τους αναφερόμενους λόγους στη διαθήκη του πατρός της, οι οποίοι αποτελούσαν βάσιμο λόγο διαζυγίου αναγόμενο σε υπαιτιότητα της και συγκεκριμένα για τον λόγο ότι εκείνη τον εγκατέλειψε το χρονικό διάστημα που νοσηλευόταν στο νοσοκομείο ύστερα από επέμβαση ανοικτής καρδιάς και προέβη σε ανάληψη όλων των καταθέσεων σε κοινό τραπεζικό λογαριασμό του ίδιου και της ενάγουσας, χωρίς να το γνωρίζει ο τελευταίος. Τα ως άνω περιστατικά κρίθηκαν αληθή, και επομένως, η γενόμενη αποκλήρωση της ενάγουσας έγκυρη, αφού ο διαθέτης είχε βάσιμο λόγο διαζυγίου που υφίστατο κατά τον χρόνο θανάτου του και του έδινε το δικαίωμα άσκησης αγωγής διαζυγίου, οφειλόμενο στην υπαίτια συμπεριφορά της τελευταίας.

Ομοίως έκρινε το Δικαστήριο και στην **ΠΠρΑθ 323/2011**¹⁸³ στην οποία ο διαθέτης αποκλήρωσε με τη διαθήκη του τη σύζυγό του από δεύτερο γάμο που είχε τελέσει και εγκατέστησε μοναδικούς κληρονόμους του σε όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία του τα τέκνα του από τον πρώτο του γάμο. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει στη διαθήκη του, τη σύζυγό του την αποκλήρωσε, διότι εδώ και πολλά χρόνια τον έχει εγκαταλείψει και έκτοτε δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον για εκείνον. Αναφέρει, επίσης, πως έχει ασκήσει εναντίον της αγωγή διαζυγίου. Ωστόσο, μέχρι την μετ' αναβολήν δικάσιμο της αγωγής μεσολάβησε ο θάνατος του κληρονομούμενου με αποτέλεσμα να καταργηθεί η παραπάνω εκκρεμής δίκη διαζυγίου. Παρ' όλα αυτά, αποδείχθηκε πως από τη χρονική στιγμή που η σύζυγός του εγκατέλειψε την οικία

¹⁸¹ ΑΠ 1375/2004 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁸² ΕφΑθ 5065/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁸³ ΠΠρΑθ 323/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

τους, διασπάστηκε οριστικά η έγγαμη συμβίωσή τους, αφού διαβίωναν σε ξεχωριστά ακίνητα χωρίς να διατηρούν οποιαδήποτε σχέση μεταξύ τους. Αυτή η κατάσταση της φυσικής και ψυχικής αποξένωσής τους, εξακολούθησε μέχρι την κατάθεση της ως άνω αγωγής, αλλά και μέχρι τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Βάσει των ως άνω πραγματικών περιστατικών, αποδείχθηκε ότι ο κληρονομούμενος αποκλήρωσε νόμιμα την εναγομένη σύζυγό του, διότι είχε ασκήσει κατ' αυτής αγωγή διαζυγίου, έχοντας βάσιμο προς τούτο λόγο, ο οποίος εξακολουθούσε να υφίσταται μέχρι τον θάνατό του.

Συνεπώς, ο διαθέτης για το έγκυρο της αποκλήρωσης του συζύγου του, θα πρέπει να έχει βάσιμο λόγο που του δίνει το δικαίωμα άσκησης αγωγής διαζυγίου κατά αυτού, ειδάλως δικαίωμα λύσης του γάμου του δεν θα υφίσταται με αποτέλεσμα η γενόμενη με την διαθήκη του αποκλήρωση να καθίσταται ανίσχυρη.

4.2. Υπαιτιότητα του αποκληρούμενου συζύγου

Σύμφωνα με την ΑΚ1842, ο διαθέτης για να έχει το δικαίωμα αποκλήρωσης, δεν αρκεί απλώς να υπάρχει βάσιμος λόγος διαζυγίου, αλλά θα πρέπει να οφείλεται σε υπαιτιότητα¹⁸⁴ του συζύγου που αποκληρώθηκε. Για την εφαρμογή δηλαδή της ως άνω διάταξης είναι απαραίτητο η έγγαμη συμβίωση να έχει κλονιστεί σε τέτοιο βαθμό ώστε η εξακολούθησή της για τον διαθέτη να καθίσταται αφόρητη από λόγο που αποδίδεται σε υπαιτιότητα του έτερου συζύγου. Αυτή η διαφοροποίηση εντοπίζεται στο γεγονός πως η απώλεια κάθε κληρονομικού δικαιώματος του επιζώντος συζύγου επάνω στην περιουσία του αποθανόντος συζύγου του, δικαιολογείται μόνο στις περιπτώσεις που έχει επιδείξει άκρως επιλήψιμη συμπεριφορά σε βάρος του όσο ήταν εν ζωή. Αντιθέτως, ratio των διατάξεων που ρυθμίζουν το διαζύγιο είναι η παροχή δυνατότητας οριστικής διακοπής της έγγαμης συμβίωσης στις περιπτώσεις που αυτή καθίσταται αφόρητη λόγω ισχυρού κλονισμού και όχι η επιβολή κυρώσεων στον υπαίτιο της κατάστασης αυτής σύζυγο¹⁸⁵. Με άλλα λόγια η υπαιτιότητα του συζύγου στην ΑΚ1842 κρίνεται υψίστης σημασίας, καθώς η δυνατότητα που έχει ο διαθέτης να αποκλείσει τον επιζώντα σύζυγό του από τη νόμιμη μοίρα του εξαρτάται άμεσα και αποκλειστικά από την αξιόμειπτη συμπεριφορά που έχει επιδείξει και η οποία έχει επιφέρει ρήξη στον οικογενειακό δεσμό¹⁸⁶.

Επ' αυτού του ζητήματος, στην ΑΠ 1281/1993¹⁸⁷ το Εφετείο έκρινε ορθώς την ύπαρξη βάσιμου λόγου διαζυγίου αναγόμενου στην υπαίτια συμπεριφορά της αποκληρούμενης συζύγου και κατά συνέπεια, το δικαίωμα στον διαθέτη προς αποκλήρωσή αυτής. Συγκεκριμένα, ο διαθέτης εγκατέστησε κληρονόμους τα ανίψια του και αποκλήρωσε τη σύζυγό του επειδή προκαλούσε επί καθημερινής βάσεως επεισόδια σε βάρος του, εγκαταλείποντας τον και εξυβρίζοντας εκείνον και τους συγγενείς του χρησιμοποιώντας υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς. Ειδικότερα, αποκαλούσε τη μητέρα του και πεθερά της "κωλόγρια, παλιόγρια, βλάχα" και τον αδελφό του "χτικιάρη". Επίσης, όταν έπειτα από τροχαίο ατύχημα, κατά το οποίο θανατώθηκαν ο αδελφός του με τη σύζυγό του και τα ως άνω ανίψια του έμειναν απροστάτευτα στην ηλικία των 5 και 10 ετών, εκείνος ανέλαβε τη φροντίδα τους, καθώς και τη

¹⁸⁴ Σταθόπουλος, *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, 2016, σελ.106: Με τον όρο υπαιτιότητα νοείται ο ψυχικός δεσμός του προσώπου προς μια ενέργειά του ή το αποτέλεσμά της, δεσμός ο οποίος δικαιολογεί τον σε βάρος του προσώπου αυτού νόγο· ΠΠρΑθ 10388/1995 ΕλλΔνη 36, 1834: Απαιτείται λόγος διαζυγίου ο οποίος να οφείλεται σε υπαιτιότητα του συζύγου που αποκλείεται· ΕφΑθ 3835/2003 ΕλλΔνη 45, 822· Παρατηρήσεις Μαθθία σε ΠΠρΑθ 10388/1995 ΕλλΔνη 36, 1635: Για αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί ως "υπαιτιότητα" κατά την έννοια του άρθρου αυτού, κάθε στοιχείο της συμπεριφοράς του εναγόμενου, που της προσδίδει χαρακτήρα ασυμβίβαστο με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον γάμο.

¹⁸⁵ Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1842 αρ.4.

¹⁸⁶ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.62.

¹⁸⁷ ΑΠ 1281/1993 ΕλλΔνη 36, 124.

διαμονή τους στην οικία του χωρίς αρχικά η σύζυγός του να φέρει κάποια αντίρρηση. Στη συνέχεια, ωστόσο, εκστόμιζε εναντίον τους φράσεις όπως "μούλικα", "στο διάβολο να πάτε εδώ που μαζευτήκατε", τον δε κληρονομούμενο σύζυγο της αποκαλούσε "πούστη". Συν τοις άλλοις, η αποκληρούμενη συχνά τον εγκατέλειπε για μήνες και επέστρεφε ξανά στην οικία τους, όποτε το ήθελε εκείνη. Την αδιαφορία της αυτή προς τον διαθέτη σύζυγό της συχνά την επιδείκνυε, απουσιάζοντας από τη συζυγική οικία επί δύο και τρία συνεχόμενα βράδια, ώσπου μια μέρα ο διαθέτης ανακάλυψε πως διατηρούσε ερωτικό δεσμό με άλλον άνδρα. Μάλιστα μια μέρα κατά τη διάρκεια έντονου διαπληκτισμού, δεν δίστασε να τον απειλήσει ότι θα τον φονεύσει με το κυνηγετικό του όπλο εξυβρίζοντάς τον παράλληλα με λέξεις όπως "μαλάκα", "πούστη", "κιτρινιάρη", "κερατά". Μετά το εν λόγω συμβάν, ο διαθέτης, λόγω του τρόμου που του προκλήθηκε, διανυκτέρευσε στην οικία της εξαδέλφης του, καταθέτοντας και μήνυση σε βάρος της συζύγου του για την ως άνω συμπεριφορά της. Τέλος, όταν ο ίδιος ασθένησε βαριά και χρειάστηκε να νοσηλευτεί σε νοσοκομείο μέχρι την ημέρα που απεβίωσε, εκείνη όχι μόνο δεν του συμπαραστάθηκε, αλλά δεν παρέστη καν στην κηδεία του. Εκ των ως άνω αναφερόμενων, ο διαθέτης είχε, κατά τον χρόνο θανάτου του, το δικαίωμα άσκησης αγωγής διαζυγίου, αφού ο κλονισμός στη μεταξύ τους σχέση ήταν τόσο έντονος, από συμπεριφορά αναγόμενη σε υπαιτιότητα της αναιρεσείουσας, που καθιστούσε την εξακολούθηση της έγγαμης συμβίωσης αφόρητη. Έτσι λοιπόν, κρίθηκε από το δικαστήριο πως συνέτρεχαν όλες οι προϋποθέσεις της ΑΚ1842, και συνεπώς, η συντελεσθείσα αποκλήρωση της αναιρεσείουσας από τον διαθέτη σύζυγό της ήταν νόμιμη και ισχυρή.

Αντίστοιχα έκρινε το δικαστήριο και στην **ΑΠ 2165/2014**¹⁸⁸ όπου η διαθέτιδα αποκλήρωσε τον σύζυγό της για τον λόγο ότι εκείνος έδειχνε παντελή αδιαφορία και ιδιαίτερη σκληρότητα προς εκείνη, ιδίως την περίοδο που αντιμετώπιζε σοβαρό θέμα με την υγεία της, καθώς έπασχε από καρκίνο. Συγκεκριμένα, την εξύβριζε χρησιμοποιώντας προσβλητικό λεξιλόγιο και την απειλούσε, λέγοντας πως "θα την μακελέψει" σε περίπτωση που τολμούσε να του ζητήσει διαζύγιο. Εξαιτίας της συμπεριφορά του αυτής, η έγγαμη συμβίωσή τους είχε υποστεί τόσο έντονο κλονισμό με αποτέλεσμα να καθίσταται αφόρητη η συνέχισή της για τη διαθέτιδα και επομένως, η ως άνω αποκλήρωση του συζύγου της, κρίθηκε πως είναι απολύτως έγκυρη, αφού η διαθέτιδα είχε βάσιμο λόγο για άσκηση αγωγής διαζυγίου, οφειλόμενο αποκλειστικά σε υπαιτιότητα του αποκληρούμενου, ο οποίος ήταν ενεργός μέχρι τον χρόνο θανάτου της.

Ομοίως έκρινε το Εφετείο στην **ΕφαΘ 350/2015**¹⁸⁹ σύμφωνα με την οποία η διαθέτιδα αποκλήρωσε με τη διαθήκη της τον σύζυγό της και μάλιστα συγχρόνως σε περισσότερα του ενός και όμοιου περιεχομένου πρωτότυπα έγγραφα, επειδή την εγκατέλειψε και δεν της συμπαραστάθηκε ούτε ηθικά, ούτε οικονομικά. Ειδικότερα, η διαθέτιδα με τον αποκληρούμενο, τους οποίους χώριζαν 17 χρόνια, είχε τελέσει γάμο. Ωστόσο, από την αρχή η συμβίωσή τους αυτή δεν ήταν αρμονική, αφού ο ενάγων συμπεριφερόταν στη σύζυγό του απαξιωτικά και βίαια, και συγκεκριμένα την εξύβριζε και την αποκαλούσε «γριά» ενώπιον τρίτων. Μια μέρα μάλιστα την εγκατέλειψε και πήγε να μείνει σε άλλο ακίνητο αδιαφορώντας έκτοτε παντελώς γι' αυτή. Επιπλέον, σε χρονικό διάστημα 15 ετών από τότε που προήλθε η ρήξη της έγγαμης συμβίωσης, δεν συνεισέφερε καθόλου οικονομικά για τη διατροφή της συζύγου του, η οποία αδυνατούσε να καλύψει τις βασικές της ανάγκες για διατροφή, διότι ήταν ανασφάλιστη και σε ηλικία που ήταν αδύνατο να εργαστεί. Κατόπιν των ανωτέρω, η διαθέτιδα είχε βάσιμο λόγο διαζυγίου συνισταμένου στον ισχυρό κλονισμό που επήλθε εξαιτίας της συμπεριφοράς του συζύγου της με αποτέλεσμα να αποβαίνει αφόρητη η περαιτέρω συμβίωση μαζί του και συνεπώς η αποκλήρωσή του τελευταίου καθίστατο ισχυρή.

Είναι προφανές πως κατά τη νομολογία, για τη αποστέρηση της νόμιμης μοίρας του συζύγου από τον διαθέτη, σπουδαίας σημασίας είναι η ύπαρξης υπαιτιότητας στο πρόσωπο του

¹⁸⁸ ΑΠ 2165/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁸⁹ ΕφαΘ 350/2015 ΕλλΔνη 2015, 1747.

αποκληρούμενου συζύγου και δεν είναι αρκετό να υπάρχει απλά βάσιμος λόγος διαζυγίου. Ελλείπει δηλαδή υπαιτιότητας του συζύγου, μη ύπαρξη δικαιώματος αποκλήρωσης του διαθέτη. Ο αποκληρούμενος θα πρέπει με συγκεκριμένες πράξεις ή παραλείψεις του, να θεωρείται υπεύθυνος για τον κλονισμό της έγγαμης συμβίωσης. Η συμπεριφορά αυτή μπορεί να περιλαμβάνει, όπως κρίθηκε στις ανωτέρω αποφάσεις, σοβαρές παραβιάσεις των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συζυγική σχέση, όπως μοιχεία, εγκατάλειψη του ενάγοντος, πλήρη έλλειψη ηθικής, συναισθηματικής και ψυχολογικής στήριξης, βία, λεκτική και σωματική, καθώς και σοβαρή συναισθηματική κακοποίηση. Επομένως, ο διαθέτης έχει το δικαίωμα αποκλήρωσης, μόνο όταν έχει το δικαίωμα να τερματίσει τον γάμο του, εγείροντας αγωγή διαζυγίου λόγω των υπαίτιων ενεργειών του συζύγου του που υπερβαίνουν τα όρια της ανεκτής εντός του γάμου συμπεριφοράς, προκαλώντας σοβαρά προβλήματα και δυσκολίες στη σχέση που οδηγούν εν τέλει και αναμφιβόλως στον ισχυρό κλονισμό αυτής.

Ωστόσο, δεν απαιτείται να ευθύνεται αποκλειστικά ο αποκληρούμενος επιζών σύζυγος προκειμένου να έχει ο διαθέτης το δικαίωμα αποκλήρωσης, καθώς αυτό είναι δυνατόν να υφίσταται και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τυχαίνει να ευθύνονται και οι δύο. Αν όμως ο κλονισμός της έγγαμης σχέσης οφείλεται κατά κύριο λόγο σε υπαιτιότητα του διαθέτη, τότε η αποκλήρωση καθίσταται ανίσχυρη¹⁹⁰. Επ' αυτού, στην **ΠΠρΘεσ 54/2007**¹⁹¹ κρίθηκε πως ο διαθέτης δεν είχε δικαίωμα αποκλήρωσης της συζύγου του, καθώς ο κλονισμός της έγγαμης συμβίωσης οφειλόταν αποκλειστικά στη δική του υπαίτια συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, ο διαθέτης αποκλήρωσε τη σύζυγό του εγκαθιστώντας κληρονόμο του τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Σκύδρας, ισχυριζόμενος ότι τον εγκατέλειψε, ότι ήταν επιθετική μαζί του και απέβλεπε μόνο στην περιουσία του, καθώς και ότι του είχε προκαλέσει σωματικές κακώσεις. Εκτός των ανωτέρω, στη διαθήκη του ανέφερε επίσης πως είχε εγείρει κατά αυτής αγωγή διαζυγίου. Αποδείχθηκε, ωστόσο, ότι ο αποβιώσας όντας ο ίδιος πτυχιούχος πανεπιστημίου, αντιμετώπιζε την ενάγουσα, με την οποία τους χώριζαν 14 χρόνια, ως υποδέεστερη, καθώς εκείνη ήταν απόφοιτος στοιχειώδους εκπαίδευσης. Πολλές φορές μάλιστα της μιλούσε με υποτιμητικό τρόπο χρησιμοποιώντας λέξεις όπως «χωριάτισσα» και «αγράμματη», θίγοντας έτσι την αξιοπρέπειά της. Επίσης, παρά το γεγονός ότι ο ίδιος αντιμετώπιζε πρόβλημα τεκνογονίας, αρνήθηκε να υποβληθεί σε σχετική θεραπεία προς απόκτηση τέκνων. Να αναφερθεί πως για την κάλυψη των ατομικών της αναγκών της παρείχε εβδομαδιαίως το ευτελές ποσό των 1.000 έως 2.000 δραχμών. Συν τοις άλλοις, προέβη σε μεταβιβάσεις λόγω δωρεάς στην ξαδέλφη του και την ανιψιά του, ακινήτων σημαντικής αξίας, εκδηλώνοντας με την ως άνω ενέργειά του πρόθεση αποκλήρωσης της συζύγου του. Επακόλουθο της συμπεριφοράς του αυτής ήταν η δημιουργία μεταξύ τους συνεχών προστριβών και εντάσεων σε σημείο που ο διαθέτης χειροδικούσε επανειλημμένα σε βάρος της. Η κατάσταση αυτή ξεπέρασε κάθε όριο όταν ο διαθέτης μια μέρα έφτασε στο σημείο να προκαλέσει τραυματικές κακώσεις στο πρόσωπο και στο σώμα της αποκληρωθείσας συζύγου του, την οποία μετά τον ως άνω ξυλοδαρμό, την έδιωξε από τη συζυγική οικία αναγκάζοντάς την να καταφύγει στην οικία του γαμπρού της όπου παρέμεινε εκεί για ένα έτος. Αντιθέτως, σχετικά με τη συμπεριφορά της συζύγου του, ουδόλως αποδείχθηκε στο δικαστήριο ότι η ενάγουσα προκάλεσε στον αποβιώσαντα σύζυγο της τις επικαλούμενες στην ως άνω διαθήκη του σωματικές κακώσεις. Η μεταξύ τους διάσταση, οφειλόταν σε λόγους που αφορούσαν αποκλειστικά το πρόσωπο του αποβιώσαντος, ενώ δεν αποδείχθηκε κανένα παράπτωμα ή λόγος διαζυγίου εκ μέρους της ενάγουσας. Κατά συνέπεια, η γενόμενη αποκλήρωση αυτής με την εν λόγω διαθήκη του αποβιώσαντος συζύγου της, είναι μη νόμιμη και ανίσχυρη, αφού δεν αποδείχθηκε το αληθές των αναφερόμενων στη διαθήκη του λόγων αποκλήρωσης και επομένως, δεν είχε το δικαίωμα κατά τον χρόνο του θανάτου του να ζητήσει τη λύση του γάμου. Στη κρινόμενη υπόθεση είναι προφανές πως ο αποκλειστικά

¹⁹⁰ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.652· Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.63· Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.582.

¹⁹¹ ΠΠρΘεσ 54/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

υπαίτιος του κλονισμού της έγγαμης συμβίωσης, ήταν ο διαθέτης με αποτέλεσμα να μην πληρούνται οι προϋποθέσεις της ΑΚ1842, εν προκειμένω της ύπαρξης της υπαιτιότητας στο πρόσωπο της αποκληρούμενου συζύγου, και ως εκ τούτου η αποκλήρωση είναι ανίσχυρη.

Δικαίωμα αποκλήρωσης δεν θα υφίσταται, επίσης, σε περίπτωση που οι σύζυγοι είναι τουλάχιστον δύο έτη σε διάσταση, καθώς δεν πληρούται η προϋπόθεση της υπαιτιότητας του αποκληρωθέντος συζύγου, αφού σύμφωνα με την ΑΚ1439 παρ.3 ύστερα από τουλάχιστον διετή διάσταση μεταξύ των συζύγων ο κλονισμός τεκμαίρεται αμάχητα έστω και αν ο λόγος του κλονισμού αφορά στο πρόσωπο του ενάγοντος¹⁹².

4.3. Δικαίωμα του διαθέτη να ασκήσει αγωγή διαζυγίου, το οποίο να υφίσταται κατά τον χρόνο θανάτου του.

Για να τύχει εφαρμογής η ΑΚ1842 ο διαθέτης θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να ασκήσει για βάσιμο λόγο αγωγή διαζυγίου κατά του συζύγου του, ο οποίος φέρει την υπαιτιότητα, όχι μόνο κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, αλλά και κατά τον χρόνο θανάτου του¹⁹³. Αυτό σημαίνει ότι το κλονιστικό γεγονός που προήλθε από υπαιτιότητα του αποκληρούμενου συζύγου, θα πρέπει να υφίσταται μέχρι τον θάνατο του διαθέτη, ειδάλλως η αποκλήρωση θα είναι ανίσχυρη¹⁹⁴. Ωστόσο δικαίωμα για αποκλήρωση δεν υφίσταται στην περίπτωση που το δικαίωμα για άσκηση αγωγής διαζυγίου έχει αποσβεσθεί είτε με παροχή συγγνώμης¹⁹⁵ στον σύζυγο που προκάλεσε με τη συμπεριφορά του τον ισχυρό κλονισμό, είτε γιατί συναίνεσε στην ως άνω υπαίτια συμπεριφορά, είτε διότι παραιτήθηκε από το δικαίωμά του αυτό της άσκησης αγωγής διαζυγίου. Αναφορικά με το εν λόγω ζήτημα, όπως εξετάσθηκε ανωτέρω, στις ακόλουθες αποφάσεις ΑΠ1375/2004, ΕφΑ05065/2010, ΠΠρΑ0323/2011, ΑΠ1281/1993, ΑΠ2165/2014 κρίθηκε από το Δικαστήριο πως ο διαθέτης είχε βάσιμο λόγο διαζυγίου και ενεργό μέχρι και τον χρόνο θανάτου του, αναγόμενο σε υπαιτιότητα του αποκληρούμενου συζύγου, γεγονός που κατέστησε έγκυρη την αποκλήρωσή του. Ωστόσο, αντίθετα έκρινε το δικάσαν δικαστήριο στην **ΕφΘεσ 2513/2005**¹⁹⁶ σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα του διαθέτη να λύσει τον γάμο του για λόγο αναγόμενο σε υπαιτιότητα της ενάγουσας συζύγου του, έπαψε να υφίσταται κατά τον χρόνο θανάτου του με περαιτέρω συνέπεια το ανίσχυρο της προηγηθείσας από τον ίδιο αποκλήρωσης της τελευταίας. Ειδικότερα, ο διαθέτης, επειδή η σύζυγός του εγκατέλειψε τη συζυγική τους κατοικία, την αποκλήρωσε με τη διαθήκη του, αφήνοντας μοναδικούς κληρονόμους τα τέκνα του. Όπως αποδείχθηκε, η ενάγουσα ένα καλοκαίρι εγκατέλειψε πράγματι τη συζυγική οικία, παίρνοντας μαζί της τα προσωπικά της αντικείμενα και εγκαταστάθηκε σε συγγενικό της πρόσωπο στα Γιαννιτσά. Ωστόσο, από το φθινόπωρο του ίδιου έτους η ενάγουσα επέστρεψε στον σύζυγό της, ο οποίος εκτιμώντας τη μεταμέλειά της, την δέχθηκε στη συζυγική οικία τους και συνέχισαν να συμβιώνουν ομαλά πλέον χωρίς κανένα πρόβλημα μέχρι τον θάνατό του. Η ενάγουσα μάλιστα ενδιαφερόταν για τον διαθέτη σύζυγό της, αφού τον φρόντιζε διαρκώς, ιδίως κατά την περίοδο που οι ανάγκες του για περιποίηση ήταν αυξημένες, καθώς αντιμετώπιζε σοβαρά ψυχοσωματικά προβλήματα

¹⁹² Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.582· ΑΠ 1281/1993 ΕλλΔνη 36, 124· ΕφΑθ 3835/2003 ΕλλΔνη 45, 822· ΕφΑθ 1714/2000 ΕλλΔνη 42, 793.

¹⁹³ ΑΠ 1790/2009 ΕλλΔνη 51, 699: Ο διαθέτης για να έχει δικαίωμα αποκλήρωσης του συζύγου του, πρέπει, κατά τον χρόνο του θανάτου του να είχε βάσιμο και ενεργό λόγο διαζυγίου που να ανάγεται σε υπαιτιότητα του επιζώντος συζύγου, εφόσον ο ίδιος ο διαθέτης δεν είχε ασκήσει μέχρι τον χρόνο θανάτου του το δικαίωμα διαζεύξεως· ΠΠρΠειρ 3076/1998 ΑρχΝ 50, 529.

¹⁹⁴ ΑΠ 865/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρο 1842 αρ.5.

¹⁹⁵ ΕφΘεσ 2513/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: Από το φθινόπωρο όμως του ίδιου έτους η ενάγουσα επέστρεψε στον σύζυγό της, ο οποίος εκτιμώντας τη μεταμέλειά της την δέχθηκε στο συζυγική οικία τους και συνέχισαν την έγγαμη συμβίωση ομαλά πλέον χωρίς κανένα πρόβλημα μέχρι το τέλος της ζωής του.

¹⁹⁶ ΕφΘεσ 2513/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

υγείας. Το γεγονός ότι ζούσαν μαζί αρμονικά ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο κληρονομούμενος το τελευταίο έτος προ της αποβίωσής του, κατέστησε την ενάγουσα σύζυγό του ειδική πληρεξούσια, αντιπρόσωπό και αντίκλητό του με σκοπό να εισπράττει κάθε είδους απαιτήσή του, καθώς και να προβαίνει σε καταθέσεις και αναλήψεις οποιουδήποτε χρηματικού ποσού από λογαριασμό που τηρούσε σε συγκεκριμένη τράπεζα. Στην κρινόμενη υπόθεση, η σύζυγος επέστρεψε στην οικία τους και συνέχισαν να συμβιώνουν ειρηνικά μέχρι τον θάνατο του κληρονομούμενου, με αποτέλεσμα να μην συντρέχει πλέον βάσιμος λόγος άσκησης αγωγής διαζυγίου και κατά συνέπεια, ούτε δικαίωμα για αποκλήρωση αυτής. Επομένως, ορθώς κρίθηκε πως, εφόσον ο διαθέτης σύζυγος δεν είχε κατά τον χρόνο του θανάτου του δικαίωμα να λύσει τον γάμο του για λόγο αναγόμενο σε υπαιτιότητα της ενάγουσας, η αποκλήρωση είναι ανίσχυρη και εκείνη δικαιούται το ποσοστό που αντιστοιχεί στη νόμιμη μοίρα της ως νόμιμος κληρονόμος του.

Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο και στην **ΠΠρΘεσ 7241/2013**¹⁹⁷ κατά την οποία ο διαθέτης ενώ αρχικά προέβη σε σύνταξη διαθήκης στην οποία εγκαθιστούσε μοναδική κληρονόμο του σε όλη του την περιουσία τη σύζυγό του, καθώς δεν είχαν τέκνα, στη συνέχεια προέβη στη σύνταξη μιας δεύτερης διαθήκης, ανακαλώντας όλες τις προηγούμενες, στην οποία αποκλήρωνε τη σύζυγό του επειδή έπινε πολύ και ασκούσε βία εναντίον του σε σημείο που πολλές φορές αναγκαζόταν να διανυκτερεύει εκτός της οικίας του. Επίσης, λόγω και της κρίσιμης και συνεχώς επιδεινούμενης κατάστασης της υγείας του, καθώς αντιμετώπιζε σοβαρά θέματα υγείας, ανέφερε επιπλέον στη διαθήκη του πως κατήγγειλε την ως άνω συμπεριφορά στην αστυνομία και πως έχει σκοπό να ασκήσει και αγωγή διαζυγίου. Ωστόσο, μετά από κάποιο διάστημα παρουσιάστηκε σε συμβολαιογράφο και ζήτησε τη σύνταξη δήλωσης στην οποία δήλωνε πως επιθυμούσε όταν είναι άρρωστος να τον πλησιάζει μόνο η σύζυγός του και να ενημερώνεται μόνο εκείνη από τους γιατρούς. Επίσης, έδινε εντολή στη σύζυγό του να φροντίσει εκείνη για την ταφή του και ακόμη να μην την ενοχλήσει κανένας από τους συγγενείς του, καθώς εκείνη ενεργεί σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Με την ως άνω δήλωσή του ο κληρονομούμενος εκδήλωσε με πανηγυρικό τρόπο την πρόθεσή του να συγχωρήσει τη σύζυγό του για την προγενέστερη συμπεριφορά που είχε επιδείξει εις βάρος του. Η παροχή αυτή συγγνώμης προς τη σύζυγό του ενισχύεται και από το γεγονός πως το ζευγάρι συνέχισε να συμβιώνει αρμονικά μέχρι τον θάνατο του διαθέτη και συγκεκριμένα για οκτώ χρόνια μετά τα ανωτέρω περιστατικά, κατά τα οποία η σύζυγός του του συμπαραστάθηκε με κάθε τρόπο σε όλα τα προβλήματα που ανέκυψαν σχετικά με την υγεία του, καθώς και από το γεγονός της ουδέποτε άσκησης μέχρι τον θάνατό του αγωγής διαζυγίου. Η βούλησή του αυτή παροχής συγγνώμης αποδεικνύεται, επίσης, και από το γεγονός ότι ο διαθέτης κατέστησε τη σύζυγό του ειδική πληρεξούσια, αντιπρόσωπο και αντίκλητό του ώστε να τον εκπροσωπεί σε πάσης φύσεως θέματα που τον αφορούν, να διαχειρίζεται όλη την ακίνητη περιουσία του, να εισπράττει τα πάσης φύσεως εισοδήματά του, να καταθέτει χρήματα σε τράπεζες στο όνομά του και να εισπράττει χρήματα, να ανοίγει και να κλείνει λογαριασμούς τραπεζών, να κάνει αναλήψεις χρημάτων μετρητών, να εκμισθώνει για λογαριασμό του οποιοδήποτε ακίνητό του κ.λπ. Κατά συνέπεια, εφόσον δεν υπήρχε βάσιμος και υπαίτιος λόγος διαζυγίου, αποδιδόμενος στο πρόσωπο της συζύγου του, κατά τον χρόνο του θανάτου του διαθέτη, λόγω της έμπρακτης συγγνώμης που επακολούθησε μετά τη σύνταξη της διαθήκης που την αποκλήρωνε, η αποκλήρωση της ενάγουσας, καθίστατο ανίσχυρη.

Κατόπιν των ανωτέρω, είναι προφανές πως εφόσον δεν πληρούται η προϋπόθεση της ύπαρξης του δικαιώματος άσκησης αγωγής διαζυγίου και κατ' επέκταση αποκλήρωσης κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη, η αποκλήρωση δεν έχει καμία ισχύ. Θα ήταν ανεπιεικές, σε περιπτώσεις, όπως οι προαναφερθείσες, όπου η αρμονική συμβίωση μεταξύ των συζύγων έχει αποκατασταθεί πλήρως, να αποκλειστεί ο μεριδούχος σύζυγος από το κληρονομικό του

¹⁹⁷ ΠΠρΘεσ 7241/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

δικαίωμα. Για τον λόγο αυτό, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1842 και η αποκλήρωση να είναι έγκυρη, εξετάζεται ενδελεχώς από τα δικαστήρια και η μετέπειτα της αποκλήρωσης συμπεριφορά των συζύγων, καθώς θα συνιστούσε αυστηρή και άδικη κύρωση η στέρηση της νόμιμης μοίρας από τον μετανοούντα σύζυγο, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υπήρξε πράγματι συνειδητοποίηση του σφάλματος, μεταμέλεια, πρόθεση για επανόρθωση, επανασύνδεση και επαναφορά στην ομαλή και ισορροπημένη συμβίωση μέχρι τον χρόνο θανάτου του διαθέτη.

Η πάροδος, επίσης, εύλογου διαστήματος αποτελεί κατά περίπτωση λόγο απώλειας του δικαιώματος οριστικής διακοπής της έγγαμης συμβίωσης¹⁹⁸. Όσον αφορά το ζήτημα της εφαρμογής της διάταξης στο σύμφωνο συμβίωσης έχουν να λεχθούν τα εξής: το πρόβλημα που έχει ανακύψει είναι πως ενώ η λύση του γάμου επιτυγχάνεται ύστερα από έκδοση διαζυγίου, η λύση του συμφώνου συμβίωσης που καταρτίζεται βάσει του ν. 3719/2008 επέρχεται σύμφωνα με το άρθρο 4 του ίδιου νόμου¹⁹⁹. Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι λόγω της ευκολίας στη λύση του συμφώνου συμβίωσης, δεν είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ1842, γεγονός που έχει ως συνέπεια ο ετερόφυλος σύντροφος να μην μπορεί να στερηθεί τη νόμιμη μοίρα του και ως εκ τούτου να βρίσκεται σε πιο πλεονεκτική θέση από εκείνη του επιζώντος συζύγου²⁰⁰. Εν τούτοις, το σκεπτικό αυτό δεν συνάδει ούτε με τον δικαιολογητικό λόγο του συμφώνου συμβίωσης, που σκοπό έχει να μην απονεμηθούν παραπάνω δικαιώματα στον επιζώντα ετερόφυλο σύντροφο από εκείνα του συζύγου, ούτε συμφωνεί με το δίκαιο της αναγκαστικής διαδοχής που επιτρέπει την αποκλήρωση για συγκεκριμένους περιοριστικά αναφερόμενους στον νόμο λόγους²⁰¹. Συνεπώς, κατόπιν των ανωτέρω, θα πρέπει να γίνει δεκτό πως δυνατότητα για τον διαθέτη να αποκληρώσει τον σύντροφό του, υπάρχει στην περίπτωση που εξαιτίας της υπαίτιας συμπεριφοράς του, γεννήθηκε βάσιμος λόγος διαζυγίου, εξαιτίας του οποίου, αν είχε τελέσει γάμο, θα είχε τη δυνατότητα λύσης του με άσκηση αγωγής διαζυγίου²⁰². Με τον ίδιο τρόπο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί και ο σύντροφος ύστερα από σύμφωνο συμβίωσης που έχει καταρτίσει στο πλαίσιο του ν. 4356/2015. Η όμοια αυτή αντιμετώπιση δικαιολογείται από τη διατύπωση του άρθρου 8 του ίδιου νόμου, σύμφωνα με το οποίο τα κληρονομικά δικαιώματα του συντρόφου θα ρυθμίζονται με βάση τις διατάξεις του ΑΚ που αφορούν τα αντίστοιχα δικαιώματα του συζύγου. Η σημασία αυτής της παραπομπής έγκειται στο γεγονός ότι όπου ο ΑΚ αναφέρεται στον «σύζυγο», θα ρυθμίζει πλέον αναλογικά και τα σχετικά ζητήματα που αφορούν τον σύντροφο²⁰³. Τέλος, το βάρος απόδειξης του λόγου αποκλήρωσης φέρει εκείνος, ο οποίος την επικαλείται²⁰⁴.

Θα πρέπει να επισημανθεί πως στην περίπτωση που έχει ασκηθεί αγωγή διαζυγίου για βάσιμο λόγο, εφαρμοζόμενη της ΑΚ1822, δεν συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος του κληρονομούμενου συζύγου να προβεί με διάταξη τελευταίας βούλησης σε αποκλήρωση ταυτόχρονα του υπαίτιου συζύγου του με αποτέλεσμα της στέρησης από εκείνον της νόμιμης

¹⁹⁸ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 182.

¹⁹⁹ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 183. Για το σύμφωνο συμβίωσης που καταρτίζεται και μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου βάσει του ν. 4356/2015, η διαδικασία λύσης του προβλέπεται στο άρθρο 7 του ίδιου νόμου.

²⁰⁰ Παντελίδου, «Κριτικές παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου «Σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης»», *ΕφΑΔ 1/2008*, σελ.391.

²⁰¹ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 183.

²⁰² Ψούνη, «Η διαμόρφωση των κληρονομικών σχέσεων στο πλαίσιο του Συμφώνου Συμβίωσης του ν. 3719/2008», *ΕφΑΔ 2/2009*, σελ. 23· Παπαχρίστου, «Σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης: αντίπαλο δέος του γάμου ή εναλλακτική μορφή συμβίωσης;», *ΕφΑΔ 1/2008* σελ.395· Φίλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ.658.

²⁰³ Σαϊτάκης, «Κληρονομικού δικαίου συνέπειες από το νέο σύμφωνο συμβίωσης (Ν 4356/2015)», *ΕφΑΔ 8/2015*, σελ.955, η νομοθετική παραπομπή καταλαμβάνει τις διατάξεις των άρθρων 1785, 1840-1842 και 1860 ΑΚ.

²⁰⁴ ΑΠ 1281/1993 ΕλλΔνη 36, 124· ΕφΑθ 97/2000 ΕλλΔνη 41, 1416· ΕφΑθ 6851/1990 ΕλλΔνη 32, 1648: Έτσι, σε περίπτωση που ο αποκληρωθείς σύζυγος εγείρει αγωγή, επικαλούμενος την ανυπαρξία ή την αλήθεια του λόγου της αποκληρώσεώς του, ο εναγόμενος, δηλαδή εκείνος που ωφελείται από τη διαθήκη που περιέχει τη διάταξη για την αποκλήρωση, οφείλει να αποδείξει την ύπαρξη ή την αλήθεια του λόγου της αποκλήρωσης.

μοίρας του. Η ως άνω ενέργεια του κληρονομούμενου, να προβεί δηλαδή στην αποκλήρωση του συζύγου του, καταθέτοντας παράλληλα αγωγή διαζυγίου κατ' αυτού, έχοντας βάσιμο λόγο, ενδείκνυται στην περίπτωση που επέλθει ο θάνατός του πριν από την επίδοση της αγωγής, με αποτέλεσμα να μην πληρούνται η προϋπόθεση της άσκησης αγωγής διαζυγίου της ΑΚ1822 και συνεπώς, να τυγχάνει ανεφάρμοστη²⁰⁵. Ωστόσο, μπορεί να συμβεί και το αντίστροφο, δηλαδή να καταστεί ανίσχυρη η αποκλήρωση, λόγω ακυρότητας της διαθήκης που την περιέχει, και ως εκ τούτου να είναι δυνατή η εφαρμογή μόνο της ΑΚ1822²⁰⁶.

IV. ΑΠΟΣΒΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗΣ ΜΕ ΣΥΓΓΝΩΜΗ

Προκειμένου να είναι έγκυρη η αποκλήρωση, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να μην έχει παρασχεθεί συγγνώμη στον αποκληρούμενο μεριδούχο. Σύμφωνα με την ΑΚ1844 εδ. α', το δικαίωμα του διαθέτη για αποκλήρωση αποσβήνεται με συγγνώμη. Συγγνώμη είναι η εκδήλωση με οποιονδήποτε τρόπο της επιθυμίας του διαθέτη, θεωρώντας ότι έχει αποκατασταθεί ο οικογενειακός δεσμός που είχε διαταραχθεί, να συγχωρήσει τον μεριδούχο του για το παράπτωμα που τέλεσε και το οποίο αποτελεί τον λόγο αποκλήρωσής του²⁰⁷. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, γίνεται δεκτό ότι πρόκειται για οιονεί δικαιοπραξία και συγκεκριμένα για ανακοίνωση συναισθήματος, γεγονός το οποίο έχει ως συνέπεια να γίνεται ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων για τη δικαιοπρακτική ικανότητα, καθώς και των διατάξεων για τα ελαττώματα της βούλησης²⁰⁸. Καθώς πρόκειται για οιονεί δικαιοπραξία, με την παροχή συγγνώμης αποσβήνεται το δικαίωμα αποκλήρωσης, ανεξαρτήτως της βουλήσεως του διαθέτη.

Επισημαίνεται πως λόγω της νομικής αυτής φύσης της, η συγγνώμη δεν μπορεί να εξαρτηθεί ούτε από αίρεση, ούτε από προθεσμία. Επίσης, προκειμένου η συγγνώμη να επιφέρει απόσβεση του δικαιώματος για αποκλήρωση, θα πρέπει να έχει παρασχεθεί από τον ίδιο τον διαθέτη, ακόμη και στην περίπτωση που το παράπτωμα του μεριδούχου προκλήθηκε εις βάρος του συζύγου ή κατιόντος του, ενώ δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η περιέλευση αυτής στον αποκληρούμενο μεριδούχο. Ωστόσο, θα πρέπει να ερευνάται στις περιπτώσεις αυτές αν ο διαθέτης εξέφρασε απλώς την επιθυμία του, ευχόμενος για την επέλευση κάποιου γεγονότος, οπότε δεν θα επηρεάζεται η εγκυρότητα της παρασχεθείσας συγγνώμης²⁰⁹.

Η συγγνώμη μπορεί να παρασχεθεί από τον διαθέτη εγκύρως είτε πριν, είτε μετά τη σύνταξη της διαθήκης με την προϋπόθεση όμως ότι ο διαθέτης θα πρέπει να έχει γνώση τουλάχιστον των βασικών σημείων του παραπτώματος του μεριδούχου, ακόμη και αν αγνοεί ότι αυτό συνιστά λόγο αποκλήρωσης. Μπορεί, επίσης, να δοθεί ρητά ή να συνάγεται σιωπηρά από τη γενικότερη συμπεριφορά του διαθέτη απέναντι στον αποκληρούμενο μεριδούχο²¹⁰. Στην ΕφΑθ 1761/1979²¹¹ κρίθηκε πως η συμπεριφορά του διαθέτη και συγκεκριμένα η συγκατοίκηση με τον αποκληρωθέντα μέχρι τον χρόνο του θανάτου του, καθώς και το γεγονός ότι κατέστησε αυτόν πληρεξούσιό του ώστε να διαχειρίζεται την περιουσία του, συνιστά σιωπηρή παροχή συγγνώμης και επομένως, η γενόμενη αποκλήρωσή αυτού κατέστη ανίσχυρη. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να συνάγεται σαφώς πως ο διαθέτης, είτε ρητά, είτε σιωπηρά,

²⁰⁵ ΑΠ 766/2004 ΕλλΔνη 46, 454: Όπου αναφέρει: «... χωρίς να εμποδίζεται από την ως άνω διάταξη του άρθρου 1842, η οποία απαιτεί για την αποκλήρωση βάσιμο λόγο διαζυγίου απότοκο υπαίτιας συμπεριφοράς του συζύγου, έχει όμως εφαρμογή όταν ο κληρονομούμενος δεν είχε ασκήσει μέχρι το θάνατό του το δικαίωμα διαζεύξεως».

²⁰⁶ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 185.

²⁰⁷ Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1844 αρ.1· ΠΠρΘεσ 11633/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁰⁸ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.584· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1844 αρ.2· Αντίθετος ο Βουζίκας (*Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.653), κατά τον οποίο δεν γίνεται να τύχουν εφαρμογής οι εν λόγω διατάξεις, αφού πρόκειται για απλό πραγματικό γεγονός.

²⁰⁹ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.585· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1844 αρ.3.

²¹⁰ Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρα 1844 αρ. 6· Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.190.

²¹¹ ΕφΑθ 1761/1979 ΕλλΔνη 16, 595.

έχει συγχωρήσει τον μεριδούχο για το παράπτωμά του, το οποίο θεμελιώνει τον λόγο αποκλήρωσης²¹². Υποστηρίζεται η άποψη²¹³ ότι η συγγνώμη μπορεί να δοθεί από τον διαθέτη μόνο αυτοπροσώπως, γίνεται όμως δεκτό ότι μπορεί να παρασχεθεί και μέσω τρίτου²¹⁴ που ενεργεί ως άγγελος και όχι ως αντιπρόσωπος²¹⁵.

Αν δοθεί συγγνώμη στον μεριδούχο πριν από τη σύνταξη της διαθήκης, τότε λοιπόν το δικαίωμα που έχει ο διαθέτης για αποκλήρωση αυτού αποσβήνεται και επομένως, δεν υφίσταται λόγος αποκλήρωσης. Αν η συγγνώμη δοθεί μετά τη σύνταξη της διαθήκης, η αποκλήρωση καθίσταται ανίσχυρη²¹⁶. Η απόσβεση του δικαιώματος αποκλήρωσης έχει αναδρομική ενέργεια, αφού καθιστά ανίσχυρες και προγενέστερες της παροχής συγγνώμης διατάξεις περί αποκλήρωσεως. Συνέπεια αυτού αποτελεί το γεγονός ότι ο μεριδούχος που αποκληρώθηκε, έχει δικαίωμα πλέον στο ποσοστό που αντιστοιχεί στη νόμιμη μοίρα του, αλλά εξακολουθεί να αποκλείεται από την εξ αδιαθέτου διαδοχή. Αυτό σημαίνει ότι οι περιεχόμενες στη διαθήκη διατάξεις υπέρ άλλων κληρονόμων παραμένουν ισχυρές και δεν επηρεάζονται από το γεγονός αυτό. Δεν αποκλείεται, ωστόσο, να ακυρωθούν και αυτές στην περίπτωση που συντρέχουν οι όροι της ΑΚ1874 και εν τέλει να χωρήσει η εξ αδιαθέτου διαδοχή. Τέλος, είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί και η ΑΚ181 στην περίπτωση που ο διαθέτης δεν θα συνέτασσε καθόλου διαθήκη αν δεν υπήρχε η άκυρη αποκλήρωση²¹⁷.

V. ΑΠΟΚΛΗΡΩΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Σύμφωνα με την ΑΚ1845, αν ο κατιών μεριδούχος ζει άσωτο βίο²¹⁸ ή είναι βαριά χρεωμένος, ο διαθέτης έχει τη δυνατότητα να ορίσει με τη διαθήκη του να περιέλθει η νόμιμη μοίρα του ως άνω μεριδούχου στους κατιόντες του, ανάλογα με το ποσοστό της εξ αδιαθέτου μερίδας που δικαιούται ο καθένας, είτε να ορίσει για τη διοίκησή της εκτελεστή, είτε και τα δύο. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αναφορά του λόγου αποκλήρωσης στη διαθήκη, καθώς και λήψη προληπτικών μέτρων για τη συντήρηση του μεριδούχου. Το βάρος απόδειξης της αποκλήρωσης, το έχει εκείνος που την επικαλείται. Η αποκλήρωση δεν έχει ισχύ, αν κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη έπαψε να υπάρχει ο λόγος αυτής.

Η εν λόγω διάταξη συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση αποκλήρωσης, η οποία διαφοροποιείται από τη συνήθη αποκλήρωση, αφού ο διαθέτης την κάνει επιδιώκοντας τη διαφύλαξη του συμφέροντος του κατιόντος μεριδούχου, καθώς και την προστασία της οικογένειάς του από τον κίνδυνο της κακής διαχείρισης της νόμιμης μοίρας εξαιτίας της ασωτίας ή του κατάχρεου αυτού. Πρόκειται για τη λεγόμενη αποκλήρωση που γίνεται για λόγους πρόνοιας, η οποία διαφέρει από τη συνήθη, κυρίως λόγω του ότι αποτελεί ειδικό τρόπο κατάλειψης της νόμιμης μοίρας σε μεριδούχο²¹⁹.

Προκειμένου να είναι έγκυρη η αποκλήρωση που γίνεται για λόγους πρόνοιας, θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις: i) η βούληση του διαθέτη για αποκλήρωση του κατιόντος μεριδούχου θα πρέπει να γίνεται με διαθήκη. Ωστόσο, δεν χρειάζεται να γίνει με πανηγυρικό τρόπο, αλλά αρκεί να συνάγεται η αληθινή βούληση του διαθέτη μέσω της ερμηνείας της διαθήκης²²⁰. ii) θα πρέπει να υπάρχει νόμιμος λόγος αποκλήρωσης επί πρόνοια. Δηλαδή για

²¹² ΠΠρΘεσ 7241/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΕφΘεσ 2513/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1006/1980 ΝοΒ 29/1981, 333.

²¹³ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1976, σελ.653.

²¹⁴ Λιώση, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1844 αρ. 3.

²¹⁵ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.76.

²¹⁶ Καράκωστας, *Αστικός Κώδικας. Ερμηνεία-Σχόλια-Νομολογία*, άρθρο 1844.

²¹⁷ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.586· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1844 αρ.7.

²¹⁸ ΑΠ 1043/1982 ΝοΒ 31, 1163: Η ασωτία μέχρι ενός σημείου είναι ελάττωμα του χαρακτήρα, ενώ πέρα από αυτό αποτελεί εκδήλωση ψυχικής ανωμαλίας. Η διαπίστωσή της δεν ελέγχεται αναίρετικά.

²¹⁹ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.586· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1845 αρ.1.

²²⁰ Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1845 αρ.4.

να είναι έγκυρη η αποκλήρωση, θα πρέπει να υπάρχει ένας από τους περιοριστικά αναφερόμενους στον νόμο λόγους. Ο μεριδούχος κατιών μπορεί συγκεκριμένα να αποκληρωθεί είτε επειδή ζει άσωτο βίο, είτε επειδή είναι καταχρεωμένος. Ο όρος «άσωτος βίος» αναφέρεται σε έναν τρόπο ζωής ο οποίος χαρακτηρίζεται από υπερβολές και καταχρήσεις, καθώς και κατασπατάληση της περιουσίας μέσω πραγματοποίησης δυσανάλογων εξόδων που υπερβαίνουν κατά πολύ τις οικονομικές δυνατότητες του προσώπου. Η ασωτία της εν λόγω διατάξεως, έχει την ίδια έννοια με εκείνη της ΑΚ1666 παρ.1 αρ.2, σύμφωνα με την οποία ένα πρόσωπο δύναται να υποβληθεί σε δικαστική συμπαράσταση στην περίπτωση που εκθέτει σε κίνδυνο στέρησης τον εαυτό του, τον σύζυγό του, τους κατιόντες του ή τους ανιόντες του, λόγω ασωτίας ή λόγω της περιέλευσής του σε κατάσταση τοξικομανίας ή αλκοολισμού²²¹. Υποστηρίζεται η άποψη²²² πως, επειδή ο νόμος δεν κάνει καμία αναφορά επ' αυτού, είναι άνευ σημασίας για την αποκλήρωση το γεγονός της υποβολής ή όχι του μεριδούχου σε δικαστική συμπαράσταση, όπως και η ανηλικότητα αυτού. Ωστόσο, υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη²²³ κατά την οποία για τις ανωτέρω κατηγορίες προσώπων δεν τίθεται λόγος αποκλήρωσής τους, καθώς δεδομένου ότι βρίσκονται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης, δεν δύναται ούτως ή άλλως να διοικούν την περιουσία τους και συνεπώς, δεν υπάρχει κίνδυνος κατασπατάλησης της νόμιμης μοίρας που θα τους περιέλθει. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν θα πρέπει να οδηγούμαστε σε σημείο που να αποκλείεται κάθε δυνατότητα αποκλήρωσης των κατιόντων αυτών για λόγους πρόνοιας, όταν το μέτρο αυτό ουσιαστικά αποσκοπεί στην προστασία του ίδιου του κατιόντος και της οικογένειάς του²²⁴. Όσον αφορά το κατάχρεο, ο μεριδούχος κατιών θεωρείται καταχρεωμένος όταν το παθητικό της περιουσίας του, δηλαδή το σύνολο των υποχρεώσεων και των χρεών του, ξεπερνά κατά πολύ το ενεργητικό της ή είναι τόσο μεγάλο που ενέχει ο κίνδυνος να εξαντλήσει ολόκληρη ή το μεγαλύτερο μέρος της νόμιμης μοίρας που θα του καταλειφθεί. Ωστόσο, η κήρυξη σε πτώχευση του μεριδούχου κατιόντος δεν καθιστά απαραίτητως καταχρεωμένο τον οφειλέτη και επομένως, δεν αρκεί για να στοιχειοθετηθεί ο λόγος αποκλήρωσης της ΑΚ1845²²⁵.

Θα πρέπει να επισημανθεί πως παρότι η ΑΚ1845 κάνει αναφορά μόνο στην περίπτωση της ασωτίας, θα πρέπει να γίνεται ανάλογη εφαρμογή και στις περιπτώσεις τοξικομανίας ή αλκοολισμού του μεριδούχου κατιόντος, αφού η δικαιολογητική βάση της ρύθμισης που είναι η προστασία του ίδιου και της οικογένειάς του, συντρέχει και σε αυτές τις περιπτώσεις. Το ότι θα πρέπει να είναι ενιαία η αντιμετώπιση των τριών αυτών περιπτώσεων δικαιολογείται από το γεγονός ότι κατά κανόνα τα χαρακτηριστικά ελαττώματα της τοξικομανίας και του αλκοολισμού οδηγούν σε άσωτο βίο²²⁶. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, **ΠΠρΑθ 2608/2014**²²⁷, κατά την οποία ο διαθέτης αποκλήρωσε τον υιό του για τον λόγο ότι ήταν χρήστης ναρκωτικών ουσιών, ορίζοντας η νόμιμη μοίρα του να περιέλθει στα τέκνα που τυχόν θα αποκτήσει και ταυτοχρόνως εκτελεστή διαθήκης την κόρη του και αδελφή του αποκληρωθέντος. Ο ενάγων υποστήριξε πως κανένας από τους λόγους της ΑΚ1845 δεν υφίσταται στην περίπτωσή του, καθώς ούτε βίο άσωτο διήγε, ούτε υπήρξε

²²¹ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.588.

²²² Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.102, με το σκεπτικό ότι όταν ενηλικιωθεί ο μεριδούχος θα έχει τη διοίκηση της περιουσίας του· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρο 1845 αρ.6.

²²³ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.658.

²²⁴ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 193.

²²⁵ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.639· Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρο 1845 αρ.8· βλ. άρθρο 3 παρ. 1 και 5 παρ. 2 ΠτωχΚ ότι η πτώχευση προϋποθέτει απλώς παύση πληρωμών ή σχετική δήλωση του οφειλέτη στη γραμματεία του αρμόδιου πτωχευτικού δικαστηρίου.

²²⁶ Σπυριδάκης, *Η αποκλήρωση*, 1998, σελ.103· Σαϊτάκης, «ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.430· Αντίθετα, κατά την έως πρόσφατα κρατούσα γνώμη, εκτός από τον άσωτο βίο και το κατάχρεο, κανένας άλλος λόγος δεν θεμελιώνει αποκλήρωση για λόγους πρόνοιας Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον (κατά τον κώδικα)*, 1965, σελ.248· Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.658.

²²⁷ ΠΠρΑθ 2608/2014 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

καταχρεωμένος και επίσης, είχε κάνει αίτηση στον ΟΚΑΝΑ για απεξάρτηση από τις ναρκωτικές ουσίες. Εν τούτοις, δεν πιστοποιήθηκε η απεξάρτησή του από κάποιον επίσημο φορέα υγείας με αποτέλεσμα να συντρέχουν οι όροι που ετέθησαν στη διαθήκη από τον διαθέτη πατέρα του και επομένως, η αποκλήρωσή του είναι έγκυρη. Το δικαστήριο έκρινε πως αν και η σχετική διάταξη της ΑΚ1845 αναφέρεται μόνο στις περιπτώσεις της ασωτίας και του κατάχρεου, παρ' όλα αυτά, εφαρμόζεται αναλόγως και στις περιπτώσεις τοξικομανίας ή αλκοολισμού του κατιόντος, αφού η δικαιολογητική βάση της ρύθμισης συντρέχει και σε αυτές τις περιπτώσεις.

Ο λόγος για τον οποίο έγινε η αποκλήρωση για λόγους πρόνοιας θα πρέπει να υπάρχει τόσο κατά τον χρόνο σύνταξης της διαθήκης, όσο και κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη. Αυτό σημαίνει ότι η ασωτία ή το κατάχρεο του μεριδούχου θα πρέπει να υφίσταται κατά τα δύο ως άνω χρονικά διαστήματα. Αν, επομένως, παύσει να υφίσταται κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη, η αποκλήρωση θα είναι ανίσχυρη· iii) ο λόγος αποκλήρωσης θα πρέπει επίσης, να αναφέρεται στη διαθήκη· iv) η αποκλήρωση θα πρέπει να γίνεται σε κατιόντα μεριδούχο και όχι σε γονέα ή σύζυγο. Κατιόντες είναι και εκείνοι των οποίων η συγγένεια ιδρύεται ύστερα από προσφυγή σε ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ή δημιουργείται από υιοθεσία, καθώς και εκείνοι που καλύπτονται από το τεκμήριο πατρότητας μετά από σύναψη συμφώνου συμβίωσης²²⁸. v) ο διαθέτης με τη διαθήκη του θα πρέπει να μεριμνά για τη συντήρηση του αποκληρούμενου μεριδούχου. Πρόνοια, όπως γίνεται δεκτό²²⁹, θα πρέπει να λαμβάνεται ανεξαρτήτως της ανάγκης συντήρησης που μπορεί να έχει ο μεριδούχος. Παρότι δεν προσδιορίζεται στον νόμο σε τι συνίσταται η πρόνοια, συνήθως ο εκτελεστής ή οι κατιόντες, στους οποίους έχει περιέλθει η νόμιμη μοίρα, υποχρεούνται στην καταβολή ορισμένου ποσού ανά τακτά χρονικά διαστήματα, καθώς και στη λήψη οποιουδήποτε μέτρου κατάλληλου για τη συντήρηση του μεριδούχου· vi) ο διαθέτης θα πρέπει να έχει ορίσει στη διαθήκη του ότι η νόμιμη μοίρα του αποκληρούμενου μεριδούχου περιέρχεται στους κατιόντες του ή ότι διορίζει εκτελεστή διαθήκης προκειμένου να αναλάβει τη διοίκηση αυτής ή και τα δύο²³⁰. Η κατάλειψη της νόμιμης μοίρας στους κατιόντες του αποκληρούμενου μεριδούχου μπορεί να γίνει, όχι μόνο με κληρονομική εγκατάστασή τους, αλλά και με όρο στη διαθήκη, είτε για σύσταση καταπιστεύματος, είτε για σύσταση κληροδοσίας υπέρ αυτών με βεβαρημένο τον μεριδούχο, είτε ακόμη και με παροχές εν ζωή²³¹. Στην ΜΠρΑΘ 4408/2013²³² η διαθέτιδα αποκλήρωσε τον υιό της επειδή διήγε άσωτο βίο και εγκατέστησε κληρονόμους της τα εγγόνια της, τέκνα της κόρης της. Ωστόσο, ο άσωτος βίος δεν εμπίπτει σε κανένα από τους λόγους αποκλήρωσης της ΑΚ1840²³³, αλλά ακόμη και αν η θέληση της διαθέτιδας ήταν να τον αποκληρώσει για λόγους πρόνοιας, η αποκλήρωση θα ήταν άκυρη, αφού στην συγκεκριμένη περίπτωση η νόμιμη μοίρα καταλείπεται σε άλλα πρόσωπα και όχι στους κατιόντες του μεριδούχου. Επισημαίνεται πως οι κατιόντες του αποκληρωθέντος μεριδούχου δεν λαμβάνουν τη νόμιμη μοίρα αυτού ως μεριδούχοι του κληρονομούμενου, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να μην έχουν δικαίωμα εκ του νόμου στη νόμιμη μοίρα έναντι του διαθέτη²³⁴. Στην περίπτωση που οι κατιόντες του αποκληρούμενου μεριδούχου δεν ζουν κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη, η αποκλήρωση είναι ανίσχυρη. Επίσης, άκυρη καθίσταται η αποκλήρωση και όταν οι κατιόντες προβαίνουν

²²⁸ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 193.

²²⁹ Στεφανόπουλος, *Στοιχεία Κληρονομικού Δικαίου*, Τόμος Β', 1977, σελ. 1149.

²³⁰ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.589.

²³¹ Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον (κατά τον κώδικα)*, 1965, σελ.249· Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.660· Φίλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2011, σελ.659.

²³² ΜΠρΑΘ 4408/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²³³ Παπαδόπουλος, *Αγωγές Κληρονομικού Δικαίου*, Τόμος Α', 1994, σελ.199, κατά τον οποίο τα αλόγιστα χρέη και ο άσωτος βίος, αποτελούν περιστατικά τα οποία δεν συνιστούν άτιμο ή ανήθικο βίο.

²³⁴ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 194, αυτό συμβαίνει στην υιοθεσία ενηλίκου.

σε αποποίηση της, περιελθούσας σε αυτούς με αυτόν τον τρόπο, νόμιμης μοίρας του μεριδούχου²³⁵.

Προκειμένου να είναι, επομένως, έγκυρη η αποκλήρωση θα πρέπει να πληρούνται όλες οι παραπάνω προϋποθέσεις. Αν τυχόν λείπει έστω και μία από αυτές, η αποκλήρωση καθίσταται άκυρη και η ακυρότητα αυτή είναι σχετική, αφού μπορεί να προταθεί μόνο από τον μεριδούχο. Τέλος, η άρση της αποκλήρωσης που έγινε για λόγους πρόνοιας δεν είναι δυνατή με παροχή συγγνώμης²³⁶.

Το διαφοροποιητικό στοιχείο μεταξύ της αποκλήρωσης για λόγους πρόνοιας και της κοινής αποκλήρωσης εντοπίζεται στο γεγονός ότι ενώ η δεύτερη έχει ως επακόλουθο την στέρηση της νόμιμης μοίρας, ολικώς ή μερικώς, από τον μεριδούχο, η αποκλήρωση επί πρόνοια συνιστά έναν ιδιαίτερο τρόπο κατάλειψης της νόμιμης μοίρας. Αυτό σημαίνει πως ο διαθέτης αποκληρώνοντας κατιόντα του για λόγους πρόνοιας, δεν έχει δικαίωμα διάθεσης της νόμιμης μοίρας του, αλλά δύναται να επιβάλει με τη διαθήκη του, είτε να περιέλθει αυτή στους κατιόντες του μεριδούχου που αποκληρώθηκε, ανάλογα με το ποσοστό της εξ αδιαθέτου μερίδας τους, είτε να ορίσει εκτελεστή ο οποίος θα αναλάβει τη διοίκηση αυτής. Έχει τη δυνατότητα, επίσης, να διατάξει συνδυασμό και τον δύο²³⁷. Επισημαίνεται πως ο διαθέτης δεν έχει δικαίωμα να προβλέψει άλλα μέτρα ή να επιβάλει άλλου είδους περιορισμούς, εκτός των προβλεπόμενων στην ΑΚ1845²³⁸.

Επομένως, εφόσον ο διαθέτης έχει ορίσει στη διαθήκη του εκτελεστή διαθήκης, ο αποκληρωθείς μεριδούχος δεν έχει ούτε δικαίωμα διοίκησης της νόμιμης μοίρας του, ούτε και εξουσία να τη διαθέσει με εν ζωή δικαιοπραξία. Δικαιούται όμως να τη διαθέσει με διάταξη τελευταίας βούλησης. Αν, ωστόσο, ο διαθέτης διέταξε η νόμιμη μοίρα του αποκληρούμενου να περιέλθει στους κατιόντες αυτού, τότε εκείνοι έχουν εξουσία διάθεσής της, τόσο εν ζωή όσο και αιτία θανάτου, με την προϋπόθεση ότι δεν έχει οριστεί από τον διαθέτη συγχρόνως και εκτελεστής διαθήκης.

Φυσικά, θα πρέπει να επισημανθεί πως οι ατομικοί δανειστές του αποκληρούμενου μεριδούχου κατιόντος δεν έχουν δικαίωμα να επιληφθούν κανενός εκ των περιουσιακών στοιχείων αποτελούντων τη νόμιμη μοίρα, ούτε και στην περίπτωση που έχει τη διοίκηση της ο εκτελεστής²³⁹, αφού, όπως προελέχθη, ο αποκληρωθείς δεν έχει εξουσία διάθεσης επ' αυτών²⁴⁰. Αυτό γίνεται δεκτό με το σκεπτικό ότι σκοπός του νόμου είναι η προστασία του ίδιου του μεριδούχου, καθώς και της οικογένειάς αυτού από τον κίνδυνο της απώλειας της νόμιμης μοίρας, η οποία θα μπορούσε να επέλθει ύστερα από αναγκαστική εκτέλεση επί των περιουσιακών στοιχείων που την απαρτίζουν, προς ικανοποίηση χρεών που προέρχονται εξαιτίας της ασωτίας ή του κατάχρεου του μεριδούχου²⁴¹.

²³⁵ Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ. 194.

²³⁶ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.587.

²³⁷ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.589.

²³⁸ Γ. Γεωργιάδης, σε Α. Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, άρθρο 1845 αρ.14 Παπαντωνίου, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 1989, σελ.106.

²³⁹ Παπαδοπούλου-Κλαμαρή, *Ο εκτελεστής διαθήκης στο δίκαιο του ΑΚ*, 2005, σελ.281 επ.

²⁴⁰ Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.590.

²⁴¹ Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β', 1975, σελ.589· Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, 2023, σελ.640· Σταματόπουλος, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, Εισαγωγικές Παρατηρήσεις στα άρθρα 2017-2031 αρ.29.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την παρούσα εργασία, μέσω της εξέτασης σημαντικών δικαστικών αποφάσεων σχετικών με αποκληρώσεις νόμιμων μεριδούχων, διαφάνηκαν οι γενικότερες τάσεις της νομολογίας. Συγκεκριμένα έγινε αντιληπτό πως τα ελληνικά δικαστήρια κρατούν ιδιαίτερος αυστηρή στάση ως προς την εξέταση και ιδίως την εφαρμογή των λόγων αποκλήρωσης. Όντας βασικός σκοπός του νόμου η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κληρονόμων του κληρονομούμενου και εν προκειμένω της νόμιμης μοίρας, οι προϋποθέσεις που τίθενται σχετικά με τη δυνατότητα αποκλεισμού του κληρονόμου από αυτήν είναι εξαιρετικά αυστηρές. Αυτό σημαίνει πως οι λόγοι για τους οποίους είναι δυνατόν να αποκλειστεί κάποιος από το κληρονομικό του δικαίωμα είναι μόνο όσοι αναφέρονται περιοριστικά στον νόμο και δεν είναι δυνατόν να γίνει αναλογική επέκταση αυτών και σε άλλες περιπτώσεις.

Ο διαθέτης θα πρέπει να αναφέρει ρητά και με σαφήνεια στη διαθήκη του τον λόγο για τον οποίο αποκληρώνει τον νόμιμο μεριδούχο του, όπως επίσης και τα πραγματικά περιστατικά, έστω και συνοπτικά, τα οποία θεμελιώνουν τον σχετικό λόγο αποκλήρωσης. Όπως προκύπτει από τα νομολογιακά ευρήματα που εξετάστηκαν ανωτέρω, ελλείψει μνείας του λόγου αποκλήρωσης στη διαθήκη, καθώς και των περιστατικών που τον στηρίζουν, η αποκλήρωση δεν θα είναι έγκυρη. Είναι προφανές πως η νομολογία είναι αρκετά διστακτική στο να κάνει δεκτή αποκλήρωση νόμιμου μεριδούχου χωρίς ισχυρή τεκμηρίωση.

Από τις δικαστικές αποφάσεις υποδεικνύεται ότι βασικό λόγο αποκλήρωσης αποτελεί η σοβαρή προσβολή του διαθέτη ή των πλησιέστερων συγγενικών του προσώπων, όταν όμως αυτή αποδεικνύεται πλήρως και αντικειμενικά χωρίς να υπάρχουν αμφιβολίες για αυτό. Λαμβάνοντας υπόψη τη δικαιολογητική βάση του θεσμού της αποκλήρωσης ως *ultimum refugium*, η διαπίστωση της εγκυρότητας της αποκληρωτικής διατάξεως θα δικαιολογείται μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η συμπεριφορά του μεριδούχου κατά τις κρατούσες κοινωνικές και ηθικές αντιλήψεις εμφανίζεται ως κλονίζουσα ανεπανόρθωτα και διαρρηγνύουσα τον οικογενειακό και συναισθηματικό δεσμό μεταξύ του διαθέτη και αυτού. Ειδάλλως, δικαίωμα για αποκλήρωση δεν θα υφίσταται.

Ειδικότερα για την περίπτωση 3 της ΑΚ1840 από τη νομολογία κρίθηκε πως «σοβαρό» πλημμέλημα, που να δικαιολογεί το δικαίωμα για αποκλήρωση, αποτελεί η σκαιά ύβρις κατά του διαθέτη, δηλαδή η εξύβριση με τρόπο βάνανσο και με ιδιαίτερος προσβλητικό και απαξιωτικό λεξιλόγιο, αλλά και οι απειλές κατά αυτού. Η ασέβεια ή η προσβολή της προσωπικότητας του διαθέτη θα πρέπει να είναι βαρεία και προφανής και δεν αρκούν απλές διφωνίες ή λεκτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ του μεριδούχου και του διαθέτη. Όπως προκύπτει από τα νομολογιακά ευρήματα που εξετάστηκαν, συνάγεται πως για το αποδεκτό της εγκυρότητας της αποκλήρωσης θα πρέπει να έχει γίνει χρήση τέτοιας έντασης προσβλητικών και μειωτικών χαρακτηρισμών για την προσωπικότητα του διαθέτη που να φθάνουν σε σημείο να θίγουν κατάφωρα την ηθική ακεραιότητα αυτού. Σύμφωνα με τη νομολογία «σοβαρό» πλημμέλημα συνιστούν και η ψευδής καταμήνυση, αλλά και η συκοφαντική δυσφήμιση με σκοπό την προσβολή της τιμής, της αξιοπρέπειας και της υπόληψης της προσωπικότητας του διαθέτη. Κατόπιν των ανωτέρω, γίνεται δεκτό ότι το πλημμέλημα που διέπραξε ο μεριδούχος θα πρέπει να έχει προκαλέσει σημαντική ζημία ή κίνδυνο στον διαθέτη ή στον σύζυγό του για τη θεμελίωση του σχετικού λόγου αποκλήρωσης και δεν αρκούν τα πλημμελήματα τα οποία δεν επιφέρουν σοβαρές συνέπειες για τα ως άνω πρόσωπα.

Σχετικά με την αποκλήρωση μεριδούχου λόγω «άτιμου ή ανήθικου βίου» της περιπτώσεως 5 της ΑΚ1840 έχουν συναχθεί τα παρακάτω συμπεράσματα. Όσον αφορά τη σύναψη προγαμιαίων σχέσεων, η νομολογία αργά, αλλά σταθερά μετέβαλε την κρίση της, αφού πλέον δεν είναι έγκυρη η αποκλήρωση λόγω ανήθικης διαβίωσης του κατιόντος εκ μόνου του λόγου της δημιουργίας από αυτόν εκτός γάμου δεσμού. Η επιλογή συζύγου, επίσης, είναι ένα ζήτημα αυστηρά προσωπικό και ολοκληρωτικά ενσωματωμένο στον πυρήνα της

προσωπικότητας κάθε ατόμου και επομένως, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να στηρίξει την αποκλήρωση του κατιόντος από μόνο του το γεγονός της επιλογής ως συζύγου προσώπου μη αποδεκτού από τον διαθέτη γονέα του. Εμφανής είναι η μεταστροφή της νομολογίας στις υποθέσεις αποκλήρωσης που αφορούν τις εξωσυζυγικές σχέσεις, καθώς πλέον με βάση τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις περί ηθικής, η αθέτηση της γαμήλιας πίστης από τον κατιόντα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά άτιμη ή ανήθικη διαβίωση, ακόμη και αν γίνεται συστηματικά. Η τάση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας προς μια λιγότερη αυστηρή αντιμετώπιση της απιστίας αντικατοπτρίζεται και στη στάση της νομολογίας, αφού το ζήτημα της σύναψης εξωσυζυγικών σχέσεων τις τελευταίες δεκαετίες κρίνεται με ιδιαίτερη ελαστικότητα, καθώς σε καμία περίπτωση πλέον δεν αποτελεί από μόνο του το γεγονός αυτό λόγο αποκλήρωσης. Όπως προκύπτει από τη νομολογία, προκειμένου να γίνει δεκτή αποκλήρωση που αφορά τον σχετικό λόγο περί άτιμου ή ανήθικου βίου, θα πρέπει να υπάρχουν στέρεες αποδείξεις πως ο διαρκής αυτός τρόπος ζωής του αποκληρούμενου προσώπου, βάσει των αντιλήψεων του μέσου σύγχρονου κοινωνικού ανθρώπου, είναι ιδιαίτερος αξιόμειπτος και προκαλεί την έντονη κοινωνική αποδοκιμασία. Επισημαίνεται δε ότι ο άτιμος ή ανήθικος βίος θα πρέπει να αποτελεί γενικότερη στάση ζωής και δεν αρκούν μεμονωμένες πράξεις.

Εν κατακλείδι, η νομολογία τείνει γενικότερα να μην προβαίνει στον αποκλεισμό του μεριδούχου από το κληρονομικό του δικαίωμα για ασήμαντο λόγο. Η αποκλήρωση αποτελεί την έσχατη λύση και για τον λόγο αυτό οι προϋποθέσεις που τίθενται είναι αυστηρές, όχι μόνο για να μην ασκείται το δικαίωμα αυτό αυθαίρετα, αλλά και για να προστατεύονται τα κληρονομικά δικαιώματα των μελών της οικογένειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαθρακοκόιλης Β., *ΕΡΝΟΜΑΚ - Κληρονομικό Δίκαιο (Άρθρα 1710-1870)*, Τόμος 6α, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.

Βουζίκας Ε., *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Τόμος Β΄, Αθήνα, 1976.

Γεωργιάδης Απ., στον *ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου*, άρθρο 1713, Τόμος ΙΧ, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996.

Γεωργιάδης Απ., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2023.

Γεωργιάδης Απ., *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2023.

Γεωργιάδης Γ., *Η προστασία της νόμιμης μοίρας*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2013.

Γεωργιάδης Γ., σε Απ. Γεωργιάδη *ΣΕΑΚ*, άρθρα 1839 έως 1845, Τόμος ΙΙ, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2013.

Ζερβογιάννη Ε., «Η μεταρρύθμιση του γερμανικού κληρονομικού δικαίου: Μια κριτική προσέγγιση από τη σκοπιά του Έλληνα νομικού», *ΕφΑΔ* 3/2010, σελ.24-34.

Καράκωστας Ι. (σε συνεργασία με Μαυρομιχάλη Μ.), *Αστικός Κώδικας: Ερμηνεία-Σχόλια-Νομολογία, Τόμος Θ΄, Κληρονομικό 1710-2035*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008.

Κοτσαμπάση Α., *Κληρονομική Διαδοχή μεταξύ των συζύγων. Οι κληρονομικές και περιουσιακές σχέσεις του επιζώντος συζύγου με τους λοιπούς κληρονόμους*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

Κουμάντος Γ., *Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου*, Τόμος Β΄, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1984.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Ε., *Οικογενειακό Δίκαιο*, Τόμος ΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2021.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Ε., *Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Λιώση Ρ., στον *ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου*, άρθρα 1839, 1840, 1843, Τόμος ΙΧ, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996.

Μαθθίας Στ., Παρατηρήσεις σε ΠΠρΑθ 10388/1995 *ΕλλΔνη* 36, 1635.

Μπαλής Γ., *Κληρονομικόν Δίκαιον: (κατά τον κώδικα)*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1965.

Παντελίδου Κ., «Κριτικές παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου «Σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης»», *ΕφΑΔ 1/2008*, σελ.388-391.

Παπαδόπουλος Κ., *Αγωγές Κληρονομικού Δικαίου. Θεωρία-Νομολογία-Πράξη*, Τόμος Α', Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1994.

Παπαδοπούλου-Κλαμαρή Δ., *Η συγγένεια*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2010.

Παπαντωνίου Ν., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1989.

Παπαχρίστου Θ., *Η τεχνητή αναπαραγωγή στον Αστικό Κώδικα*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003.

Παπαχρίστου Θ., «Σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης: αντίπαλο δέος του γάμου ή εναλλακτική μορφή συμβίωσης;», *ΕφΑΔ 1/2008*, σελ.393-396.

Περτσελάκη Μ., *Οι ιδιωτικού δικαίου συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2024.

Σαϊτάκης Κ., «Ο άτιμος ή ανήθικος βίος ως λόγος αποκλήρωσης του κατιόντος», *ΧρΙΔ 1/10*, σελ.424-432.

Σαϊτάκης Κ., «Κληρονομικού δικαίου συνέπειες από το νέο σύμφωνο συμβίωσης (Ν 4356/2015)», *ΕφΑΔ 8/2015*.

Σκορίνη-Παπαρρηγοπούλου Ξ., στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 1439, Τόμος ΙΧ, Κληρονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996.

Σπυριδάκης Ι., *Η αποκλήρωση*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998.

Σπυριδάκης Ι., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Σταθόπουλος Μ., *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Σταματόπουλος Σ., στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, Εισαγωγικές Παρατηρήσεις στα άρθρα 2017-2031, Τόμος ΙΧ, Κληρονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996.

Στεφανόπουλος Κ., *Στοιχεία Κληρονομικού Δικαίου*, Εκδόσεις Επτάλοφος, Αθήνα, 1976.

Φίλιος Π., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011.

Φλάμπουρας Δ., «Προϋποθέσεις αποκλήρωσης κατιόντος για τον λόγο του άρθρου 1840 αρ.3 ΑΚ», *ΧρΙΔ 9/2009*, σελ.938-944.

Ψούνη Ν., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2023.

Ψούνη Ν., «Η διαμόρφωση των κληρονομικών σχέσεων στο πλαίσιο του Συμφώνου Συμβίωσης του ν. 3719/2008», *ΕφΑΔ 2/2009*, σελ.18-25.

Ψούνη Ν., *Το νέο δίκαιο της συγγένειας και της προστασίας των ανικώνων προσώπων*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2000.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

- ΑΠ 248/2023 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 886/2022 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 161/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 5/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 22/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 2165/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 1576/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 1406/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 220/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 1142/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 146/2009 ΕλλΔνη 51, 745.
- ΑΠ 1790/2009 ΕλλΔνη 51, 699.
- ΑΠ 1141/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 1281/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 9/2007 ΠοινΧρ 2007, 914.
- ΑΠ 146/2007 ΠοινΔνη 2007, 973.
- ΑΠ 865/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 1589/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 1349/2005 ΕλλΔνη 47, 159.
- ΑΠ 766/2004 ΕλλΔνη 46, 454.
- ΑΠ 1375/2004 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 359/2003 ΝοΒ 51, 1858.
- ΑΠ 1820/2001 ΝοΒ 50/2002, 1693.
- ΑΠ 122/1998 ΕλλΔνη 39, 575.
- ΑΠ 1411/1998 Αρμ 52, 1488.
- ΑΠ 1282/1998 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΑΠ 470/1997 ΕλλΔνη 39, 363.
- ΑΠ 1281/1993 ΕλλΔνη 36, 124.

- ΑΠ 129/1991 ΕλλΔνη 33, 551.
 - ΑΠ 1389/1990 ΕλλΔνη 33, 331.
 - ΑΠ 268/1984 ΝοΒ 33, 278.
 - ΑΠ 1653/1983 ΝοΒ 32, 1525.
 - ΑΠ 289/1982 ΝοΒ 31, 200.
 - ΑΠ 1043/1982 ΝοΒ 31, 1163.
 - ΑΠ 376/1981 ΝοΒ 29, 1546.
 - ΑΠ 1006/1980 ΝοΒ 29/1981, 333.
 - ΑΠ 1221/1980 ΝοΒ29, 548.
 - ΑΠ 1292/1976 ΝοΒ 25, 909.
 - ΑΠ 26/1971 ΝοΒ 19, 441.
 - ΑΠ 25/1966 ΝοΒ 1966, 713.
-
- ΕφΑθηνών 1223/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΑθηνών 1330/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΜΕφΛαμίας 13/2023 ΤΝΠ QUALEX.
 - ΕφΑθηνών 350/2015 ΕλλΔνη 2015, 1747.
 - ΕφΔωδεκανήσου 225/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΑθηνών 5065/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΑθηνών 621/2009 ΕλλΔνη 51, 231.
 - ΕφΚρήτης 397/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΔωδεκανήσου 212/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΑθηνών 4632/2007 ΕλλΔνη 49, 281.
 - ΕφΠατρών 244/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΠατρών 1011/2006 ΑχΝομ 2007, 242.
 - ΕφΘεσσαλονίκης 2513/2005 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
 - ΕφΑθηνών 3835/2003 ΕλλΔνη 45, 822.
 - ΕφΑθηνών 4565/1992 ΕλλΔνη 35, 476.
 - ΕφΑθηνών 6277/2003 ΕλλΔνη 45, 1079.
 - ΕφΑθηνών 5320/2003 ΕλλΔνη 45, 1078.
 - ΕφΠατρών 407/2003 ΑρχΝ 55, 182.
 - ΕφΘεσσαλονίκης 2855/2002 Αρμ 58, 375.

- ΕφΠατρών 141/2002 ΑχΝομ 2003.
- ΕφΠατρών 288/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΕφΑθηνών 1714/2000 ΕλλΔνη 42, 793.
- ΕφΑθηνών 97/2000 ΕλλΔνη 41, 1416.
- ΕφΑθηνών 5214/1996 ΕλλΔνη 39, 174.
- ΕφΑθηνών 4485/1993 ΕλλΔνη 36, 217.
- ΕφΑθηνών 4939/1992 ΑρχΝ 44/1993, 104.
- ΕφΑθηνών 6966/1990 ΕλλΔνη 32/1991, 1648.
- ΕφΑθηνών 2840/1990 ΕλλΔνη 33, 350.
- ΕφΑθηνών 6851/1990 ΕλλΔνη 32, 1648.
- ΕφΑθηνών 12430/1989 ΕλλΔνη 33, 348.
- ΕφΠειραιώς 630/1989 ΕλλΔνη 31, 1489.
- ΕφΠατρών 342/1989 ΑχΝομ 6, 263.
- ΕφΑθηνών 3907/1986 ΕλλΔνη 27, 1320.
- ΕφΠειραιώς 1488/1981 ΕλλΔνη 23/1982, 151.
- ΕφΘεσσαλονίκης 400/1978 Αρμ 32, 713.
- ΕφΘεσσαλονίκης 638/1978 Αρμ 33, 694.
- ΕφΑθηνών 5934/1977 Αρμ 31, 731.
- ΕφΑθηνών 73/1976 Αρμ 30, 596.
- ΕφΑθηνών 6305/1975 ΝοΒ 24, 202.
- ΕφΠατρών 5/1974 ΕΕΝ 41, 116.
- ΕφΘεσσαλονίκης 410/1972 Αρμ 1972, 572.
- ΕφΠατρών 83/1970 Αρμ 24, 1035.
- ΕφΝαυπλίου 219/1960 ΕλλΔνη 1961, 158.
- ΕφΑθηνών 1643/1957 ΝοΒ 6, 237.
- ΕφΑθηνών 2835/1955 ΕΕΝ 23, 744.
- ΕφΘεσσαλονίκης 683/1955 ΕΕΝ 23, 546.
- ΕφΑθηνών 371/1954 ΕΕΝ 1954, 1050.

- ΠΠρΑθηνών 2608/2014 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.
- ΠΠρΘεσσαλονίκης 7241/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΜΠρΑθηνών 4408/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

- ΠΠρΑθηνών 1154/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΑθηνών 5464/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΑθηνών 323/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΑθηνών 485/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΑθηνών 2182/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΘεσσαλονίκης 11633/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΘεσσαλονίκης 54/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΚέρκυρας 140/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.
- ΠΠρΠειραιώς 3926/2000 Αρμ 54, 1095.
- ΠΠρΠειραιώς 3076/1998 ΑρχΝ 50, 529.
- ΠΠρΑθηνών 10388/1995 ΕλλΔνη 36, 1834.
- ΠΠρΑθηνών 3197/1986 ΕλλΔνη 28, 356.
- ΠΠρΈβρου 341/1984 ΑρχΝ 36, 519.
- ΠρΧαλκίδας 601/1972 ΝοΒ 22, 94.
- ΠρΠειραιώς 142/1959 ΝοΒ 7, 1036.
- ΠρΛάρισας 562/1954 ΑρχΝ 6, 50.